

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**YOKSULLUKLA MÜCADELE
KONUSUNDA VAKIFLARIN ROLÜ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yusuf Faruk DUMAN

**İKTİSAT POLİTİKASI
BİLİM DALI**

MAYIS 2014

**YOKSULLUKLA MÜCADELE KONUSUNDA
VAKIFLARIN ROLÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yusuf Faruk DUMAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MAYIS 2014

Yusuf Faruk DUMAN tarafından hazırlanan “ Yoksullukla Mücadele Konusunda Vakıfların Rolü: Türkiye Örneği ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman /Başkan: Prof. Dr. Aziz KONUKMAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~.....

Üye : Prof. Dr. Suna BAŞAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~.....

Üye : Prof. Dr. Müslime NARİN

Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~.....

Tez Savunma Tarihi: **20.05.2014**

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Hikmet KAVRUK
Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yusuf Faruk DUMAN

20/05/2014

YOKSULLUKLA MÜCADELE KONUSUNDA VAKIFLARIN ROLÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (Yüksek Lisans Tezi)

Yusuf Faruk, DUMAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Mayıs 2014

ÖZET

Her geçen gün biraz daha küreselleşen yeni ekonomik çağda, artan ve genişleyen yoksulluk olgusu, hem dünyada hem de Türkiye’de yaşayan insanların en önemli toplumsal sorunu haline gelmiştir. Kıt kaynakların sınırsız sayıdaki insan ihtiyaçlarını en etkili şekilde karşılaması için var olan iktisat biliminin yoksulluk sorununu çözmek amacıyla geliştirdiği, dolaylı ve dolaysız çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Ancak bu yaklaşımlar günümüz demokratik toplumsal yapısını şekillendiren yönetim modeline göre yeniden tanımlanması gerekmektedir. Bu kapsamda Türk medeniyet tarihinde yoksullukla mücadelenin en köklü ve sivil örgütlenme biçimleri olan vakıfların, pek çok açıdan Batı menşeli sivil toplum kuruluşlarına benzediklerini söylemek mümkündür. Özellikle vakıfların toplumun tüm katmanlarını kucaklayan yapısı, gönüllük esasına göre oluşan örgütsel yapısı ve tamamen bireysel bağışlarla oluşan gelirlere dayanan faaliyetleri göz önünde tutulduğunda, Batılı medeniyetlerde yönetim anlayışının sembolü haline gelen Sivil Toplum Kuruluşlarıyla (STK) arasında hiçbir fark olmadığı daha net anlaşılacaktır. Ayrıca günümüz Türkiye’sinde yaşanan yoksulluk sorunuyla doğrudan mücadele çabalarında önemli yeri ve değeri olan vakıfların, yönetim anlayışına uygun bir tarzda sivil toplum örgütleri olarak kabul edilerek, bu mücadeledeki rol ve işlevleri hızla yeniden yapılanmaya başlamıştır. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de sürdürülen yoksullukla mücadele çabaları içerisinde yer alan vakıfların rol ve işlevlerini belirleyerek, oldukça köklü mazisi olan bu tarz müesseselerin etkinliğini arttıracak vakıf merkezli stratejiler geliştirmektir. Çalışmanın ilk bölümünde küreselleşmeyle birlikte gittikçe genişleyen yoksulluk olgusu tüm yönleriyle tanımlanarak, bu sorunla mücadeleye yönelik temel yaklaşımlar incelenmiştir. İkinci bölümde Türkiye’deki vakıf olgusu ve vakıf tarzındaki kurumların günümüzdeki anlam ve önemi incelenmiştir. Araştırmanın üçüncü ve son bölümünde ise yönetim anlayışında yer alan sivil toplum kurumları detaylı bir şekilde tanımlandıktan sonra bu yönetim anlayışına uygun bir çerçevede vakıfların Türkiye’de sürdürülen yoksullukla mücadele yaklaşımlarındaki rol ve işlevleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, Türkiye’deki vakıf müesseselerinin Batılı toplumlardaki sivil toplum kuruluşlarıyla benzer yapıda oldukları, günümüz yönetim anlayışı doğrultusunda vakıfların yoksullukla mücadele konusunda rol ve işlevlerinin geçmişe göre çok daha fazla önem kazandığı görülmüştür. Ayrıca bu bulgular ışığında araştırma sonucunda Türkiye’deki yoksulluk sorunuyla etkili mücadele etmek adına vakıf merkezli bazı stratejiler geliştirilerek önerilmiştir.

Bilim Kodu : 1150
Anahtar Kelimeler : Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele, Vakıflar, Yönetişim, Sivil Toplum Kuruluşları
Sayfa Adedi : 139
Danışman : Prof. Dr. Aziz KONUKMAN

THE ROLE OF FOUNDATIONS IN COMBATING POVERTY: THE CASE OF TURKEY
(M. Sc. Thesis)

Yusuf Faruk DUMAN

GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
May 2014

ABSTRACT

The incidence of increasing and expanding poverty in the rapidly globalizing economic era has become the most important social issue for people both in the world and as well as people living in Turkey. There are some direct and indirect approaches developed in the aim of resolving the poverty problem by the science of economics which exists for meeting the unlimited number of human needs with scarce resources in the most effective way. However; these approaches should be redefined in consideration of the governance model which shapes today's democratic social structure. In this context, it's possible to claim that the foundations which are the oldest and civil organization types targeting to combat against poverty in Turkish Civilization history are similar to the non-governmental organizations of Western origin in many respects. Particularly; when the nature which embraces all layers of society, voluntary formed organizational structure and activities which are entirely based on individual donations of foundations are taken into consideration, it will be clearly understood there is no differences between foundations and NGO's which have become the symbol of governance concept in Western civilization. Furthermore; the foundations which have important role and value in directly combating against poverty in Turkey has begun to be considered as non-governmental organizations appropriate to contemporary governance conception and their roles and functions in this combat have been rapidly reconstructed. The main purpose of this study is to develop foundation-centered strategies in the aim of increasing the effectiveness of those quite deep-rooted institutions by identifying the roles and functions of foundations which are evaluated in the fight against poverty efforts carried out in Turkey. Ever-expanding phenomenon of poverty depending on globalization has been defined in all aspects and basic approaches for tackling this problem have been investigated in the first part of the study. In the second part; the phenomenon of foundation in Turkey and the meaning and importance of institutions in the form of foundation have been investigated. The non-governmental organizations for the governance approach have been inspected in detail and then the roles and functions of foundations in combating against poverty in our country have tried to be determined within the framework of this governance approach in the third and final part of the research. In conclusion, it's been observed that the foundation establishments in Turkey have similar structure to NGOs in Western societies and their roles and functions in the combat against poverty with today's governance concept are far more important than the past. Moreover; some foundation-centered strategies for an effective struggle against poverty obstacle in our country have been developed and proposed in the light of these findings.

Science Code : 1150
Keyword : Poverty, Combat against Poverty, Foundations, Governance, Non-governmental Organizations
Number of pages : 139
Supervisor : Prof. Dr. Aziz KONUKMAN

TEŞEKKÜR

Yoksullara yardım etme gereği, kırık gönülleri onarmak ve insana değer vermek, diğer bir ifadeyle iyi insan olmak hayatım boyunca önemsemişim ve yerine getirmeye çalıştığım davranış biçimi olmuştur.

Yüksek Lisans vesilesiyle, uzun yıllar sonra eğitim ve öğretime yeniden başladığımda, her geçen günde yepyeni acılarla ve hüzünlü hikâyelerle karşılaşan ülkemdeki yoksul insanların derdine derman olacak ve ülkemde sürdürülen yoksullukla mücadele çabalarına küçük de olsa bir katkı sunacak tez çalışması yapmak istedim.

Sayın tez danışmanım başta olmak üzere, bölümdeki tüm hocalarımla, beni bu konuda teşvik etmesi ve çalışma boyunca sürekli desteklerini eksik etmemeleri sayesinde, Türkiye’de sürdürülen yoksullukla mücadele çabalarına vakıf merkezli bir perspektif sunacağını düşündüğüm bu çalışma ortaya çıkmıştır.

Son olarak belirtmek isterim ki, çalışmada emeği geçen başta Tez Danışmanım olan sayın Prof. Dr. Aziz KONUKMAN’A; uykusuz gecelerde desteğini benden hiç eksik etmeyen başta eşim Özlen DUMAN olmak üzere çocuklarım Cansu ve Canberk’e teşekkürü bir borç bilirim.

Y. Faruk DUMAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xii
1. GİRİŞ	1
2. YENİ EKONOMİK ÇAĞDA KÜRESELLEŞEN YOKSULLUK OLGUSUNUN SOSYO-EKONOMİK ANALİZİ	3
2.1. Yeni Ekonomik Çağda Küreselleşme ve Yoksulluk	4
2.1.1. Küreselleşme Ve Yeni Ekonomik Çağın Özellikleri	5
2.1.1.1. Küreselleşmenin Tanımlanması	6
2.1.1.2. Küreselleşmenin Unsurları Ve Felsefesi	7
2.1.1.3. Neo-Liberal Ekonomi Politikaları Ve Küresel Ticaret.....	9
2.1.1.4. Küreselleşmenin Bazı İktisadi Sonuçları	10
2.1.1.5. Uluslararası Örgütlerin Küresel Yoksullukla Mücadeleleri.....	13
2.1.2. Yoksulluk Kavramının Tanımlanması Ve Kapsamı	15
2.1.3. Yoksulluk Kavramının Özellikleri Ve Boyutları	16
2.1.4. Genel Yoksulluk Yaklaşımları Ve Yoksulluk Türleri.....	18
2.1.4.1. Mutlak Yoksulluk Ve Görelî Yoksulluk	18
2.1.4.2. Öznel Yoksulluk Ve Nesnel Yoksulluk	21
2.1.4.3. İnsani Yoksulluk Ve Gelir Yoksulluğu.....	22
2.1.4.4. Kırsal Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk	22
2.1.5. Genel Yoksulluk Nedenleri	23
2.1.5.1. Ekonomik Ve Sosyal Nedenler	25

2.1.5.2. Göçler Ve Coğrafi Nedenler	26
2.1.5.3. Değişen Devlet Anlayışları Ve Siyasal Nedenler	29
2.2. Küreselleşen Yoksulluğun Boyutları ve Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları	31
2.2.1. Yoksulluğun Hesaplanması Ve Yoksulluk Endeksleri	32
2.2.2. Yoksullukla Mücadele Yaklaşım Ve Politikaları	33
2.2.2.1. Dolaylı Mücadele Yaklaşım Ve Politikaları	34
2.2.2.2. Doğrudan Mücadele Yaklaşım Ve Politikaları	35
2.2.3. Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları	36
2.2.3.1. BM İnsani Gelişmişlik Listesine Göre Yoksulluğun Profili	38
2.2.3.2. Ulusal Ekonomik Büyüme Verilerine Göre Türkiye’de Yoksulluk	42
2.2.3.3. TÜİK Ve TÜRK-İŞ Verilerine Göre Türkiye’de Yoksulluk	45
3. TÜRKİYE’DE VAKIF OLGUSU VE VAKIFLARIN SOSYAL YARDIMLAŞMA ROLLERİ	51
3.1. Vakıf Ve Vakıflaşma Olgusunun İncelenmesi.....	52
3.1.1. Vakıf Kavramının Tanımı Ve Unsurları.....	53
3.1.2. Tarihte Vakıfların Doğuşu Ve Gelişim Evreleri	54
3.1.3. Vakıfların Genel Özellikleri	55
3.1.4. Türk Toplumunda Vakıfların Gelişiminde Etkili Olan Faktörler	57
3.1.5. Türkiye’de Vakıfların Sınıflandırılması Ve Türleri	60
3.1.5.1. Aile Vakıfları.....	65
3.1.5.2. Çalışanlara Ve İşçilere Yardım Vakıfları	65
3.1.5.3. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıfları	66
3.1.5.4. Çevre Ve Doğayı Koruma Vakıfları	68
3.1.5.5 Güvenlik Birimlerinin Vakıfları	68
3.1.5.6. Yükseköğretim Vakıfları	69
3.1.5.7. Kamu Kuruluşları Bünyesinde Kurulan Vakıflar	69

3.1.5.8. Vergi Muafiyeti Tanınan Vakıflar	70
3.2. Türkiye Ekonomisinde Vakıfların Sosyo-Ekonomik Rollerini	71
3.2.1. Sosyal Yardım Ve Sosyal Hizmet Kavramları	72
3.2.2.1. Sosyal Yardım Kavramının Tanımı	73
3.2.1.2. Sosyal Hizmet Kavramının Tanımı.....	74
3.2.2. Yoksulluk İle Sosyal Yardım Kavramının İlişkisi	75
3.2.3. Vakıf İle Sosyal Yardım Kavramının İlişkisi	77
3.3. Türkiye’de Vakıfların Faaliyetlerine İlişkin İstatistiklerin Değerlendirilmesi	80
4. TÜRKİYE’NİN YOKSULLUKLA MÜCADELESİNDE VAKIF MERKEZLİ STRATEJİK AÇILIMLARIN ROLÜ	89
4.1. Yoksullukla Mücadelede Vakıfların Rolünün Yönetişim Açısından Değerlendirilmesi	90
4.1.1. Yönetişimin Tanımlanması	91
4.1.2. Yönetişimin Doğuşu Ve Gelişmesi	92
4.1.3. Yönetişimin Özellikleri Ve Amaçları.....	94
4.1.4. Yönetişim Anlayışında Yeni Devlet Modeli	96
4.1.5. Yönetişim Anlayışında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü	97
4.1.5.1. Sivil Toplum Kavramının Tanımlanması	97
4.1.5.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Tanımlanması	98
4.1.5.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Özellikleri Ve İşlevleri	100
4.1.6. Vakıfların Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlişkisi	102
4.1.6. Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşları Olarak Vakıfların Rol ve İşlevleri.....	105
4.2. Yoksullukla Mücadelede Sosyo-Ekonomik Açısından Türkiye’deki Vakıfların Rol ve İşlevleri.....	107
4.2.1. Vakıfların Sosyal Yardım Ve Hizmetler Rolü	108
4.2.2. Sosyal Bütünleşmeyi Sağlama Rolü	111
4.2.3. Sosyal Çatışmayı Ve Yabancılaşmayı Önleme Rolü.....	111

4.2.4. Gelir Ve Servetin Yeniden Dağılımındaki Rolü.....	112
4.2.5. Tam İstihdamda Ve İşsizliği Azaltmada Vakıfların Rolü	113
4.3. Yoksullukla Mücadele Yöntemleri Açısından Türkiye’deki Vakıfların Rol ve İşlevleri	115
4.3.1. Yoksullukla Mücadelede Vakıf Merkezli Dolaylı Stratejilerin Rol ve İşlevleri	116
4.3.2. Yoksullukla Mücadelede Vakıf Merkezli Doğrudan Stratejilerin Rol ve İşlevleri	119
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	123
5.1. Sonuçlar	125
5.2. Öneriler	128
KAYNAKÇA.....	131
ÖZGEÇMİŞ	138

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.2. Çeşitli Ülkelerin 2006 Yılı BM İnsani Gelişmişlik Puanları.....	38
Çizelge 2.3. Çeşitli Ülkelerin 2012 Yılı BM İnsani Gelişmişlik Puanları.....	39
Çizelge 2.4. BM 2013 Yılına İlişkin İnsani Gelişme Listesinde İlk 10	39
Çizelge 2.5. BM 2013 Yılına İlişkin İnsani Gelişme Listesinde Türkiye	40
Çizelge 2.6. Türkiye’de Kişi Başına Düşen Yoksulluk Oranları, (2002-2012)	45
Çizelge 2.7. Türkiye Geneli Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırlarına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı Ve Yoksulluk Açığı (2006- 2012)	47
Çizelge 2.8. Türkiye’de Dört Kişilik Bir Ailenin Açlık Ve Yoksulluk Sınırı	48
Çizelge 3.2. Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (2013)	62
Çizelge 3.3. Yeni Vakıfların Coğrafî Bölgelere Göre Dağılımı (2012)	63
Çizelge 3.4. Vakıflara Ait Tesis Ve İşletmelerin Dağılımı (2009-2012)	82
Çizelge 3.5. Tesis Ve İşletme Sahibi Olan Vakıfların Dağılımı (2009-2012)	86

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.2. Türkiye'nin Reel GSYİH Gelişimi 2002 - 2014	42
Şekil 2.3. Türkiye’de Bireysel Gelir Ve Reel Gelirdeki Değişimler	43
Şekil 2.4. Gelir Kategorilerine Göre Türkiye’de Hane Harcamaları (2012)	44
Şekil 2.5. TÜRK-İŞ Ve TÜİK Verilerine Göre Türkiye’de Gıda Tüketimi Endeksleri (2010-2013)	49
Şekil 2.6. TÜRK-İŞ Ve TÜİK Verilerine Göre Türkiye’de Gıda Ve Genel Tüketimi Endeksleri (1989-2012)	50
Şekil 3.2. Yıl İçinde Kurulan Yeni Vakıf Sayıları (1980-12.08.2013)	64
Şekil 3.3. 1980-2013 Yılları Arasında Türkiye’deki Vakıf Sayıları	80
Şekil 3.4. Yeni Vakıflar Hizmet Alanı (2013)	81
Şekil 3.5. Yeni Vakıfların Hedef Kitlelerine Göre Dağılımı (2012)	83
Şekil 3.6. Sektörel Bazda 1. Sırada Vakıf Faaliyetleri (2012)	84
Şekil 3.7. Vakıf Faaliyetlerinin Sektörel Bazda Kümülatif Dağılımı (2012)	85

1. GİRİŞ

İktisat bilimi, yeryüzündeki kıt kaynakları en etkili şekilde kullanarak insanların sınırsız ihtiyaçlarını en verimli bir şekilde karşılama hedefi doğrultusunda gelişen bir bilim dalıdır.

Bu nedendir ki, yoksulluk olgusu iktisat biliminin en temel uğraş alanı olmuştur. Diğer bir ifadeyle, medeniyet tarihinin her döneminde zengin ve yoksul, topluluklar ve insanlar her daim var ola geldiği için, zenginlik kadar yoksulluk olgusu da iktisadi hayatın önemli bir parçası olarak görülmüştür.

En basit şekilde insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için temel gereksinmelerini karşılayamama durumu olarak tanımlanan yoksulluk olgusu, insanların sadece yaşamlarını sürdürecektir gelir, gıda, barınma ve giyim gibi maddi varlıklardan mahrum olmalarını değil (mutlak yoksulluk), aynı zamanda sağlık, eğitim, çalışma ve iş gibi hizmetlerden de (Görelî yoksulluk) mahrum olmalarını ifade etmektedir.

Özellikle 21.Yüzyıla girerken, küresel ticaretin artması, neo-liberal politikaların yaygınlaşması ve ekonomik krizlerin birleşik etkileri hemen hemen dünyanın tüm ülkelerinde gelir dağılımının bozulmasına, toplumsal kesimler arasındaki uçurumun derinleşmesine ve her toplumda yoksulluğun şiddetinin artmasına yol açmıştır.

Günümüzde küresel nitelikte büyüyen ve çok yönlü yapısal özellikler taşıyan bu iktisadi sorunla mücadele için çeşitli strateji ve yaklaşımlar geliştirilmiştir. Sadece parasal ve maddi bir içeriğe hapsedilmeyen yoksulluğun her çeşidiyle mücadele etmek için, kültürel ve öznel boyutları da olan stratejiler son dönemlerde tartışılmaya ve uygulanmaya çalışılmaktadır.

Dolaylı ve doğrudan yaklaşımlar olarak sınıflandırılabilen bu tür yaklaşımların merkezinde bir toplumdaki yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılmasından çok, bu statüdeki bireylere en azından insani ihtiyaçlarının giderebilmesi konusunda destek olunmasına çalışılmaktadır. Bu kapsamda insani ihtiyaçları günün

koşullarına göre en iyi bilen, yoksulluk nedenlerini toplumların içinde olması nedeniyle en iyi gözlemleyen sivil toplum kuruluşları ve vakıflardır.

Tarihi kökenleri Orta Asya'ya dayanan Türkiye'deki vakıfların, yoksullukla mücadele edilmesine ve toplumsal yardımlaşmanın teşvik edilmesine büyük katkı ve rolleri bulunmaktadır. Geçmişte yoksulluk ve fakirlikle mücadele etme konusunda oldukça önemli görevler üstlenmiş vakıfların, 21.Yüzyıl Türkiye'sinde de önemli rol ve işlevleri bulunduğunu söylemek mümkündür.

Bu kapsamda çalışmanın temel amacı, Türkiye'de sürdürülen yoksullukla mücadele çabaları içerisinde yer alan vakıfların rol ve işlevlerini belirleyerek, oldukça köklü mazisi olan bu tarz müesseselerin etkinliğini arttıracak vakıf merkezli yeni stratejiler geliştirmektir.

Bu amaç doğrultusunda yapılması planlan araştırmanın üç bölümden oluşması ve aşağıda özetlenen içeriğe göre yapılması düşünülmektedir:

Araştırmanın ilk bölümünde, iktisat literatüründe ele alınan yoksulluk kavramının, doğuşu, önemi, nedenleri ve sonuçları ulaşılan istatistikler eşliğinde detaylı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle günümüzde yoksulluk sorunuyla mücadelede kullanılan yöntem ve yaklaşımlar incelendikten sonra, yoksullukla mücadelede yer alan tüm kurum ve kuruluşların sürekli kullandıkları sosyal yardımlaşma ve dayanışma araçları hem dünya hem Türkiye ölçeğinde incelenmiştir.

İkinci bölümde ise, Günümüz Türkiye'sinde pro-aktif yardım faaliyetlerini hemen her alanda ve sektörde asırlardır sürdüren vakıf müesseselerinin ve vakıflaşma olgusunun kapsamlı bir incelemesi yapılmaya çalışılmıştır. Böylece vakıfların Türkiye'deki toplumsal ve ekonomik yaşamında anlam ve önemi ortaya konularak, çeşitli şekillerde sürdürdükleri yardım faaliyetlerinin portresi çizilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın üçüncü ve son bölümünde ise, günümüzde yönetim anlayışı çerçevesinde toplumsal ve siyasal alanlarda işlevleri artan sivil toplum kuruluşları örneğinden hareketle, Türkiye'nin yoksullukla mücadelesinde vakıf müesseselerinin rol ve işlevlerine dayalı stratejik önemde ve uygulamaya dönük nitelikte öneriler kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

2. YENİ EKONOMİK ÇAĞDA KÜRESELLEŞEN YOKSULLUK OLGUSUNUN SOSYO-EKONOMİK ANALİZİ

Modern çağda yaşanan sanayileşme bir yandan kırsal bölgelerde kentlere doğru göç hareketlerini hızlandırırken, diğer yandan da modern çağın toplumlarını gittikçe kalabalıklaştıran büyük kentlerde pek çok insani sorunla karşı karşıya bırakmıştır.

Sadece güvenli ve sağlıklı bir şekilde hayatını sürdürmek adına bu yapısal sorunlarla boğuşan modern çağın insanları, yirminci yüzyılın son çeyreğinde kitle üretimine dayanan fordist endüstriyel anlayışın iflasıyla bir kez daha sarsılmış, patlak veren dünya ekonomik krizi sonrasında rahat bir nefes alabilmek adına yeni arayışlara girmiştir. Post-modernist sorguyla bütünleşen bu çözüm arayışları esnek uzmanlaşmaya dayanan post-fordist endüstri anlayışıyla toplumsal ve iktisadi yaşantıyı bir yandan yeniden tasarlarlarken, diğer yandan kentsel yaşamda daha büyük insani sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İşte insanların yoksulluk, güvenlik ve geçinme gibi dertlerine derman olamayan, bu ve benzeri toplumsal sorunları sorunsal hale getiren, daha açık ifadeyle fakiri daha fakir ve zengini daha zengin eden bu paradigmlar küreselleşmeye bağlı olarak uluslararası ölçekte üretimin ve tüketimin yaygınlaşmasıyla ise tüm dünyayı tehdit eden küresel yoksulluğu ortaya çıkartmıştır.

Yoksulluğun dünyanın geleceğini tehdit eden ciddi bir küresel sorun olduğu gerçeğinin kendini giderek daha fazla hissettirmesi, bütün dünya ülkelerinin yoksullukla mücadelede yöntem arayışlarına iterek çok yönlü yoksullukla mücadele politikaları geliştirilmiştir. Bir anlamda yoksulluk, insani hayatın devamını zorlaştıran sosyal risklerin başında gelmektedir.

Araştırmanın bu ilk bölümünde yoksulluğun küreselleşmeyle birlikte kavramsal içeriğindeki değişimlerin merkez paradigmları incelendikten sonra, yoksulluğun boyutları, türleri ve yoksullukla mücadele yöntemleri, konuyla ilgili literatür çerçevesinde ele alınacaktır.

2.1. Yeni Ekonomik Çağda Küreselleşme ve Yoksulluk

Günümüz bilgi toplumu, 20. yüzyılın son çeyreğinde çok hızlı bir dönüşüm içerisinde kendisini bulmuştur. İnsani tüm değerlerin ve alışkanlıkların yeniden tanımlandığı bu dönemde uluslararası ticari ve ekonomik faaliyetler de yeniden yapılandırılmıştır.

Yeniden yapılandırılan günümüzün küresel ekonomisinde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) gibi uluslararası örgütler yeni ekonomik çağda oluşan küresel ekonomik sisteminin sac ayaklarını oluşturmaktadır (Şenses, 2004:1-3).

Bu uluslararası örgütlenmelerden, IMF, dünya finans piyasalarında istikrar sağlayıp üye ülkelerin dış ödemeler konusunda karşılaşacakları güçlüklerle çözüm ararken, Dünya Bankası, önce Avrupa ekonomisinin onarımına, daha sonra ise gelişmekte olan ülkelerin kalkınma programlarına finansman desteği sağlamaktadır. Uluslararası ticaretin küreselleşen ticari faaliyetler kapsamında düzenlenmesi ve serbestleştirilmesi ise DTÖ organizatörlüğüne bırakılmıştır (Amin, 2009:89-94).

İşte uluslararası bu tarz örgütler tarafından desteklenen küresel ticaret, yoksullukla mücadele ve iktisadi kalkınma yaklaşımlarının ortaya koyduğu uluslararası ekonomik kalkınma programları ve küresel yoksullukla mücadele politikaları hem uluslararası yoksullukla mücadele olgusuna yeni bir ivme ve boyut kazandırmış, hem de insanlık tarihi kadar eski olan yoksulluk olgusunun yeniden tanımlanmasına neden olmuştur (Şahinöz, 2009:221).

Özellikle yeni küresel ekonomilerde, ortalama olarak yoksul ülkelerin zengin ülkelere göre daha yavaş büyüme oranına sahip olması ve son yıllarda ülkeler ve bölgeler arasındaki gelir uçurumunun giderek genişlemesi ve küresel ticari faaliyetler yaygınlaşması, yoksulluk olgusunun küreselleşme perspektifinde ele alınmasına neden olmuştur.

İşte dünya da küreselleşmeyle birlikte yaşanan ekonomik ve sosyal boyutlu gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan ve yeniden tanımlanan yoksulluk olgusu, ekonomik gelişmişliği yakalayabilmiş ülkelerde dahi görülmektedir. Diğer bir ifadeyle yoksulluk sadece ekonomik gelişmişliği yakalayamayan ülkelerde değil, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunda da ciddi bir sorun olarak yaşanmaktadır. Bu anlamda denilebilir ki günümüzde dünyanın en zengin ülkelerinde yaşayan nüfusun yaklaşık %12'sini yoksullar oluşturmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde her dört kişiden birinin mutlak yoksulluk içinde yaşadığı OECD raporlarında ifade edilmektedir (OECD, 2012). İstisna olan ülkeler haricinde, genel olarak, azgelişmiş ülkelerde yoksulluk oranı nüfusun %40 ile %80'i arasında, gelişmekte olan ülkelerde ise %40'ın altında kalmaktadır.

Bu kapsamda öncelikle küreselleşme bağlamında günümüz toplumlarının sosyo-ekonomik yapılarında meydana gelen değişimlere yoksulluk perspektifinden bakmak yerinde olacaktır.

2.1.1. Küreselleşme Ve Yeni Ekonomik Çağın Özellikleri

Sosyal bilimlerde “ yeni ” veya “ modern sonrası ” her sosyal olguyla ilgili yazılan her akademik makalenin, dünya da yaşanan dönüşüm ve değişimleri küreselleşmeye dayandırması tesadüf değildir.

Çünkü günümüz dünyasında hem ekonomik, hem siyasal hem de kültürel alanlarda yaşanan değişimler, “ küreselleşmenin bir sonucu ” olarak ortaya çıkmaktadır (Freidman, 1999:4). Bu anlamda denilebilir ki küreselleşme dünyadaki tüm değişimleri anlatan anahtar bir kavramdır (Erbay, 1996:3). Bu yüzden de küreselleşme akımı ekonomiden siyasete, siyasetten yönetime, toplumsal ve kültürel alanlara kadar, insani her alanda güçlü etkileri olan, çok geniş kapsamlı bir olgu olarak nitelendirilmektedir (Gökçe, 2003:213).

Akımla ilgili araştırmaların çoğu küreselleşmenin ekonomik boyutuna odaklanarak, bu akımla birlikte dünyanın genelinin tarihte ilk defa ekonomik, toplumsal, siyasi ve küresel yönden bütünleşerek, farklı kültürlerin tek bir küresel kalıp içinde bütünleştiği savunulmaktadır (Giddens, 2000:13).

İşte bu noktada, küreselleşmenin etkisiyle yeni ortaya çıkan küresel kalıplar ve standartlar, yoksulluk ve yoksullukla mücadeleye yönelik kalkınma politika ve yaklaşımlarını da köklü olarak yap-boza uğratmıştır. Ancak kavramsal ve paradigmasal değişimlerle birlikte, özellikle yeni geliştirilen yoksulluk ve yoksullukla mücadeleye yönelik yaklaşımların uluslararası örgütlerin artan etkinlikleri sayesinde, günümüz siyasi ve ekonomik sistemlerinde yoksullukla mücadele ve ekonomik kalkınma tüm dünya devletlerinin öncelikli konuları haline gelmiştir.

Bu gündemin ve örgütlerin faaliyetlerine geçmeden önce yeni ekonomik çağın merkez paradigması olan “ küreselleşme ” akımından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

2.1.1.1. Küreselleşmenin Tanımlanması

Soğuk savaşın bitişiyle birlikte siyasi anlamda bu savaşın galibi olan başta ABD olmak üzere gelişmiş Batılı devletler, dünya ticaretinin önündeki engelleri birer birer kaldırma çabası içerisine girmişlerdir. Bu engeller bazen siyasetle, bazen askeri müdahaleyle, bazen de kültürel hegemonya ile kaldırılarak dünyada küreselleşme yaygınlaşmıştır.

Her ne kadar kavram olarak küreselleşme 1960’larda ilk defa ortaya çıkmışsa da sadece 1980’lerin ortasından bu yana bilim insanları küreselleşmeyi sistematik bir biçimde incelemeye başlamıştır (Amin, 2009:89-94). Robertson küreselleşmeyi “ hem dünyanın küçülmesi hem de bir bütün olarak dünya bilincinin kuvvetlenmesi, yani somut küresel karşılıklı bağımlılığı, küresel bir bütün olarak bilinçliliği temsil eden bir kavram ” olarak tanımlamaktadır (Robertson, 1992:8).

Küreselleşme sadece ekonomik, kültürel, siyasal, sosyal ilişkileri değiştirmekle kalmayıp, kullanılan mevcut kavramlara yeni boyutlar da eklemektedir. Bu anlamda, küreselleşme ile birlikte ülkeler arasında sınırları aşan ekonomik, toplumsal, siyasi bağlar insanları önemli ölçüde etkilerken, dünya toplumunda giderek artan bir iktisadi karşılıklı bağımlılık ortaya çıkmaktadır. İşte küreselleşmenin en önemli sonucu olan bu durumda,“ evrenselleşme-yerelliğin

karşıtlığı ” olarak değil, “ eş zamanlı ve birlikte hareket tarzını içinde barındıran ” yeni bir dünya düzeni ortaya çıkartmıştır (Sarıbay ve Keyman, 2000:20-21).

Küreselleşme en geniş anlamda, “ uluslararası şirketlerin, dünya ölçeğinde pazarlama ve üretim esasları belirlemesi ile birlikte, bilgisayar, iletişim, elektronik ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin desteği ile ortaya çıkan uluslararası ekonomik, kültürel ve siyasal bir bütünleşme süreci ” şeklinde tanımlamak mümkündür (Şahinöz, 2009:91).

Bu kapsamlı tanımın yerine küreselleşmeyi en basit şekliyle “ ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonu ” ; diğer bir ifadeyle “ dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesi ” olarak da tanımlamak mümkündür (Robertson, 1999:22). Nitekim bir yorumcuya göre küreselleşme, “ sermaye ve mal/hizmet akışının çok hızlandığı, serbestçe ve hiçbir sınır tanımadan değiş tokuş işlemlerinin yapıldığı yeni bir ticari dönemin özelliğidir ” (Sarıbay ve Keyman, 2000:21).

Sonuç olarak en geniş anlamıyla küreselleşme, “ üyeleri arasında artan derecede iktisadi bir bağımlılık ile sosyo-ekonomik bir dünya toplumu inşa etmenin kendi kendine örgütlenen bir süreci ” olarak tanımlamak yerinde olacaktır (Amin, 2009:92).

2.1.1.2. Küreselleşmenin Unsurları Ve Felsefesi

Küreselleşme yukarıda da tanımlandığı üzere neo-liberalleşen ekonomik anlayışın dünyayı getirdiği son noktadır. Çünkü artık küreselleşme akımının durdurulması veya küreselleşmeden geriye dönüş kesinlikle mümkün değildir.

Burada geriye dönüşten kasıt, ulusal ölçekle şekillenen korumacı anlayışla yapılanan, dışa kapalı ekonomik sistemlere dönüşün mümkün olmamasıdır. Yani ekonomik faaliyetlerin sadece ulusal sınırlarla kısıtlanması bağlamında ticaretin, bilginin, üretimin, tüketimin teknolojinin, pazarlamanın vb. ekonomik faaliyetlerin sadece ulusal piyasalara göre sürdürülmesi artık mümkün değildir. Ayrıca insani medeniyet ufkunda bu akımın önünde durabilecek bir anti tez gözükmemektedir.

Nitekim Antony Giddens, küreselleşmenin “ uluslararasılaşma ” ile aynı anlama gelmediğinin altı çizilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ona göre “ küreselleşme sadece uluslararasıdaki bağların yaklaşması değil, aynı zamanda ulusların sınırlarını aşan küresel sivil toplum örgütlerinin de yükselişi gibi süreçleri de içermektedir. ” (Giddens, 2000:153).

Giddins küreselleşmeyi, “ kapitalizmin seçeneksiz bir sistem olarak üstünlüğünü kabul ettirmesi biçiminde ” yorumlamaktadır. (Giddens 1990’dan Akt Amin, 2009:94). Giddens’in bu yorumu küreselleşmenin “ yerel olayların kendinden kilometrelerce ötede olan olaylar tarafından şekillendirildiği ya da tam tersi, uzak yerleşimleri birbirine bağlayan dünya çapında toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak ” tanımlamasından kaynaklanmaktadır (Giddens, 2000:12). Keyman ise, “ küreselleşme öncesinde tüm dünya ulusları, (Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere) ayrıcalıklı bir konumdayken küreselleşme içerisinde bu konumlarını kaybetmiş olduğunu ” iddia etmektedir (Keyman, 2002: 27). Gerçektende, ulusal zaman ve mekân içerisinde yer alan toplumsal ilişkiler artık farklılıkların vurgulandığı küresel zaman ve mekânlara taşınmıştır (Held vd. 1999:4).

Öte yandan küreselleşmeyi insanların yaşamlarına etki ettiği alanlar bakımından ekonomik, siyasal ve kültürel küreselleşme şeklinde üç boyutta kategorize etmek mümkündür: Ekonomik küreselleşme, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla bütünleşmesi ve tüm ticari faaliyetlere ilişkin karar süreçlerinin giderek uluslararası sermaye tarafından belirlenmesini ifade etmektedir (Keyman, 2002: 29).

Bu anlamda ekonomik küreselleşme, “ açık pazar ekonomisinin kapitalist örgütlenme mantığının sağladığı etkinliği gözler önüne sermekte, uluslararası ticaretin örgütlenme noktasında öne çıkan Batılı sermaye çevrelerinin ulaştığı zenginliğe ” işaret etmektedir (Karabıçak, 2002:115-116). Nitekim bu süreç ekonomik bütünleşme olgusunu da beraberinde getirmiş ve sonuçta çok uluslu sermayenin gereksinim ve isteklerine uygun bir ulusal ekonomi kurmayı hedefleyen neo-liberal politikalar, sürekli genişleyen bir uygulama alanı bulmuştur (Karabıçak, 2002:117).

Siyasal bağlamda küreselleşme, ülkelerin arasından tarihi süreçten kaynaklanan akrabalıkları, bloklaşmaları ve ideolojik yakınlaşmaları hiç umursamadan yeni sistemlerle bir araya gelmelerini olanaklı kılmıştır. Adeta ülkeler, milletler birbirlerini sevmeseler de küresel ticaret, rekabet ve ekonomik birlikler nedeniyle ortak noktalarda buluşmuş, yeni uluslararası örgütlenmeler geliştirmiş ve savaşların başlaması veya bitmesi bile bu akımın neden olduğu etkileşimle gerekçelendirilmiştir. Adeta küresel sermayenin önünde duran her türlü siyasi engel önce diplomasiyle kaldırılmaya çalışılmış, mümkün olmadığına da ise zora başvurulmuş, sonrasında sivil örgütlenmelerle ve ekonomik girişimlerle engeller kaldırılmıştır. Bu şekilde küreselleşme, yeni dünya düzeninin uluslararası dengesini oluşturmuştur (Giddens, 1990:60).

Üçüncü ve son olarak küreselleşmenin yenedünya düzenini etkilemesi ise, kültürel alanda yaşanmaktadır. Bu alandaki küreselleşme eğilimi toplumların hem sorunlarını hem de tartışma ve çözümlerini ortak hale getirmektedir (Tağraf, 2002:33-34).

Sonuç olarak yeni ekonomik çağda özellikle internetteki iletişim yöntemleriyle kültürler arasındaki farklar azalmakta pek çok konuda (sosyo-ekonomik kalkınma, demokratikleşme, insan hakları, hukuk devleti olma, çevreyi koruma, savaş veya doğal afetler gibi alanlarda) ortak tepkiler geliştirme kalıpları evrensel boyutlarda oluşmuştur (Giddens, 1990:61).

2.1.1.3. Neo-Liberal Ekonomi Politikaları Ve Küresel Ticaret

Küreselleşme ve felsefesi kısaca tanımlandıktan sonra tezin amaçları doğrultusunda yeni yoksulluk olgusunu ve yoksullukla mücadele yaklaşımlarını oluşturan neo-liberal ekonomi politikalarla, bunu üreten yeni sağcı ideolojiye dayalı devlet formundan bahsetmek yerinde olacaktır.

Tarihsel süreçte, dünya devletlerinin ve uluslararası ilişkilerin merkez ekonomi politikaları sürekli olarak bir dönüşüm içerisinde olmuş ve aldığı farklı formlar çerçevesinde ekonomik ve toplumsal yaşamda çok farklı roller üstlenmiştir (Karabıçak, 2002:119).

İşte tüm dünya devletlerinin yaşadığı bu dönüşümlere göre takip ettiği ekonomi politikalarındaki değişimleri de üç dönemde değerlendirmek mümkündür: Bunlardan ilki 1929 yılında yaşanan “ Dünya Ekonomik Bunalımına ” kadar geçerli olan “ liberal devletler ” dönemi ve ekonomi politikaları; İkincisi 1930-1970’li yıllar arasını kapsayan “ refah devleti ” dönemi; üçüncü olarak ise 1990’lı yıllardan günümüze kadar yürürlükte olan “ neo-liberal ” devletler ve ekonomi politikalarıdır (Şenses, 2004:4).

Günümüzde neo-liberalist politikalar, “ küreselleşme düşüncesinin ” doğmasına olanak sağlayarak, ulusal sınırların ticaret ve ekonomik faaliyet alanlarında ortadan kalkması gerektiğini savunmuştur (Şenses, 2004:4). Bu anlayışlardan hareketle devletin küçülmesi, de-regülasyon, özelleştirme, siyasal reformlar, sosyo-ekonomik kalkınma politikalarının dönüşümü gibi neo-liberal stratejiler temel devlet politikaları haline gelmiştir (Sabır, 2001:271).

Küreselleşme ve neo-liberal politikalar yukarıda anlatılan dönüşümlerle gittikçe etkinleşmiş ve dünya tek bir ulus halini almaya başlamıştır. Küresel ticarete bu anlamda tüm dünyada hâkim olmuş ve bu dönüşümlerin etkisiyle, dünyada üretim, tüketim, alışkanlıklar ve toplumsal talepler yeknesak bir hal almıştır. Bu nedenle kurulan her türlü ekonomik ilişkide olduğu gibi ticari ilişkilerde de süreçler, kurallar ve uygulamalar “ evrenselleşme ” bağlamında yeknesak bir hal almıştır. Sürekli yaygınlaşan gelişen ve kendini yenileyen dünya ticaretinin devamı için de gelişmiş ülkelerin başat ve etkili olduğu uluslararası örgütler bu yeni düzenlemelerin ve politikaların sürdürülebilir olmasını sağlamışlardır (Tağraf, 2002:35).

Son olarak denilmelidir ki, neo-liberal yaklaşımlar ve küreselleşme birbirinin dinamosu hükmünde olan iki önemli akımdır. Bu akımların devam eden dünya ticari ilişkilerinde belirledikleri standartlara uygun ekonomi politikaları geliştirmek, dünyadaki tüm hükümetler için vazgeçilmez bir zorunluluk haline gelmiştir.

2.1.1.4. Küreselleşmenin Bazı İktisadi Sonuçları

Küreselleşmenin yukarıda anlatılan dönüşümlere neden olması, içinde bulunduğumuz 21.yüzyılın “ yeni ekonomik çağ ” olarak adlandırılmasının da en

temel nedenidir. Yeni ekonomik çağın en karakteristik özellikleri ise, küresel ticarete ve bu ticaretin temel süreçlerinin yaygınlaşması ve küresel boyutta yoksulluk sorunun ortaya çıkmasıdır.

Bu anlamda ilk olarak yeni dünya ticaretinde “ üretimin küreselleşmesinden ” bahsetmek yerinde olacaktır. Gerek ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, gerekse toplumsal beklentilerdeki değişimler, tüm işletmelerin üretimlerini dünya ölçeğinde planlamasını zorunlu kılmıştır. Bunu başaran uluslararası işletmeler, üretim kapasitelerini, sadece ait oldukları ülkelere göre değil, tüm dünya ülkelerine pazarlamaya yönelik geliştirmişlerdir.

Aslında tüketimin küreselleşmesinin bir sonucu olarak üretim de küreselleşmiştir. Tam tersi bir söylem de mümkündür. Öyleyse tüketimin küreselleşmesinde iletişimin, ulaşımın ve bilginin küreselleşmesinin sonuçlarına bakmak da önemlidir.

Örneğin dünyanın her hangi bir noktasında yeni bir mal veya hizmetten yaralanan bir tüketici veya vatandaş internet sayesinde bunu saniyeler içerisinde tüm insanlarla evrensel geçerli olan dilde (İngilizce) paylaştığı anda, beklentiler ve talepler çok kısa zamanda evrenselleşmektedir. Böylece bir Japon gencinin beklentisi veya talebi ile İsveç ya da İran'daki bir gencin beklentisi, talebi benzeşebilmektedir. Bu da ticaret aktörlerini ve üreticilerini küresel boyutta üretime zorlamaktadır (Tağraf, 2002:35).

Öte yandan küreselleşen rekabet ulusal üretim yapan işletmeleri ve sektörleri çok kısa zamanda pazardan çekilmeye ve iflasa götürmesi de tüketimin küreselleşmesiyle açıklanabilir. Dolayısıyla rekabet artık küreselleşmiştir. ABD deki bir firma ile Türkiye'deki en ücra köşesindeki bir firma rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Bunun en güzel örneği ise semt bakkallarının mega- market zincirleri karşısında önemini ve gücünü kaybetmesiyle açıklamak mümkündür. Bu şekilde dünya ticareti ve ekonomi ilişkileri küreselleşirken, devletlerde bu sistemlere uygun ekonomi politikaları geliştirmek ve sürdürmek zorunda kalmışlardır. Zira günümüz insanların talepleri ve tüketim alışkanlıkları artık küreselleşmiştir (Karagöz, 2010:1-3).

Dünya ticareti küreselleştikçe, gelişmemiş ülkelerdeki zayıf ekonomiler gittikçe daralmış ve küreselleşmeden olumsuz yönde etkilenerek gittikçe daha fazla yoksullaşmışlardır. Diğer bir ifadeyle ticaretin küreselleşmesi, bazı bölge ve ülkeleri sürekli yoksullaştırırken, gelişmiş ülkeleri de sürekli zenginleştirdiğini ifade etmek mümkündür. Çünkü gelişmiş ülkelerin yüksek teknolojiye dayanan üretim kapasiteleri sayesinde dış piyasalara açılabilirken, ulusal pazarları sürekli daralan fakir ülkeler içinde bulundukları yoksulluktan kurtulmak amacıyla gelişmiş ülkelere ve çeşitli uluslararası örgütlerden kalkınma ve yoksullukla mücadele konusunda yardım istemekten başka yapacağı hiçbir şey kalmamıştır.

Sistemin devamından küreselleşmenin yaygınlaşmasından ve böylece gelişmiş ekonomilerinde yeni pazarlar yaratmadan yana olan gelişmiş ülkeler ise, zaten kendileriyle rekabet edemeyecek bu ülkelerin en azından oluşturdıkları pazar ve tüketim taleplerinin azalmaması adına onların bu tarz yardım taleplerine olumlu cevap vererek, gittikçe yoksullaşan ülkelere yardım elini uzattıkları söylenebilir.

Ayrıca özellikle fakir ülke ve bölgelere yönelik kalkınma programlarını destekleyen Batılı ülkelerin ve çeşitli uluslararası örgütlerin bu sistemli yardımları da, az gelişmiş ülkelerdeki insanların daha rahat ve konforlu yaşam sürme beklentileriyle örtüşmüş, böylece yoksullukla mücadele yöntemleri de küreselleşmiştir. Bu paradigmasal değişimin Türkiye’de yoksullukla doğrudan mücadeleye yönelik vakıflaşma olgusunun paradigmalarında da dinamik bir değişim yarattığını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak küresel örgütlerin ve gelişmiş devletlerin dünya ticaretinin yaygınlaşması ve mevcut halini sürdürmeye devam etmesi için az gelişmiş ülkelere çeşitli programlar kapsamında kalkınma yardımların da bulunması, küresel sistemin devamı ve krize girmemesi adına oldukça önemlidir. Ancak yardım alan az gelişmiş ülkelerin bu tarz yardımlar sonrasında kalkınması, halklarının zenginleşmesi yada vatandaşlarının yoksulluktan kurtulması ise efsanevi bir hayal ve ütopyadır (Karagöz, 2010:5).

Çünkü iktisadi kalkınmanın, sadece etkili üretimin ortaya koyduğu üretimin, tüketim talebinin tam olarak ve israf edilmeden karşılanmasıyla, elde edilen ekonomik

kazanımlarının hepsinin, ülkeden ülkeye değişen sosyal ve kültürel çeşitli vasıtalarla tüm toplum fertlerine adil bir şekilde yansıtılmasıyla sağlanacağı savı iktisat bilimin en önemli varsayımıdır.

2.1.1.5. Uluslararası Örgütlerin Küresel Yoksullukla Mücadeleleri

Her geçen gün üye devlet sayısını arttıran uluslararası ekonomik ve mali kuruluşlar; ülkeler arasındaki ekonomi, bilim, ticaret, eğitim, teknik, politik, kültürel, siyasal konularda işbirliğinin her ülkenin çıkarına olacağı iddialarıyla kurulmuştur (Şahinöz, 2009:223).

Söz konusu uluslararası kuruluşların genel amacı, ülkeler arasındaki her türlü konuda bilgi alışverişini sağlamak ve böylece küresel ekonomik düzeni dengede tutmaktır. Böylece dünyadaki hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler, karşılaştıkları yoksulluk gibi ekonomik sorunları uluslararası ekonomik ve mali bütünleşmelerle çözümüme veya hafifletmeye çalışmaktadırlar.

Küreselleşen dünyada bu tarz ekonomik ve mali bütünleşmelerin avantajlarından söz etmek gerekirse, piyasa genişliğinin ve üretim ölçeği büyümesinin sağladığı yararlar, dışsal ekonomiler, rekabet gücünün artması ve evrensel standartlarda kalkınma hedeflerine ulaşılması gibi genel kabul gören hedefler, her seviyedeki dünya ülkelerini bu tür oluşumlara katılmaya yönlendirmektedir (Karataş ve Vatansever, 2001:1-3).

Yeni ekonomik çağda teknolojik gelişmeler ve neo-liberal politikalar sayesinde, tüm ticari ve ekonomik faaliyetler küreselleşmiştir. Bunun sonucunda ticareti serbestleştirme, uluslararası düzeyde planlama ve yapılandırmaya yönelik uluslararası örgütlenmelere gidilmiştir. İşte bu nedenle günümüzde geleneksel uluslararası ilişkilerin tamamlayıcı bir parçası olarak görülen yoksullukla mücadele yardımları sosyal politikaların küreselleşmesinde temel bir katalizör işlevi üstlenmiştir (Mahmat, 2008).

Özellikle Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2000 yılında ilan edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals-MDGs), (UN, 2012) ile tespit

edilmiş ve bunun üzerine hazırlanan (BKH) az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınması yönünde gerekli şartları oluşturmak üzere ortaya çıkmıştır. Gerek Birleşmiş Milletler çerçevesinde yaklaşık 150 ülkenin imzaladığı BKH, gerekse bu hedeflerin hayata geçirilmesi için gerekli yakın işbirliğini sağlamak ve kalkınma yardımlarına etkinlik kazandırmak amacıyla imzalanan “ 2002 Monterey Global Ortaklık Konsensüs Çerçeve Belgesi ” (Monterrey Consensus as a Framework for Global Partnership) “ kalkınma yardımları ” ve “ küresel yoksullukla mücadele ” konularını dünya gündemine taşıyan önemli gelişmeler olmuştur.

Bunlara ek olarak, 2005’te “ Yardımın Etkinliği Üzerine Paris Bildirgesi ”(Paris Decleraton on Aid Effectiveness) yoksulluğun azaltılması başta olmak üzere 8 temel küresel sorunun 2015’e kadar çözülmesini veya azaltılmasını amaçlamıştır (UN, 2012).

Uluslararası örgütlerin kalkınma çabaları konusundaki bu atılımları kısa sürede tüm dünya ülkelerinde yankı bulmuş, pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin sağladığı desteklerle dünyada kalkınma için yardım seferberliği başlamıştır. Özellikle yoksullukla mücadele adına yapılan kalkınma yardımları ise, genel olarak gelişmekte olan ülkelerin kalkınma süreçlerine destek sağlamak amacıyla ve acil sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak maksadıyla yapılan ayni ve nakdi yardım ve yatırımlar şeklinde tanımlanmaktadır (UN, 2012).

Bu tanım çerçevesinde, kalkınma yardımları ikili veya çok taraflı ilişkiler çerçevesinde yapılabildiği gibi, uluslararası kuruluşlar aracılığıyla da gerçekleştirilebilmektedir. Bu anlamda OECD-DAC’a göre, Kalkınma Yardımları “ herhangi bir hükümetin veya uluslararası örgütün gelişmekte olan bir ülkenin kalkınma ve refahını artırma çabalarına destek için verdiği krediler veya hibelerden oluşmaktadır. ” (TİKA, 2006: 10-12).

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere; ekonomik, sosyal ve çevresel yoksulluk sorunlarıyla ilgili olarak sürdürülebilir bir iyileşmenin sağlanmasını amaçlayan kalkınma yardımları, aynı ülkede insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasinin daha etkin hale gelmesi, krizlerin önlenmesi ve çatışmaların çözüme

kavuşturulması ve yoksullukla mücadele çabalarına pozitif bir etki yapmaktadır (UN, 2012).

Bu anlamda dünyada kalkınma yardımları “ çiftçilere yeni üretim tekniklerinin öğretilmesi veya tarımda reform yapılması gibi bir konuyu içerebileceği gibi, gelişmekte olan ülkelerin borçlarının ertelenmesi, silinmesi, ülkelerin veya kuruluşların gelişmekte olan ülkelerin kalkınma konulu projelerinin oluşturulması çabalarına katılmaları, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülke üniversitelerine öğrencilerin kabulü ” gibi daha pek çok kalkınma alanına giren faaliyetleri içerebilmektedir.

Kalkınma yardımları tanım ve tasnifleri incelendiğinde ise, bu yardımlarda sosyal yardım anlayışıyla birlikte müşterek yatırımlara ulaşan süreçler içinde, işbirliğinin geliştirilmesi ve gelişmekte olan ülke alt yapılarıyla sistemlerinin, gelişmiş ülkelerle uyumlu hale getirilmesi gibi amaçlara yer verildiği görülmektedir.

Son olarak belirtmelidir ki, başta BM ve OECD-DAC olmak üzere uluslararası örgütler, “ Yoksullukla Küresel Mücadelede İşbirliğinin ” oluşturulabilmesi için gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin Sosyal ve Ekonomik altyapılarına yönelik yardımları arttırmayı ve koordine etmeyi esas almıştır. Ancak bu kategorilerde şekillenen kalkınma yardımlarının her geçen yıl artmasına rağmen yoksulluğun ve fakirliğin artması gerçeğinin de henüz gündemde yeterince yer almayan önemli bir konu olduğu da unutulmamalıdır.

2.1.2. Yoksulluk Kavramının Tanımlanması Ve Kapsamı

Yoksulluk kelimesi hayatın gerektirdiği imkânlardan yoksun olma durumunu anlatmaktadır. Bununla birlikte fakirlik, sosyal, siyasi ve psikolojik alanlarda yetkinsizlik olarak da kabul edilebilir (Oktik, 2008:25).

Dar anlamda yoksulluk, açlıkla karşı karşıya kalma ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk, gıda, giyim ve barınma gibi imkanları hayatı devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalması durumunu ifade eder (Oktik, 2008:25).

Yoksulluk kelime manası itibariyle, “ fakirlik,” “ sefalet ” , “ açlık ” , “ yokluk ” veya “ muhtaçlık ” gibi hayatta kalabilme savaşını tanımlayan temel ve zorunlu ihtiyaçları yerine getirme mücadelesini akla getirmektedir (Seyyar, 2003: 40). Bu anlamda, yoksulluk, tüm yardıma muhtaç olanların “ ortak paydası ” olarak algılanması gerektiğine ve yoksulluğun sadece açlık ya da yeterince beslenebilecek gıdaya sahip olamama şeklinde algılamının eksik olacağına işaret etmektedir. Çünkü insan sadece yemek ihtiyacı olan bir varlık değildir ve yaşamını sürdürmek için insan kendisine gerekli olan tüm gereksinimlerini karşılamaya çalışmaktadır.

İşte insanın günlük yaşantısındaki gereksinimleri bireyin içinde bulunduğu topluma, çevreye ve koşullara bağlı olarak değişiklik göstereceğinden, yoksulluk kavramı her zaman gözlemlenen durumla, standart durumun karşılaştırılmasıyla çok boyutlu ve geniş kapsamlı tanımlamayı gerektirir (Aktan ve Vural, 2002).

Bu kapsamda en geniş anlamıyla yoksulluk, “ insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için arzuladığı her çeşit gereksinimlerini karşılayamama durumu ” olarak tanımlanmaktadır. Yani yoksulluk insanın maddî ve manevi her çeşit yetersizliği veya güçsüzlüğünü ifade eden referans bir kavramdır (Koşar, 2000:7). Çünkü toplumsal yaşantıda zaman zaman kaynakların oransal yetersizliği ortaya çıkmakta ve toplum tarafından kabul edilebilir asgarî bir yaşam standardını yakalama fırsatı bazı insanların hiç olmamaktadır.

Bununla birlikte günümüz toplumsal hayatında genellikle yoksulluk kavramı, maddî boyutuyla, yani dar anlamıyla ele alınmakta ve buna göre yoksulluk, “ yeteri derecede temel insani gereksinimlerini karşılayan kaynaklara veya bunların üzerinde tasarruf hakkına ve gücüne sahip olamamayı ” ifade etmektedir (BİSB, 2009:10).

2.1.3. Yoksulluk Kavramının Özellikleri Ve Boyutları

İnsanlık tarihi kadar eski olan yoksulluk kavramının en temel özelliği bu olgunun insanın sonsuz ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir doğal sistemin dünyada var olmadığı gerçeğini ilk etapta akla getirmektedir (Aktan ve Vural, 2002).

Bu yüzden de insan dünyaya geldiği ilk günden beri hep yoksuldur ve insanların topluluklar halinde yaşaması ve üretim ilişkilerinde bulunmaya başlaması sadece yoksulluğun daha belirgin bir şekilde yaygınlaşmasına ve artmasına neden olmuştur. Anlatılmak istenilen konu yoksulluğun tamamen insanın varlığıyla ortaya çıkan maddi ve manevi yanı olan bir olgu özelliği taşımasıdır.

Ayrıca yoksulluk olgusu çok karmaşık süreçleri etkilediği için, kavram kapsam itibariyle tüm insani alanları ve bilim dallarını içinde barındıran, multi-disipliner bir olgudur. Bu yüzden de yoksulluk, eğitimden sağlığa, iktisattan psikolojiye hatta dini ve felsefi yaklaşımlardan tarihi araştırmalara kadar çok fazla alanda faktörel değişim gücü irdelenen bir kavram ola gelmiştir. Ayrıca yoksulluk multi-disipliner bir olgu olduğu gibi yoksullukla mücadele yöntemleri de çok farklı sektörlerin ve politikaların işbirliği halinde dayanışma göstermesiyle çözümlenmesi öngörülmektedir. Örneğin kişinin var olmasının temin edecek insani eylem ve davranışlarını sağlayabilmesine dair sağlık, hijyen, eğitim, iletişim, içme suyu ve enerji gibi mal ve hizmetlere erişiminin olmaması veya kısıtlı olması yoksulluğun birbirinden çok farklı sektörlerin bu sorunla mücadeleyi işbirliği halinde çözmesini gerekli kılmaktadır (Demir, 2006: 4).

Son olarak araştırmanın ilk bölümünde anlatıldığı üzere yoksullukla mücadele politikaları günümüzün küresel ekonomik sistemlerinde var olma ve iktidara gelme mücadelesi veren insanların toplumun kalbini kazanma adına en anlamlı ve önemli malzemesidir. Bu yüzden günümüzde siyasi özgürlük, garanti edilmiş insan hakları ve öz saygınlık gibi temel insan hakları ne anlam ifade ediyorsa yoksullukla mücadelede bu olgunun içinde yer almaktadır (Şenses, 2004:101).

Daha açık bir ifadeyle yoksullukla mücadelenin 21. Yüzyılda devletlerin ve kamu kurumlarının hem varlık sebepleri arasında hem de siyasi iktidarlara kapıyı açan anahtar olduğunu söylemek mümkündür.

2.1.4. Genel Yoksulluk Yaklaşımları Ve Yoksulluk Türleri

İnsanlık tarihinin en eski sorunlarından biri olan yoksulluk konusunda yapılan sınıflandırmalar, bu olgunun farklı boyutlu özelliğinden hareketle farklı bakış açılarının gelişmesine neden olmuştur.

Bu nedenle literatürde farklı yoksulluk türlerini ifade eden, “ mutlak ”, “ görelî ”, “ gıda ”, “ insani ”, “ kır–kent ”, “ objektif–sübjektif ” ve “ gelir ” yoksulluğu şeklinde farklı türlerde tanımlamalara rastlamak mümkündür (Aktan ve Vural, 2008). Ancak literatürde yoksulluğun türleri içerisinde en önemli olanı ve en fazla üzerinde durulanı “ mutlak yoksulluk ” olarak görülmektedir (Kaynak, 2011:98).

Bu tez araştırması kapsamında yoksulluk türleri mutlak-görelî, öznel-nesnel, insani ve bölgesel yoksulluk şeklinde sınıflandırılarak incelenecektir.

2.1.4.1. Mutlak Yoksulluk Ve Görelî Yoksulluk

Literatürde yoksulluk kavramının tanımlanmasında veya ölçülmesinde yaygın bir şekilde, asgari beslenme standardına göre “ mutlak yoksulluk ” ve gelire göre belirlenen “ görelî yoksulluk ” kavramları kullanılmaktadır (Kaynak, 2011:104).

Bu ikili ayrıma göre mutlak yoksulluk, beslenme, barınma ve giyinme gibi insan yaşamı için gerekli temel gereksinimleri karşılayabilecek yeterli bir gelire sahip bulunamama durumunu ifade etmektedir (Altan, 2004:146).

Diğer bir ifadeyle insanın biyolojik olarak yaşayabilmesi için gerekli kaloriyi ve gerekli diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirememesi mutlak yoksulluk sayılmaktadır (Kaynak, 2011:70).

Bir ülkede mutlak yoksulluk sınırı, o ülkedeki asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranlanmasıyla hesaplanmaktadır. Bu nedenle mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum beslenme, barınma ve gıda ihtiyaçlarının maliyetlerinin belirlenmesini gerektirmektedir (Kaynak, 2011:103).

Bu doğrultu da bir insanın hayatta kalabilmesi için her gün asgari düzeyde 2400 k/cal¹ miktarı ölçü olarak gıda alması gerekmektedir ve bu kalori miktarı besini almaya güçleri yetmeyenler “ mutlak yoksul ” olarak tanımlanmaktadır (TUİK, 2014).

Görüldüğü üzere mutlak yoksulluk kavramının daha çok zorunlu gıda harcamaları veya asgari kaloriyi esas alması bireylerin yaşam fonksiyonlarını sürdürebilme olanaklarına sahip bulunmamlarını ifade etmek için kullanılmakta ve bu nedenle mutlak anlamda yoksullar açlık sınırının altındaki insanlar (Gıda yoksulları veya fakir kesimler) olarak adlandırılmaktadır (Kaynak, 2011:103).

Ancak literatürde mutlak yoksulluk göstergeleri, fazla ama kötü beslenme ile yetersiz beslenme arasındaki farkı dikkate almaması açısından eleştirilmektedir (İnsel, 2003:65; Kaynak, 2011:103). Ayrıca BM'nin ve Dünya Bankası'nın “ günde 1 dolar ” a dayalı ölçüsünden hareket edildiği zaman özellikle kalkınmış ülkelerde neredeyse hiçbir yoksul yokmuş gibi yanlış ve eksik değerlendirmelerin ortaya çıkmasına neden olunmaktadır (İnsel, 2003: 65).

Mutlak yoksulluk türündeki eksikliğe bir çözüm bulmak için, toplumsal gelişmişlik düzeylerine ve insani ihtiyaçların farklılıklarına göre “ görelî yoksulluk ” şeklinde yeni bir tanımlama kullanılmaya başlanmıştır (Aktan ve Vural, 2008).

Görelî yoksulluk kavramı insanın toplumsal varlık olmasından hareketle, yoksulluğun sadece gıda, beslenme ve barınma gibi kaynaklara erişememe ve yaşamı sürdürme sorunu olmadığını ifade etmektedir (Aktan ve Vural, 2008).

Bu açıdan, görelî yoksullukta gıda beslenme ve barınma gibi sadece asgari geçinme ihtiyacına bakılmamakta; insanların kültürel ve toplumsal açıdan tüketimi yoksul olanlar içinde zorunlu görülen malların kapsama alınması söz konusu olmaktadır (Kaynak, 2011: 110).

¹ Dünya Bankası'na göre, söz konusu miktar tıbben; normal bir yetişkinin yeterli kalori alabilmesi için gerekli kalori 2800–3000, madenlerde çalışanlar gibi ağır işlerde çalışanlar için ise 3200–3800 k/cal ihtiyacı esas alınmaktadır (2014, TUİK).

Bundan dolayı, belli bir toplumda kabul edilebilir tüketim seviyesinin altında olanlar, görelî yoksulluk kapsamına girmektedirler (Görün ve Elagöz, 2007:148). Nitekim günümüzde büyük toplumsal kesimlerin gelir düzeyleri; temel gereksinimlerini mutlak olarak karşılayabilirken, bu kesimlerin göreceli olarak içinde bulundukları toplumun yaşam standardı düzeyine ulaşamadıkları görülmektedir (Kaynak, 2011:104).

Mutlak yoksullukla görelî yoksulluk kavramlarının ayrımın daha iyi anlaşılması için, görelî yoksulluk seviyesinde gelir dağılımının etkisinden bahsetmek yerinde olacaktır (Kaynak, 2011:105). Örneğin, “ Fransa’daki görelî yoksulluk oranı Slovakya’dan daha yüksektir, zira ortalama gelirin çok daha düşük olduğu Slovakya’da gelir dağılımı daha adildir; ancak Slovakya’da ortalama yoksul, Fransa’daki ortalama yoksuldan mutlak olarak daha yoksuldur ” (İnsel, 2003:66). Örnekten anlaşılacağı üzere görelî yoksulluk, kişi veya hane halkının, içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari bir yaşam düzeyine sahip olup olmadıklarına göre tanımlanmaktadır (Kaynak, 2011:106).

Öte yandan, gerek mutlak yoksulluğun gerekse görelî yoksulluğun ölçülmesinde, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari ihtiyaçlarının belirlenmesi esas alındığı görülmektedir (Kaynak, 2011). Bu yüzden mutlak yoksulluk iki farklı yöntemle hesaplanmaktadır: Birincisi mutlak anlamda yoksulluk, genellikle gıda yoksulluğu metodunu kullanılarak her bir ülke için o ülkeye özgü bir ulusal yoksulluk sınırıyla belirlenmektedir (UN, 2014).

Bu hesaplamada “ yeterli ” miktarda temel gıda maddesinden oluşan gıda sepetinin maliyeti veya bir asgari kalori normunun gerektirdiği tüketim harcamaları esasına göre yapılmaktadır. Buna göre, yaşamda kalabilmek için gerekli en düşük maliyetli gıda harcamalarının parasal değeri bir yoksulluk sınırı oluşturmakta ve bu gelir düzeyine ulaşamayanlar mutlak anlamda yoksul sayılmaktadır (Kaynak, 2011:107).

İkinci yöntem ise bireyin sadece minimum gıda harcamasını değil onun yanında giyinme, barınma, ısınma, sosyal aktivitelerde bulunma, eğitim alabilme vb. gibi

gelirlerine göre belirlenen kategorilerdeki, diğer temel ihtiyaçlarını dikkate almaktadır (Kaynak, 2011:108).

Böylece insanların temel ihtiyaçlarını kısmen karşılamakla beraber, sosyal refah yönünden gelişmiş toplumlarda vazgeçilmesi zor olan ve yaşam kalitesini artıran veya hayatı daha kolay hale getiren çeşitli temel gereksinimlerini, sahip olduğu gelire göre temin edemeyerek bu oranın altında kalan bireyler nispi anlamda yoksul kategorisine girmektedirler.

Sonuç olarak küreselleşen dünyada zengin ve fakir arasındaki uçurumların genişlemesi, orta gelirli insanların daha da fakirleşmesine neden olmuş, bu kesimdeki insanların mutlak anlamda olmasa da göreceli anlamda yoksul kategorisinde değerlendirilmesinin yolunu açmıştır.

2.1.4.2. Öznel Yoksulluk Ve Nesnel Yoksulluk

Öznel yoksulluk insanların kendilerini nasıl tanımladıklarına dayanan, bu yönüyle subjektif değerlendirmelerle ölçülen öznel bir yoksulluk türüdür.

Biraz daha sosyolojik bir kavram olan öznel yoksulluk çeşidinin ortaya çıkmasında başlıca belirleyici unsur, insanlarla yapılan görüşmeler ve anketlerdir. İnsanların kendilerinin yoksul görüp görmemesine göre toplumun refah düzeyleriyle gelirleri arasında bağlantı kurulmakta ve kritik bir refah düzeyi seçildikten sonra ona karşılık gelen gelir düzeyi fakirlik sınırı olarak kabul edilmektedir. Genellikle bu yaklaşımı esas alan yoksulluk çalışmalarına bakıldığında sanılanın aksine zengin ülkelerde öznel yoksulluk oranının daha yüksek olduğu, fakir ülkelerde ise aslında nesnel olarak yoksul olan kişilerin bir kısmının, kendilerini yoksul olarak tanımlamadıkları görülmektedir (İnsel, 2005:6). Şüphesiz bu durum ne kadar zengin olursa olsun insanların doğası gereği kendilerini fakir görmeye meyilli olmalarından kaynaklanmaktadır.

Kısaca öznel yoksullar kendilerini yoksul olarak tanımlayanlardır ve bu noktada temel ölçüt ne gelir, ne de toplumsal fırsatlardan yararlanma düzeyi değil, bilakis insanların yapamadıkları ya da erişemedikleri için kendisinden veya çevresinden

utanmadan yoksulluk sınırında olup olmadığı yönünden bilgi vermesiyle ölçülmektedir (Öztürk, 2008:812).

2.1.4.3. İnsani Yoksulluk Ve Gelir Yoksulluğu

İnsani yoksulluk, ilk defa Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından tanımlanmış bir yoksulluk yaklaşımıdır.

İnsani yoksulluk insanların yaşamını devam ettirilmesi için minimum düzeyde gerekli gelir seviyesine sahip olup olmadıklarına göre belirlenmektedir. Bu bağlamda, gelir yoksulluğu hesaplamalarında genel olarak bir ülkede belirli miktarda yiyecek satın almak için gerekli gelir, “ insani yoksulluk sınırı “ olarak tanımlanmaktadır.

UNDP, geliştirmekte olan ülkelerde insani yoksulluğu yaşam süresi eğitim ve ekonomik ve sosyal olanaklar şeklindeki üç temel kriterden yola çıkarak hesaplamaktadır. Örneğin bu yaklaşımda uzun bir yaşamdan yoksun olma insani yoksulluğun ilk göstergesi olarak kabul edilmekte ve 40 yaş esas alınarak, bu yaşın altındaki yaşam süresini insani yoksulluk olarak değerlendirilmektedir.

İnsani yoksulluğun ikinci göstergesi olan eğitim imkanlarından yoksun olmak ve üçüncü göstergesi olan insanların ekonomik ve sosyal imkanlardan yoksun olması, insani yoksulluğun bir diğer göstergesini oluşturmaktadır.

Daha önce söylendiği gibi küreselleşmeyle birlikte yoksulluluğun yeniden tanımlanmasında bu tarz uluslararası örgütlerin önemli fonksiyonları ve katkıları olmuştur. Bu yüzden insani yoksulluk yaklaşımında fakirliğin gelirle ilgili yönü incelenmekte ve bu tür yoksullukta sınırı yalnızca insanların sahip oldukları gelir ve yapmaları gereken harcamalar belirlemektedir.

2.1.4.4. Kırsal Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk

Kırsal yoksulluğun asıl kaynağı topraksız ve kalifiye olmayan işçilerdir ve bu tür alanlarda yoksulluğun devamına neden olan faktörlerin başında gelen az

gelişmişliğin kentsel alanlardaki iktisadi büyümenin sürekli olmasını engellemesi gelmektedir (Öztürk, 2008:273).

Gerçekten de piyasada sapmalar, tarım kesiminin ve kırsal alandaki beşeri ve fiziki altyapının ihmal edilmesine yol açan kamu politikaları hem kırsal hem de kentsel yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olan faktörlerin başında gelmektedir. Çünkü kırsal ve kentsel alanlardaki ücret farklılıkları kırsal kesimdeki ücret düzeyini etkilemekte ve sanayi sektörünün kullanacağı yiyecek ve hammaddelerin maliyetini arttırmaktadır. Bu sebeple bir yandan kırsal alanlardaki alım gücünün düşük olması nedeniyle sanayi sektörü piyasasının ölçeğini küçülürken, diğer yandan da tarım dışı sektörlerdeki büyümeden kırsal yoksulların elde edeceği yararı azalmaktadır (Öztürk, 2008:273).

Öte yandan günümüzde kentleşmeyle birlikte artan sosyal sorun ve eğilimlerin egemen gündemini ekonomi ve siyaset oluşturmaktadır. Bu anlamda kırsaldan kentlere göçler hızlandıkça bir taraftan şehir ölçeklerindeki toplumsal örgütlenmelerin en önemli siyasî mekanizmasını teşkil eden yerel yönetimlerdeki yolsuzluk kurumalaşırken, diğer yandan da yoksulluk kurumsallaşmaya başlamıştır (Murpy, 1977:11).

Aslında sanayi devrimiyle başlayan bu kurumsallaşma süreci, 20.Yüzyılın sonlarına doğru da neo-liberal ekonominin tüm dünyadaki hegemonyasının desteğiyle yeni bir ivme kazanmıştır. Böylece kırsal yoksulluk, kentsel yoksulluk ve yeni kentsel dışlanma mekanizmaları gelişerek, kentleşmeyle birlikte yeni bir yoksulluk kültürü oluşmuştur (Murpy, 1977).²

Sonuç olarak kırsal kesimde sürdürülebilir bir büyüme olmaksızın kentsel alanların hızla büyümesi her iki alan arasındaki eşitsizlikleri daha da artırmakta ve yoksullarının durumlarını daha da kötüleştirmektedir.

2.1.5.Genel Yoksulluk Nedenleri

² Konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. MURPY. W.John; **Yoksulluk Kültürü**, Çeviri, Orhan TÜRKOĞAN, Dede Korkut Yayınları, İstanbul, 1977.

Bir insanın mevcut sosyo-ekonomik statüsüyle ilgili bir olgu olan yoksulluğun, insana verdiği en önemli zarar onu toplum içinde zayıflığa ve korunmasızlığa mahkûm etmesi olduğunu söylemek mümkündür.

Literatürde ise yoksulluğun bu en önemli olumsuz sonucu aynı zamanda yoksulluğun başlı başına nedeni olarak gösterilmektedir. Yani bir toplumda bazı insanların zayıflık ve korunmasızlıklarından kaynaklanan yoksulluk aslında, yoksul olmayan bir kişinin gelirinin tüketimini karşılayamaz duruma düşmesinden kaynaklandığı ifade edilmektedir.

Daha geniş bir ifadeyle insanların bazısının “ yoksulluktan kurtulma olanağının ve durumunu değiştirme yeteneğinin olmaması; yaşam ve geçimi tehlike altında bırakan olaylara ve ekonomik, sosyal ve doğal şoklara maruz kalması, güvenli bir iş ve konuta sahip olamaması ” gibi zayıflık ve korunmasızlık nedenleri yoksulluğa neden olmaktadır (Kobak, 2006:14).

Konuya uluslararası örgütlerin çok eleştirilen politikalarından gelen yoksulluk nedenleri de bulunmaktadır. Özellikle Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası finans kuruluşları, özellikle 1990 yılında yayınlanan Dünya Kalkınma Raporu ile beraber yoksulluğu daha çok tartışmaya başlamış ve yoksulluğu genellikle savaşlar, ekonomiye fazla müdahale eden kötü yönetimler, felaketler, eğitimsizlik gibi “ dışsal ” nedenlere bağlamışlardır.

Bu uluslararası örgütler çözüm önerilerini ise ilk bölümde detaylı tanımlanan görüşlere uygun olarak küreselleşme sürecine uyum, ulusal ekonominin rekabet gücünü artıran sıkı emek piyasası koşullarında büyüme yaratan yardım programları ve beşeri sermayenin geliştirilmesi gibi önlemleri içermektedir.

Bunlara ek olarak günümüz toplumlarında bir insanın işgücüne katılım oranının artırılamaması, eğitim olanaklarının yetersiz olması, istikrarlı bir gelir olanağının ve iş güvenliğinin olmaması, varlık ve tasarruf birikiminin yetersiz olması, geçimini sağlayacak girişimler için krediye erişme olanağının yetersiz olması ve aileler arası dayanışmanın zayıflaması yoksulluğu meydana getirmekte ve arttırmaktadır (Aktan, 2002:19).

Görüldüğü üzere çok boyutlu ve multi-displiner bir alan olan yoksulluğu tek bir nedene dayalı olarak açıklayabilme ve çözümü olanağı bulunmamaktadır. Bununla birlikte yoksulluğun altında yatan en önemli sebeplerin başında işsizlik, bozuk gelir dağılımı, ekonomik kriz, ülke kaynaklarının verimli kullanılmaması, hızlı nüfus artışı, göç, plansız şehirleşme, kayıt dışı ekonomi gibi birçok diğer nedenler bulunmaktadır.

Aşağıdaki başlıklar altında yoksulluk soruna neden olan bu temel faktörlerin ve yoksulluğun sonuçlarını çeşitli başlıklar altında gruplandırılarak incelenmesin mümkün olduğu değerlendirilmektedir.

2.1.5.1. Ekonomik Ve Sosyal Nedenler

Yoksul insanlar, yaşadıkları ülkenin ekonomik yapısındaki makro düzeydeki ekonomik büyümeden ve değişimlerden adil bir şekilde ve beklenen ölçüde yararlanamadığında giderek daha da yoksullaşmaktadırlar.

Özellikle, “ gelişmekte olan ülkelerin özel sektör yatırımlarını artırıp büyümeyi sağladığı durumlarda, büyümeyle gelen gayri safi milli hâsılat artışının dağılım aşamasında bir takım sorunları da beraberinde getireceği ” ifade edilmektedir. GSMH’si düşük olan ülkelerde görülme olasılığı çok az olan bu durum büyümekte olan ülkelerde en üst düzeylere çıkmakta ve pazar ekonomisinin etkin olduğu başarılı demokratik kurumları olan bir ülkede bu durum bir sorun yaratmamaktadır (Şahin, 2000:42).

Ancak, tam tersi söz konusuysa, yani pazar ekonomisi etkin değilse, o zaman gelir, kendiliğinden dengeli bir şekilde dağılamayacak ve beraberinde, daha da vahim bir şekilde yoksulluğu getirecektir. Aslında tüm bunlar; gelişmekte olan bir ekonominin, serbest piyasa kurallarına tam olarak adapte olmadan ekonomik büyüme sürecine girmesi halinde yaşayacağı sorunları yansıtmaktadır.

Bir başka ifadeyle, bir ülkede yaşanan ekonomik büyüme olsa bile, kişi başına düşen gelir ile temel insani gelişim göstergeleri arasında dengeli ve adil dağıtım söz konusu değilse, ekonomik büyümede yaşanan gelişmelere rağmen, yoksulluk

artışı yaşanmaya devam edecektir. Bu yüzden yeni ekonomik çağda ülkelerin hedeflediği ekonomik büyüme stratejileri genel olarak ithal ikameci ve ihracata yönelik büyüme stratejilerinin dengeli bir şekilde yükseltilmesine dayanmaktadır (Temiz, 2008:733).

Ayrıca işsizlik riski birey ve toplum açısından onarılması güç ekonomik siyasal ve sosyal çöküntülerle birlikte yoksulluk sorunun kronikleşmesine neden olduğu söylenebilir. Çünkü işçinin istihdam içinde yer alması bir işte çalışması onun sosyal bir statüye sahip olabilmesinin ve toplumla bütünleşebilmesinin de önemli bir aracı olmaktadır. Kişinin sosyal bir statüye sahip olmaması da yoksulluk ve fakirlik içinde olduğunun bir göstergesidir.

Sosyo-ekonomik sistem ve yapıya ilişkin bu belirlemenin yanı sıra, bireysel bazı durumlarında fakirlik olgusunun sonucunu doğurabileceğini söyleyebiliriz. Örneğin aileyi geçindirenin ölümü, doğal afetler, hastalık vb. gibi durumlar buna örnek olarak verilebilir. Birey ve hane halkı düzeyinde; insanlar iyi bir yaşama kavuşmak için gerekli kaynaklara, becerilere ve fırsatlara erişememek yüzünden güçsüz düşmekte ve sıkıntı çekmektedirler. Toplumsal düzeyde ise, başta gelen nedenler, kaynakların, hizmetlerin ve gücün dağılımındaki eşitsizliklerdir. Bu eşitsizlikler, toprak, sermaye, altyapı, piyasalar, kredi, eğitim, enformasyon ve danışmanlık hizmetleri biçiminde kurumsallaşmış olabilir.

Aynı şey, sosyal hizmetlerin sağlanmasında da geçerlidir. Bunlar arasında eğitim, sağlık, temiz su ve çevre de bulunmaktadır. Hizmetlerdeki eşitsizlikten en çok kırsal bölgeler zarar görmektedir.

2.1.5.2. Göçler Ve Coğrafi Nedenler

Yoksulluğa ilişkin literatürde, hızlı bir şekilde gerçekleşen göçler gibi kontrolsüz nüfus artışlarının insanların başta toprak olmak üzere doğal kaynaklara erişimini ve dolayısıyla refah düzeyini önemli ölçüde etkileyen unsurlardan başında geldiği belirtilmektedir.

Bu tarz göçlerle nüfusun hızla artması ve doğal kaynakların bölgesel olarak kısa zamanda tükenmesi, iktisat biliminin çözmek zorunda olduğu sorunlardan biri olan sınırlı kaynakların etkin kullanım dengesini adeta yap- boza uğratmakta ve bölüşüm adaletini suni bir artışla dengesizleştirmektedir.

Sair zamanlarda doğal kaynakları etkin kullanmak onların verimliliklerini arttırmak ve insana yönelik yapılan yatırımların gerçekleşmesiyle mümkün olabildiğinden hızlı nüfus artışı yoksulluğun en önemli nedenlerinden biri olarak görülmektedir.

Özellikle endüstrinin çok sınırlı bir gelişme gösterebildiği kentlerde, göç etmiş nüfus çağdaş ihtiyaçlara göre yaşayabileceği bir gelir getirmeyen hizmet sektöründe çalışmakta ve bundan dolayı, ortalama geçim seviyesinin altında yaşamak zorunda kalmaktadır. Ayrıca yoksulluk içinde bulunan ailelerin kalabalık nüfusa sahip olması bağımlılık oranını da artırmakta ve bu durum yoksulluğun kronikleşmesine neden olabilmektedir. Dolayısıyla, bu durumdakiler ekonomik fırsatları kaçırmakta ve yaşamlarını güvence altına alamamaktadırlar. Benzer biçimde tarımsal faaliyetin yaygın olduğu bölgelerde verimin düşük olması kronik yoksulluğun başlatıcısı olabilmektedir.

Gerçektende gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun kırsal kesimde ve özellikle verimsiz coğrafi bölgelerde yaygın olduğu ve özellikle ailedeki üye sayısı arttıkça fakirlik riskinin de yükseldiği görülmektedir. Bunun temelinde yatan sebep de, az gelişmiş ülkelerin, artan nüfus potansiyellerini düzgün işleyen piyasa kuralları ile büyümeyi sağlayacak yönde kullanamamalarıdır. Çünkü az gelişmiş ülkelerde nüfus; büyümeyi sağlayacak bir faktör olarak ekonomik sisteme dâhil edilmekten ziyade, ekonomiye fazladan bir yük haline getirilmektedir. Devletin müdahalesi sebebiyle zaten düzgün işlemeyen sistem, ekonomik büyümeyi sağlayarak yaratacağı istihdam sahalarını sunmaktan tümüyle mahrum bırakılmaktadır.

Böylece işsizlik ortaya çıkmakta, büyük bir fakirlik da beraberinde gelmektedir. Zira nüfus, her yönden ekonomiyi etkilemekte bu doğrultuda da kendisi etkilenmektedir.

Çeşitli devletler çok geniş ve farklı özellikleri olan coğrafi bölgelere sahip olmasından ötürü bazı coğrafi bölgeler arasında ekonomik faaliyetlere uygunluk

açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, bir ülkede bazı bölgelerin iklim, toprak özellikleri ve pazarlara yakınlık açısından, diğer bölgelere oranla daha fazla olumsuz koşullara sahip bulunması gibi sonuçları doğurmakta ve bu durum, üretim miktarı ve dolayısıyla da gelir potansiyelini sınırlandırmaktadır (Maxwell vd., 2001:832).

Dolayısıyla, bu durumdakiler ekonomik fırsatları kaçırmakta ve yaşamlarını güvence altına alamamaktadırlar. Benzer biçimde tarımsal faaliyetin yaygın olduğu bölgelerde verimin düşük olması kronik yoksulluğun başlatıcısı olabilmektedir. Gerçekten, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluğun kırsal kesimde ve özellikle geri kalmış doğu ve güney doğu bölgelerinde yaygın olduğu ve özellikle ailedeki üye sayısı arttıkça fakirlik riskinin de yükseldiği görülmektedir (Uzun, 2003:1645).

Öte yandan genel bakış açısıyla bakıldığında, hemen hemen her başarılı modern ekonomik büyüme örneğinin ılıman bir bölgedeki ülkelerde olması tarihsel bir gerçektir. Üçüncü Dünya ülkelerine bakıldığı zaman neredeyse hepsi, tropikal ya da az tropikal iklim bölgelerinde bulunmaktadır.

Böyle bir ayrımın olması bir tesadüf olmamakla birlikte, doğrudan ya da dolaylı olarak farklı iklimsel ve coğrafi koşullardan oluşan özel zorluklarla alakalı bir durumu oluşturmaktadır. Üretim şartlarını doğrudan etkileyen iklimsel ve coğrafi faktör de, birçok fakir ülkedeki aşırı sıcaklık ve nemin toprağın kalitesinin bozulmasına ve birçok doğal ürünün çabuk değer kaybetmesine neden olması durumunu oluşturmaktadır.

Bununla birlikte aşırı nem ve sıcaklık, belirli ürünlerde verim düşüklüğüne, ormanların yeniden yetiştirme koşullarının zayıflamasına ve hayvanların hastalanmasına neden olmaktadır. Bu iklim sadece işçilere rahatsızlık vermekle kalmamakla birlikte aynı zamanda onların sağlıklarını kötü yönde etkileyebilmekte, ağır fiziksel işlere katılma isteğini azaltmakta, genel olarak istihdamın verimlilik düzeylerini ve etkinliklerini düşürmektedir.

2.1.5.3. Değişen Devlet Anlayışları Ve Siyasal Nedenler

Genel olarak devletin temel görevi, birlik içerisinde toplum halinde yaşamının, ortaklaşa yapılmasını zorunlu kıldığı bazı hizmetleri yürütmek ve bu yönüyle devletler halklarını yoksulluktan kurtarmak amacıyla var edilmiş sistemler bütünüdür.

Bununla birlikte devlet halkının güvenlik ve adalet ihtiyaçlarını zamanında karşılayacak nitelikte kamu hizmetleri verdikten sonra ülkedeki toplumsal gelişmeyle birlikte eğitim, sağlık, ulaştırma ve haberleşme ve diğer alt-yapı tesislerinin kurulması ve işletilmesi gibi konularında kamu hizmetleri üretme görevleri bulunmaktadır (Aren, 2009:295).

İşte yakın tarihsel süreçlerde çağın beklentilerine göre değişen devlet modelleri yoksulluk koşullarının artmasına veya azalmasına neden olan kamu yönetim politikaları ve siyasi yaklaşımları sergilemektedir (Güler, 2010:11).

20.Yüzyılın başından itibaren devlete ve kamu politikalarına hakim olan “Müdahaleci Devlet Yaklaşımı ” piyasa başarısızlıklarını ve verimsizliklerini önlemek için devletin aktif olarak hem ekonomiye hem de sosyal yapıya doğrudan müdahale etmesini ve sorunları çözüme kavuşturmasını savunmaktadır (Zabcı, 2003:237).

Ancak 1973 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra bu anlayış sorgulanmış, 1980’li yıllardan itibaren yerini yeni sağ ideolojiye dayanan neo-liberal ekonomi ve toplum politikalarına bırakmıştır (Güler, 2010:12). Özellikle küreselleşme, post-modernite ve Batılı devletlerin hegemonyalarını genişletme çalışmaları kamu yönetiminde ve devletin işlevlerinde Yeni kamu işletmeciliği ve yönetim gibi modellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Böylece, Bilgi çağında tam müdahaleci devlet yönetimi anlayışı tamamen değişmiş, bunun yerini görev ve işlevlerini demokratik sivil toplum kuruluşlarına devreden, kısmen onlara destek olan “ Sosyal Devlet ” anlayışına bırakmıştır. Bu devlet modelinde, sosyal politika önlemlerini alan, toplumdaki refah düzeyi

açısından mevcut farklılıkları ortadan kaldırmayı amaçlayan sosyal devlet modeli, yoksullukla mücadeleyi çeşitli sivil toplum kuruluşlarına veya örgütlerine bırakılmasını ve paylaşımın bu tür organizasyonlar aracılığıyla yapılmasını önermektedir (Zabcı, 2003:238).

Öte yandan günümüzde Batılı sermayenin tüm dünyaya yayılma olanakları kazanabilme adına sürdürdüğü emperyalist yayılcılık, neo-liberal ekonomi politikalarının teşvik edilmesi ve devlet idaresinde yeni sağ ideolojiye dayanan yeni kamu işletmeciliği ve yönetim modelleriyle kuvvet kazanması, STK olgusunun yeni anlam kazanmasına neden olmuştur (Güler, 2010:27).

Özellikle ABD hegemonyasının yeni dünya düzeninde yayılmasında, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren STK'ların ve onların hegemonyayı tesis etmekle görevlendirildikleri bölgelerdeki sivil topluluklarla temasları başlamıştır (Güler, 2010:132).

Rıza ve ikna ile küresel düzeyde yayılcılık gösteren Batılı emperyalizmin STK'lara verdiği rol ise, daha çok yönetime dayalı kamu hizmetlerinin sunumunda ve devletin sosyal politikalardan çekilmesinde kendini göstermektedir (Güler, 2010:137). Ancak kamuda yönetişimin bir gereği olarak devletin sosyal politikalarını STK'ların üstlenmesi beraberinde bir takım olumsuzları getirmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde iktidardaki partiler yapmak istedikleri siyasi yolsuzlukları STK'ları kullanarak yapmayı tercih edebilmektedirler. Bu durumda, yeni sağ ideolojiyi benimseyen siyasi partilerin, 21. Yüzyıla uygun bir modelde sosyal politikaları ve yardımları kamu bütçesine yükleyerek, geniş halk kesimlerinden oy devşirebilmektedirler (Güler, 2010:27).

Dolayısıyla gittikçe devletleşen sivil toplum kuruluşlarının güçlenmesiyle bu tarz yolsuzluklar artmaya devam edecektir. Bu durumda devletin bizzat kendisi vatandaşları arasında ayrımcılığa gidecek ve bir süre sonra ekonomik kalkınma o ülkede gerçekleşse bile, devlet ideolojisini destekleyen STK'larla iyi geçinmeyen kimseler, bolluk içinde aç yaşamaya başlayacaktır (Güler, 2010:29).

Sonuç olarak çeşitli nedenlerden dolayı vatandaşlık haklarının, özellikle de hukuki ve siyasi hakları tam olarak kullanamama ve/veya siyasal yaşama katılmanın doğrudan ve dolaylı olarak engellenmesi durumları yoksulluğun oluşumuna, artmasına neden olmaktadır.

2.2. Küreselleşen Yoksulluğun Boyutları ve Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları

21. Yüzyılın başından itibaren küreselleşmeyle yaygınlaşan neo-liberal politikalar tüm dünyada altın devrini yaşamaya başlamış, bu politikaların iktidara taşıdığı yeni sağ ideoloji ve kamusal devlet anlayışı ise devletin sosyal yardımlardan hızla elini çekmesini esas alan bir anlayışla uygulanmıştır.

Bununla birlikte kısmen az gelişmiş ülkelerin sürekli fakirleşmeye devam ettiklerini daha yüksek sesle ifade etmeye başlamaları, kısmen de küreselleşen yoksulluğun beslediği terörist saldırıların ve suçların uluslararası boyut kazanması, gelişmiş ülkelerin etkili olduğu Dünya Ticaret Örgütü, Birleşmiş Milletler³ ve IMF gibi uluslararası örgütlerin yoksullukla mücadeleyi gündemlerine almalarına neden olmuştur.

Belirtilen uluslararası örgütlerin, küresel düzeydeki yoksullukla mücadele çağrıları ve önerileri, Türkiye gibi pek çok gelişmekte olan devletin ekonomik, toplumsal ve kamusal hizmet politikalarında önemli yansımaları olduğunu söylemek mümkündür (Bayramoğlu, 2003:143).

Böylece günümüzde giderek artan ivmede uluslararası yoksullukla mücadele çabaları evrensel standartlar ve kalıplara girerek gelişmiş, yoksullukla mücadele konusunu temel alan dolaylı ve dolaysız yaklaşımlarının içeriği genişlemeye başlamıştır.

³ Örneğin, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 1997 İnsani Gelişme Raporu ile ilk defa "İnsani Yoksulluk" (Human Poverty) kavramı ortaya atarak, bu sorunun küresel düzeyde ortadan kaldırılması için yine uluslararası düzeyde yoksullukla mücadele etmek gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca günümüzde UNDP, yoksulluğun kavramlaştırılması çabalarına, yoksulluk kavramı etrafındaki tartışmalarına ve yoksulluğun ölçülmesi yaklaşımlarının küresel ölçekte genişletilmesinde en önemli uluslararası örgüt olarak öne çıkmaktadır. BM'nin yoksullukla mücadele konusunda dünya genelinde sürdürdüğü çalışmalar içinse, <http://www.undp.org/content/undp/en/home.html>, <http://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home.html>, Erişim:2014.

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle literatürde yoksulluk ölçümünde kullanılan temel endekslerden kısaca bahsettikten sonra, dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun istatistiksel çizelgeler eşliğinde boyutları tanımlanacaktır. Bu bilgilerin ışığında yoksullukla mücadelenin felsefesini oluşturan dolaylı ve doğrudan mücadele yaklaşımları tanımlanmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Yoksulluğun Hesaplanması Ve Yoksulluk Endeksleri

Dünyada yoksulluk üzerine yürütülen tartışmaların ve yapılan çalışmaların artmış olmasına karşılık, literatürün üzerinde henüz birleştiği bir yoksulluk ölçümü yöntemi bulunmamaktadır.

Çok faklı boyutları olan bir sorun olan yoksulluğun büyüklüğünü ve doğasını tam olarak kavrayabilmek için bu olguyu tanımlayan farklı boyutları yansıtan göstergeleri kullanmak suretiyle ölçülmesi ve açığa çıkarılması gerekmektedir. Bu yüzden insanların yoksulluk sınırının nicel ölçütlerle seçimi önemlidir. Çünkü bir ülkede kimlerin fakir olarak sınıflandırılacağını tanımlayan fakirlik sınırının belirlenmesi, fakirlik düzeyi hakkında yorum yapılabilmesi için bir başlangıç noktası oluşturmaktadır.

Ancak yoksulluk sınırının hesaplanmasında bilimsel bir temele ihtiyaç yoktur ve hem objektif hem de sübjektif kriterler kullanılarak yoksulluk sınırı belirlenebilmektedir. Örneğin tüketim harcamaları temel alınarak yapılacak hesaplamalarda diğer yaklaşımlardan daha gerçekçi olarak tüm tüketim kalıbı hesaba katılarak hem mutlak hem de görel yoksulluğun boyutları saptanabilmektedir. Çünkü toplumun ortalama tüketim seviyesi altında kalanlar toplumda en avantajsız kesimlerdir. Tüketim harcamasına göre fakirlik sınırının belirlenmesinde ülke içindeki bölgesel eşitsizlikler göz önünde tutulmaktadır.

İşte literatürdeki yaklaşımlar yoksulluk sınırının belirlenmesinde uygulanan yöntemlere göre değişmektedir. Bu tez çalışmasında yoksulluğun boyutlarını ölçmeye yönelik ekonometri methotlarıyla bir araştırma yapılmasına gerek olmadığından farklı yaklaşımlarla belirlenen yoksulluk endekslerine kısaca değinilmesi yeterli görülmektedir.

Kafa Sayısı Endeksi, “ tüketim seviyesi en düşük olan bölgenin tüketim ortalaması baz alındığında, bu parasal değer o toplumun en alt yaşam standardını gösterecektir. Bu endeks fakirliğin derecesi ve fakirliğin dağılımı hakkında bilgi vermemekte ve fakirlik sınırı altında bulunan kişi ve hane halkının oranında meydana gelen değişmelerin izlenmesinde yararlanılabilmektedir. ”

Gini Katsayısı, “ Gelir eşitsizliğin ölçülmesinde, sezgisel veya matematiksel yaklaşımların da içerdiği pek çok yöntem bulunmaktadır. Gini katsayısı bu yöntemler arasında en çok başvurulanıdır ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından da gelir eşitsizliğinin ölçümünde Gini Katsayısı ve Lorenz Eğrisi kullanılmaktadır. ”

Sen Endeksi ise, “ Kafa Sayısı Oranı, Gelir Açığı Oranı ve Gini Katsayısının birleştirilmesi suretiyle oluşturulan ve yoksulların sayısını, yoksulluğun boyutunu ve yoksullar arasındaki gelir dağılımı farklılıklarını dikkate alan bir ölçüttür. Endekse göre, yoksulların durumunda meydana gelen bir kötüleşme yoksulluk oranında yükselmelere yol açmaktadır. Diğer taraftan zengin bir kişiden yoksul kişilere gelir transferi söz konusu olursa yoksulluk ölçütünde bir azalma meydana gelmektedir. ”

Yoksulluk Açığı Oranı, yoksulların yoksulluk çizgisinin üzerine çıkarılabilmeleri için gerekli ortalama gelir seviyesini gösteren veya yoksulluk sınırına göre yoksulun ortalama gelir azlığını ifade eden bir gösterge olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk açığının artmakta olması yoksulluğun daha da şiddetlendiğini gösterir. Yoksulluk Açığı Oranı yoksulluğun şiddetini göstermekle birlikte, yoksullar arası gelir eşitsizliğindeki değişmelere karşı duyarsızdır.

2.2.2. Yoksullukla Mücadele Yaklaşım Ve Politikaları

Küreselleşen dünyada tüm toplumlar hızla, yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği sorunlarının büyüyen önemini kabul etmek ve bütüncül, kapsamlı bir yaklaşımla yoksullukla mücadele konusunda etkin, verimli politikalar üretmeye çalışmaktadır (Aktan, 2002:158).

Öte yandan dünya nüfusunun %46'sı yani yaklaşık üç milyar iki yüz milyon insan Dünya Bankası tarafından belirlenen günlük 2 ABD doları olan yoksulluk sınırının altında yaşarken, bir milyar iki yüz milyon insan ise günlük 1 ABD doları olan açlık sınırının altında yaşamını sürdürmektedir. Her yıl yaklaşık olarak 18 milyon insan da yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı çok erken yaşta ölmektedir. Bu rakam toplam insan ölümlerinin üçte birine eşittir (Kabaş, 2009:1).

Günümüzde hem uygulanan yardım politikalarının uygulanma şekline hem de bölgenin ekonomik durumuna göre değişim gösteren yaklaşımları iki temel yoksullukla mücadele yaklaşımı esas almaktadır. Bunlardan ilki olan dolaylı yaklaşım hızlı büyüme yoluyla fakirlerin gelirlerini ve yaşam düzeylerini yükseltmeyi ön plana çıkaran bir yaklaşımdır. Doğrudan yoksullukla mücadele yaklaşımı ise muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile her ne suretle olursa olsun toplumun zengin kesimlerinin doğrudan yardımlarda bulunmasını temel almaktadır.

Aşağıdaki başlıklar altında her iki yaklaşımının özelliklerinden bahsedildikten sonra vakıf yardımlarının hangi mücadelenin kapsamında ve ne ölçüde eleştirildiği incelenecektir.

2.2.2.1. Dolaylı Mücadele Yaklaşım Ve Politikaları

Yoksulluk sorununun dolaylı yaklaşıma göre ele alınmasının asıl amacı, piyasanın işler hale getirilmesi için gereken düzenlemelerin yapılması ve vatandaşların piyasanın aradığı vasıflara kavuşturulmasıdır.

Yoksullukla mücadele açısından dolaylı yaklaşım görüşüne göre, artan ulusal gelir sonucunda her kesimin refahının artırılmasını amaçlamaktır. Konusu mali yardımlar olan dolaysız yaklaşım ile büyümeyi ön plana çıkaran dolaylı yaklaşım arasındaki temel farklılık birincinin daha fazla tüketim yaratırken, ikincinin daha fazla gelir yaratmasıdır. Dolaylı yaklaşım bölüşüme ilişkin bir müdahaleden çok, ulusal gelirin büyütülmesi sonucunda kişi başına düşen miktarın artırılması amacını vurgulamaktadır.

Dolaylı yaklaşım, hane halkının sahip olduğu kaynakların temel ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan kaynakların bileşimi ve büyüklüğü ile kıyaslanmasına dayanmaktadır. Hane halkının sahip olduğu ve yönettiğı kaynakların belirli bir gelir veya tüketim seviyesi ile sınırlandırılması halinde fakirlik sınırı ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımın uygulandığı ölkelerde, refah mekanizmalarının sağlanması görevi devlet tarafından piyasaya devredilmekte ve piyasa böylelikle teşvik edilmektedir.

Ancak bu yaklaşım için büyümenin yapısına ve belirli yerel özelliklerine bağlı olarak gelişen bu süreçten fakir kesimlerin nasıl ve ne ölçüde etkileneceğini önceden tahmin etmek zor olmaktadır.

Yaklaşımına karşı yapılan eleştirilerin başında, bu yaklaşımın büyüme sürecinin bölüşüm ve yeniden dağılım etkisini göz ardı ettiğı düşüncesi gelmektedir. Buna göre, büyüme tüm toplum tarafından eşit oranda hissedilen süreç olmamaktadır. Büyüme, yalnızca gelir göstergelerinin türdeş artışını değil, aynı zamanda yeniden bölüşüm mekanizmasının işlediğı ve bu süreçten kârlı çıkanlar olduğı kadar gelir kaybına uğrayanların da bulunduğı bir toplumsal yeniden yapılanma sürecini içermektedir (Güneş, 2010:29).

Bununla birlikte tarih içinde yoksullara yapılan sosyal yardımların sonuçları açısından bakıldığında, bu yardımların yoksulluğı ortadan kaldırmadığı bilinen bir gerçek olmaktadır (Önder ve Şenses, 2006:69).

2.2.2.2. Doğrudan Mücadele Yaklaşım Ve Politikaları

Günümüzde yoksullukla mücadelede için uygulanabilecek doğrudan önlemler arasında gittikçe ağırlıkla yoksulların kullandığı mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi, asgari ücret, istihdamı arttırmaya yönelik çeşitli proje ve önlemler, yoksullara yönelik kredi programları ve çeşitli fakir, kadın ve çocuk eğitim veya beslenme yardımları ön plana çıkmaktadır (Şenses, 2004:328).

Bu yüzden de fakirlere doğrudan yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adil bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak amacını taşıyan vakıf hizmetlerinin yoksullukla mücadeleleri doğrudan mücadele yöntemlerinin

içinde yer almaktadır. Çünkü yoksul hane halklarının yaşam standartlarını arttırmaya yönelik yapılan ayni veya nakdi transferler yoksullukla doğrudan mücadelede önemli bir araçtır.

Ancak bu yardımların doğrudan yoksullukla mücadele programlarını etkinliği ve yoksulluğun azaltılmasındaki nihai başarısı için bazı temel koşulun sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle vakıflar aracılığıyla yoksullukla mücadelede dikkat edilmesi gereken üç önemli konu ve şart gereklidir. Bunlardan birincisi, yoksullukla mücadelenin genel kamuoyu tarafından öncelikli bir hedef olarak benimsenmesi ve bu yönde uygulanacak somut program ve politikaların toplumda yaygın destek bulmasıdır. İkinci koşul, bu program ve politikaların hedeflediği yoksul kitlenin iyi belirlenebilmesidir. İkinci olarak yoksullara sağlık, eğitim, gıda-yakacak ve proje yardımlarıyla katkıda bulunan vakıfların faaliyetlerinin uzun vadeli ekonomik ve sosyal politikaların bir parçası olarak ele alınmaması gerekmektedir.

Gerekli üçüncü koşul ise uygulamanın şeffaf olması ve her kademede hızlı karar alabilecek örgütlü kadroların varlığıdır. Bunun yerine de dezavantajlı konumda olduğuna karar verilen kişilere yönelik sosyal yardımlarla sınırlı kalmaması ve pro-aktif çeşitlilikle süslenmesi gerekmektedir.

Son olarak belirtilmelidir ki, yoksulluk ancak uzun vadede çözülebilecek bir sorun olarak düşünülmeli, yoksullukla mücadele konusunda etkin, verimli politikalar üretilip, bu alanda hizmet sunan vakıfların kurumsal kapasitelerinin artırılması gereklidir.

2.2.3. Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları

Küreselleşmenin bir sonucu olarak günümüzde dünya nüfusunun %10'u toplam dünya gelirinin %70 den fazlasını elde etmekte ve yaklaşık yedi milyar nüfusa sahip dünya nüfusunun yaklaşık yarısı günlük 2 \$ yoksulluk sınırının altında kalan bir gelirle hayatlarını sürdürmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin arasında yer alan Türkiye, özellikle 1980’lerden sonra başta IMF ve Dünya Bankası olmak üzere uluslararası mali kurumların neo-liberal

politika önerileri doğrultusunda ekonomisini dışa açmış, gelişme ve büyümesini bu yönde sağlamaya çalışmıştır. Ancak tüm diğer benzer konumda olan ülkeler gibi makro ekonomik istikrar, bu yöntemlerle sağlanamamış, ciddi bir ekonomik istikrarsızlık sürecine girmiştir. Bu süreçte yoksulluk olgusu biçim değiştirmiş ve özellikle iç göç ile kır yoksulluğuna önemli ölçüde “ kent yoksulluğu ” eklenmiştir (Berber, 2006:41).

Daha öncede belirtildiği üzere yoksulluğun boyutlarının tespitinde ölçek tartışmaları bu konudaki olumsuzlukların boyutunun ortaya konulmasını da zorlaştırmaktadır. Örneğin TÜİK verilerinin sunumu adeta ülkedeki yoksulluk durumunu BM verilerine göre kıyaslamaya imkân tanımayan bir içerikte vatandaşların ulaşımına sunulmaktadır. Bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür (Özel, 2005:58-59).

Bu yüzden bu tez çalışmasında üç temel başlık altında dünyadaki ve Türkiye’deki yoksulluk profilleri istatistiksel çizelgeler halinde karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

Bu kapsamda ilk olarak yoksulluğu mutlak anlamda gelire göre değerlendiren ve BM tarafından her yıl yayımlanmakta olan ve insani gelişme listeleri kullanılacaktır. Bu listelerde sağlık ve eğitim gibi gelişmenin ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alarak İGE ile ölçen 2010 insani gelişme raporlarına göre puanlara göre sıralamalar bulunmaktadır. İşte Türkiye’nin bu listedeki İnsani Gelişme sıralaması ve indeks değeri diğer dünya ülkeleriyle kıyaslanarak anlamlı sonuçlara ulaşmaya çalışılacaktır.

İkinci olarak, Türkiye’nin GSYH, GSYİH vb. gibi ekonomik büyüme ve gelişme göstergelerinin hem diğer bölge ülkeleriyle hem de hane halkı harcamalarına yansımalarıyla karşılaştırılması sonucunda ülkedeki yoksulluk düzeyi hakkında geçerli ve anlamlı görüşlere ulaşmaya çalışılacaktır.

Son olarak, her yıl TÜİK tarafından ilan edilen yoksulluk verileri ve istatistiklerine göre değerlendirmeler yapılacaktır.

2.2.3.1. BM İnsani Gelişmişlik Listesine Göre Yoksulluğun Profili

Bir bütün olarak BM tarafından her yıl “ Küresel İnsani Gelişme Raporu’yla “ birlikte yayımlanan “ İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması ” , devletlerin hem refah düzeylerindeki değişimleri ve hem de dünyada yoksulluğun hangi boyutlarda olduğunu tanımlayan ve dünya ülkeleri arasında iktisadi gelişmeyi karşılaştırma imkanı veren en önemli istatistiksel gösterge mahiyeti taşımaktadır.

İnsani Gelişme Endeksi sıralaması, insani gelişme konusunun üç boyutunu ölçen bir birleşik göstergeden oluşmaktadır. Bunlar uzun ve sağlıklı bir yaşam, kaliteli eğitim ve insanca bir yaşam standardına sahip olmak başlıklarında özetlenebilir.

Aynı zamanda mutlak yoksulluğu gösteren bu ölçütler günümüzde en muteber ve bilinen yoksulluk ölçeğidir. Bu yüzden dünyada yoksulluk göstergeleri İnsani Gelişmişlik Endeksi Listesindeki sıralamalarına göre değerlendirilmeye çalışılacaktır.

BM tarafından 2006, 2012 ve 2013 yıllarında yayınlanan çeşitli insani gelişmişlik göstergelerinden kesitler alınarak aşağıdaki çizelgeler oluşturulmuştur.

Çizelge 2.1. Çeşitli Ülkelerin 2006 Yılı BM İnsani Gelişmişlik Puanları

Sıra	Ülke	İnsani Gelişme Endeksi Değeri	Ortalama Yaşam Süresi(yıl)	Yetişkin Okuryazarlık oranı(%15 yaş ve üstü)	Birleşik ilk-orta öğretim brüt okullaşma oranı(%)	Kişi başına GSYİH (satın alma paritesi dolar)
1	Norveç	0.965	79.6	100	100	38,454
2	İzlanda	0.96	80.9	100	96	33,051
3	Avustralya	0.957	80.5	100	113	30,331
30	Çek Cum.	0.885	75.7	100	81	19,408
35	Macaristan	0.869	73	100	87	16,814
54	Bulgaristan	0.816	72.4	98.2	81	8,078
60	Romanya	0.805	71.5	97.3	75	8,480
76	S.Arabistan	0.777	72	79.4	59	13,825
91	Paraguay	0.757	71.2	93	70	4,813
92	Türkiye	0.757	68.9	87.4	69	7,753
93	Sri Lanka	0.755	74.3	90.7	63	4,390
96	İran	0.746	70.7	77	72	7,525
176	Sierra L.	0.335	41	35.1	65	561
177	Nijer	0.311	44.6	28.7	21	779*

Kaynak: TÜİK Listesinden Tablo Sorgu Parametreleri Yeniden Düzenlenerek Alınmıştır, Erişim 2013

Çizelge 2.2. Çeşitli Ülkelerin 2012 Yılı BM İnsani Gelişmişlik Puanları

ÜLKE ADI	İnsani Gelişme Endeksi	Sağlık endeksi	Doğumda yaşam beklentisi (yıl)	Eğitim endeksi	Beklenen okullaşma yılı	Ortalama okullaşma yılı (yetişkinlerin)	Gelir endeksi	Satın Alma Gücü Paritesi cinsinden kişi başına Gayri Safi Gelir (GNI) (Sabit 2005 uluslararası \$)
Türkiye	0,722	0,855	74,2	0,608	12,9	6,5	0,726	13710
Azerbaycan	0,734	0,802	70,9	0,76	11,7	11,2	0,65	8153
Brezilya	0,733	0,849	73,8	0,674	14,2	7,2	0,682	10152
Kanada	0,911	0,964	81,1	0,908	15,1	12,3	0,866	35369
Almanya	0,928	0,955	80,6	0,944	16,4	12,2	0,867	35431
Mısır	0,662	0,843	73,5	0,587	12,1	6,4	0,589	5401
Fransa	0,893	0,973	81,7	0,871	16,1	10,6	0,843	30277
Yunanistan	0,868	0,947	80	0,856	16,3	10,1	0,786	20511
Endonezya	0,629	0,785	69,8	0,577	12,9	5,8	0,55	4154
İsrail	0,968	0,976	81,9	0,912	15,7	11,9	0,822	26224
Hindistan	0,554	0,722	65,8	0,459	10,7	4,4	0,515	3285
İran	0,742	0,839	73,2	0,707	14,4	7,8	0,69	10695
İtalya	0,881	0,977	82,0	0,852	16,2	10,1	0,822	26158
Japonya	0,912	1,003	83,6	0,888	15,3	11,6	0,854	32545
Malezya	0,769	0,859	74,5	0,731	12,6	9,5	0,726	13676
Norveç	0,955	0,966	81,3	0,99	17,5	12,6	0,913	48688
Pakistan	0,515	0,721	65,7	0,397	7,3	4,9	0,479	2566
Rusya	0,788	0,774	69,1	0,862	14,3	11,7	0,734	14461
Suriye	0,648	0,883	76	0,544	11,7	5,7	0,568	4674
ABD	0,937	0,926	78,7	0,994	16,8	13,3	0,897	43480

Kaynak: TÜİK Listesinden Tablo Sorgu Parametreleri Yeniden Düzenlenerek Alınmıştır, Erişim 2013

Çizelge 2.3. BM 2013 Yılına İlişkin İnsani Gelişme Listesinde İlk 10

HDI rank	Human Development Index	Inequality-adjusted HDI		Gender Inequality Index	
	Value	Value	Rank	Value	Rank
VERY HIGH HUMAN DEVELOPMENT					
1 Norway	0.955	0.894	1	0.065	5
2 Australia	0.938	0.864	2	0.115	17
3 United States	0.937	0.821	16	0.256	42
4 Netherlands	0.921	0.857	4	0.045	1
5 Germany	0.920	0.856	5	0.075	6
6 New Zealand	0.919	..	..	0.164	31
7 Ireland	0.916	0.850	6	0.121	19
7 Sweden	0.916	0.859	3	0.055	2
9 Switzerland	0.913	0.849	7	0.057	3
10 Japan	0.912	..	..	0.131	21

Çizelge 2.4. BM 2013 Yılına İlişkin İnsani Gelişme Listesinde Türkiye

HIGH HUMAN DEVELOPMENT					
48 Bahrain	0.796	..	..	0.258	45
49 Bahamas	0.794	..	..	0.316	53
50 Belarus	0.793	0.727	33	..	..
51 Uruguay	0.792	0.662	42	0.367	69
52 Montenegro	0.791	0.733	31	..	..
...	...	...	...	...	...
88 Saint Lucia	0.725	..	..	..	..
89 Ecuador	0.724	0.537	69	0.442	83
90 Turkey	0.722	0.560	63	0.366	68
91 Colombia	0.719	0.519	74	0.459	88
92 Sri Lanka	0.715	0.607	53	0.402	75
93 Algeria	0.713	..	..	0.391	74
94 Tunisia	0.712	..	..	0.261	46

NOT. Listeyi Küçültmek için Türkiye'nin Bulunduğu Yüksek İnsani Gelişmişlik Kategorindeki 53-87 arasındaki ülkeler listeden çıkartılmıştır.

Kaynak: BM, 2013.

Yukarıdaki çizelgede görüldüğü üzere 2006 yılı İnsani Gelişme Endeksi'nde, Norveç 0.965'lik bir İnsani Gelişme Endeksi değeriyle ilk sırada yer alırken, onu İzlanda ile Avustralya takip etmektedir. Ayrıca 2006 yılı İnsani Gelişme Endeksi sıralamasında Türkiye, 177 ülke arasında 92'inci sırada yer almaktadır. Türkiye 2012 yılı itibarıyla 0,722 insani gelişme endeks puanıyla yukarıda yer alan çeşitli ülkelere sadece Suriye'yi, Pakistan'ı, Hindistan'ı ve Endonezya'yı geçmiştir. Bununla birlikte GSYİH'si satın alma paritesine göre Türkiye'den oldukça düşük olan Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Paraguay'da gibi ülkelerin sıralaması Türkiye'den daha iyi durumda olması her iki çizelgede görülmektedir

Türkiye açısından bu olumsuz durum 2013 yılında da devam etmiştir. 2013 yılında anılan listeye toplam 187 ülke katılmakla beraber, çok yüksek oranda insani gelişmişlik grubunda yer alan Norveç 0.955'lik endeks değeriyle birinciliğini korumuş ve sırasıyla onu Avusturya, ABD ve Hollanda takip etmiştir.

Türkiye yüksek insani gelişmişlik sırasında 2013 yılında 2012 ve 2006 yıllarına göre iki basamak ilerleyerek Ekvator'dan sonra 90.sırada yer almıştır. Türkiye insani gelişmişlik sıralamasında 0,722'lik puanıyla yüksek gelişmişlik grubunun en sondaki ülkeler arasında sadece Kolombiya, Sri Lanka, Cezayir ve Tunus'u geçmiş olması, insani gelişmişlik endeksi açısından ekonomik gelişmişlikle paralel ilerleme kaydedilemediğinin en önemli göstergesidir.

Sonuç olarak; BM dünya ülkelerinde ulusal çapta yükselen ekonomik gelirin her zaman, sağlık, eğitim ve yaşam süresinin uzaması gibi önemli insani gelişmişlik boyutlarını değiştirmedikten hareketle çeşitli göstergeleri birlikte bu sıralamayı yapmaktadır.

Nitekim, orta düzeyde gelişmiş ülke grubunda yer alan Türkiye 2006 ve 2013 yılları Küresel İnsani Gelişme Raporların da belirtildiği gibi, “ Ekonomik gelişmelerin sağladığı, sosyo-ekonomik refahı, sağlık ve eğitim alanlarında fırsatlara çevirme konusunda “ fazla başarılı olmadığı bir ülke konumundan henüz kurtulamamıştır.

Bu yüzden son yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik gelişmelerin yoksullukla mücadele alanında sürdürülen hizmetlerin BM insani gelişmişlik kriterlerine göre yansımaları incelendiğinde Türkiye'de özellikle insani yoksulluğun halen çok ciddi boyutlarda hüküm sürdüğünü söylemek mümkündür.

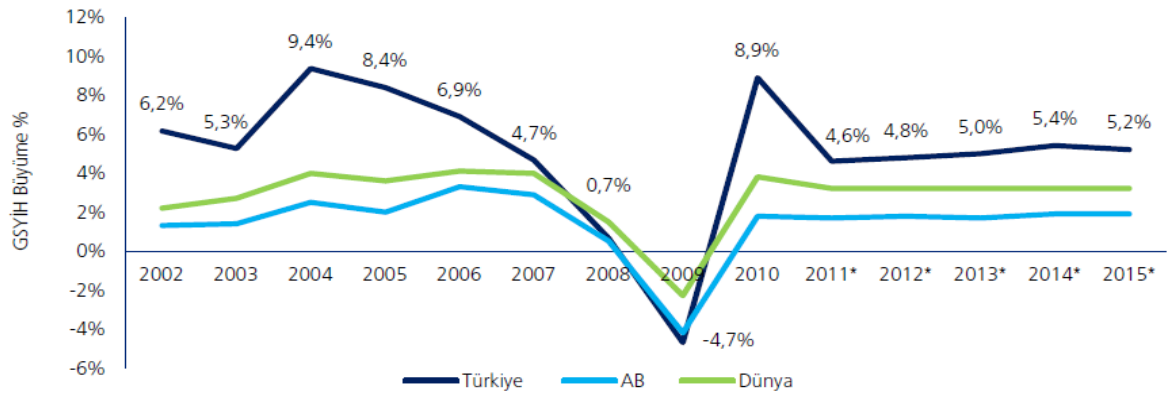
Buna ek olarak, BM İnsani Gelişmişlik Endeksi ülke sıralamasında da kendini göstermektedir. Anılan listede Türkiye 2000 yılında 174 ülke arasında 0,732 puanla 85.sıradayken; 2002 yılında 164 ülke arasında 0,742 puanla yine aynı sırada kalmıştır. Yani puan ilerlemesi ülke sayısının azalmasından kaynaklanmıştır.

Ülkede ekonomik göstergeler hızla iyileştikten sonra 2006 yılına bakıldığında ise Türkiye'nin 0,757 puana yükselen insani gelişmişlik sıralaması 177 ülke arasında yine aynı kategoride Paraguay'dan sonra 92.sıraya gerilemiştir. 2013 yılında yayınlanan BM İnsani Gelişmişlik Endeksinde bu durum değişmemiş, bu sıralamada 188 ülke arasında Türkiye Ekvator'dan sonra 90.sırada yerini almıştır.

Türkiye insani gelişmişlik sıralamasındaki 0,722'lik puanıyla yaklaşık 30 yıldır içinde yer aldığı, yüksek gelişmişlik grubunun en sonundaki ülkelerden sadece Kolombiya, Sri Lanka, Cezayir ve Tunus'u geçmiş olması durumu, Türkiye'nin 2000 yılından sonra yaşadığı ekonomik gelişmişliğin toplumsal kesimlere ve yoksullukla mücadeleye yeterince yansıtılmadığının önemli bir göstergesidir.

2.2.3.2. Ulusal Ekonomik Büyüme Verilerine Göre Türkiye'de Yoksulluk

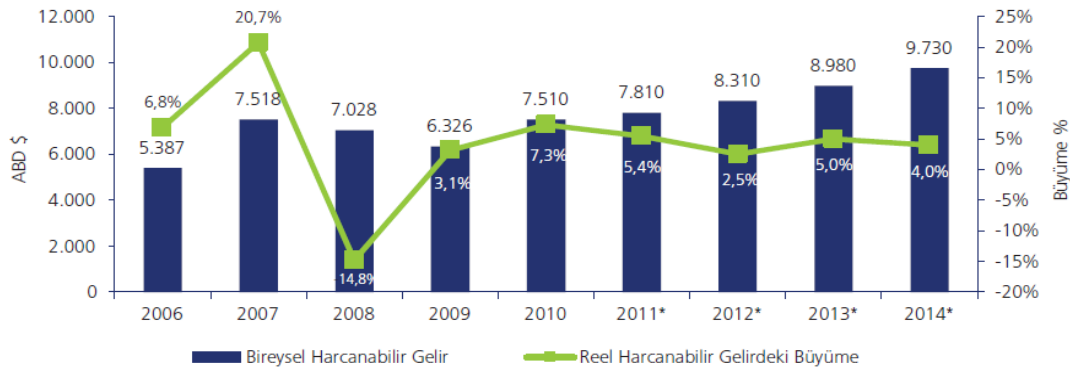
Türkiye'de yoksulluk düzeyine bakmak için ilk olarak yıllara göre Reel GSYİH göstergelerindeki değişimlere bakmak yerinde olacaktır:

Şekil 2.1. Türkiye'nin Reel GSYİH Gelişimi 2002 - 2014

Kaynak: Economist Intelligence Unit (EIU), Eurostat, 2013.

Şekilde görüldüğü üzere Türkiye'nin Reel GSYİH'si 2002 yılında %6,2 oranında büyüme yakalarken, 2010 yılında bu oran %8,9'a yükselerek, geçen 8 yıllık dönemde %2,7 civarında artış kaydetmiştir. Bu durum Türkiye'de gelir seviyelerinin artmasıyla birlikte, harcanabilir reel gelir miktarının da artmasına neden olup olmadığına ise aşağıdaki şekile bakılmıştır:

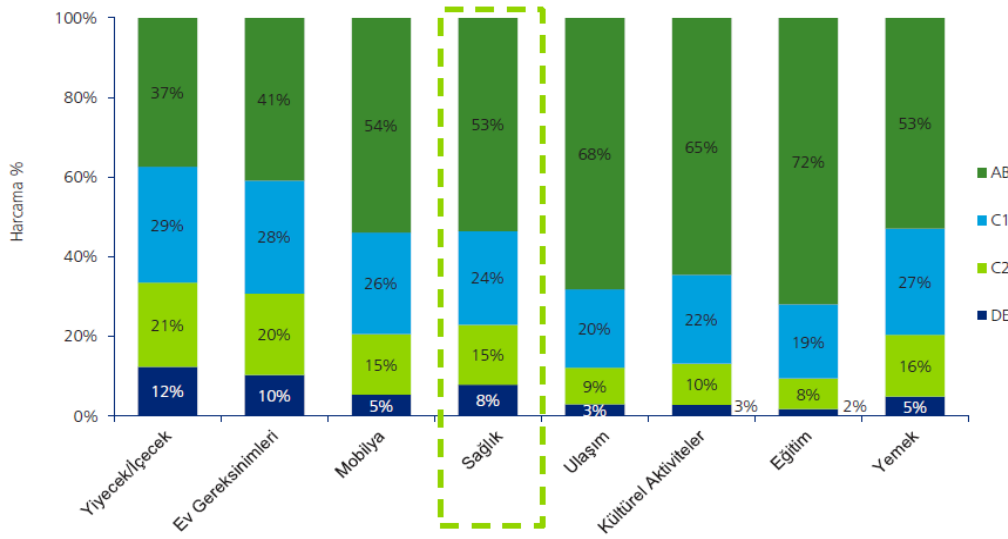
Şekil 2.2. Türkiye’de Bireysel Gelir Ve Reel Gelirdeki Değişimler

Kaynak: Economist Intelligence Unit (EIU), Eurostat 2013.

Şekilde görüldüğü üzere Türkiye’nin ekonomisi 2002 yılından itibaren önemli büyüme rekorları kırmakla birlikte, dünyadaki diğer gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında bu gelişmeler oldukça yetersiz rakamlarda kalmaktadır. Bu durum gerek GSYİH açısından gerekse insanların reel satın alabilme güçleri açısından bariz bir şekilde kendini göstermektedir.

Ayrıca Türkiye’de insanların hızla zenginleştiğini ve alım gücünün arttığını gösteren bu sonuçlardan sonra, Türkiye’deki hane halklarının toplam harcamalarındaki artışa bakmak bu noktada yoksulluğun hangi sektörlerde daha etkili olduğunu anlama açısından önemli bir görüş sunacaktır.

Bu kapsamda literatüre bakıldığında 2012 yılında Türkiye genelinde gerçekleştirilen bir çalışmada Türkiye’nin sosyal ve ekonomik statü gruplarının yıllık olarak gerçekleştirdiği harcamalar incelenmiş olduğu görülmektedir. Söz konusu araştırmada Türkiye’deki insanlar gelirlerine göre dört farklı sosyal sınıfta toplanmış ve bu dört farklı hanenin aylık harcamaları gruplandırılmıştır: Bunlar A-B Grubu Yüksek gelirli, C1 ve C2 grubu ise orta gelirli; D-E grubu ise alt gelirli şeklinde sınıflandırılmıştır.

Şekil 2.3. Gelir Kategorilerine Göre Türkiye’de Hane Harcamaları (2012)

Şekilde görülen sonuçlara göre Türkiye’de yüksek gelire sahip olan insanlar gelirlerinin yaklaşık %37’sini yiyecek içecek gibi ihtiyaçlarını karşılamak için kullanırken en alt gelirden kalan insanlar toplam gelirlerinin sadece %12’sini beslenmeye ayırmaktadırlar.

Şekildeki sonuçlar göstermektedir ki, Türkiye’de hane halkı harcamaları bireylerin toplam gelirlerine ve sosyal statülerine göre nispi olarak büyük oranda artmakta veya azalmaktadır.

Dolayısıyla Türkiye’de 2000 yılından bu yana ekonomik anlamda yaşanan gelişmelerin henüz yeterince vatandaşların alım gücüne yansımadağı, bu nedenle mevcut yoksulluk sorunun çözülmesi konusunda yürütülen çalışmaların, gelişmiş batılı ekonomilere kıyasla dikkat çeken bir sıçramaya neden olmadığı değerlendirilmektedir.

Aynı zamanda bu durumun Türkiye’nin 2000 yılından bu yana insani gelişmişlik açısından başarılı ve sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma politikaları takip etmediğini de gösterdiğini ifade etmek mümkündür.

2.2.3.3. TÜİK Ve TÜRK-İŞ Verilerine Göre Türkiye’de Yoksulluk

TÜİK her yıl Türkiye’deki mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk ve uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan insani yoksulluk sınırlarına ve bu sınırların altında kalarak yoksul olarak nitelenen fert sayılarına göre hesaplamalar yaparak yayınlamaktadır.

Bu çalışmalarda Türkiye’deki özellikle gıda yoksulluğunun temelini teşkil edecek olan gıda sepetinin belirlenmesinde Hane Halkı Bütçe Anketi verileri kullanılmış ve bu sepetin maliyeti gıda yoksulluk sınırı olarak alınmıştır.

İstatistiki hesaplamalarda ise gıda yoksulluk oranı, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda yoksulluk sınırının altında kalan hane halklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmıştır.

Yine bu çizelgede fert başına günlük tüketim harcaması, satın alma gücü paritesi cinsinden 1 \$, 2.15 \$ ve 4.30 \$’ın altında kalanlar yoksul olarak belirlenmiştir.

Çizelge 2.5. Türkiye’de Kişi Başına Düşen Yoksulluk Oranları, (2002-2012)

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı (%)										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007 ⁽²⁾	2008	2009	2010	2011	2012
TÜRKİYE											
Kişi başı günlük 2,15 \$’ın altı ⁽¹⁾	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06
Kişi başı günlük 4,3 \$’ın altı ⁽¹⁾	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27
KENT											
Kişi başı günlük 2,15 \$’ın altı ⁽¹⁾	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02
Kişi başı günlük 4,3 \$’ın altı ⁽¹⁾	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60
KIR											
Kişi başı günlük 2,15 \$’ın altı ⁽¹⁾	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14
Kişi başı günlük 4,3 \$’ın altı ⁽¹⁾	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88

(1) 1 \$’ın satın alma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 0,618 TL; 2003 yılı için 0,732 TL; 2004 yılı için 0,780 TL; 2005 yılı için 0,830 TL, 2006 yılı için 0,921 TL, 2007 yılı için 0,926 TL, 2008 yılı için 0,983 TL, 2009 yılı için 0,917 TL, 2010 yılı için 0,990 TL; 2011 ve 2012 yılları için de 1,004 TL kullanılmıştır.

(2) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.

Kaynak: TÜİK Web Sitesi, Erişim 2013.

Çizelgede görüldüğü üzere, Türkiye’de satın alma gücü paritesine esas alındığında kişi başı dolar cinsinden yoksulluk sınırlarına göre yoksulluk oranları düşmüştür. Yani 2011 yılında %0,14 olan bu değer, 2012 yılında %0,06 olarak tahmin edilmektedir. Yoksulluk sınırı, cari SGP’ye göre 4,3 doların altı esas alındığında ise 2011 yılında %2,79 olan yoksulluk oranı, 2012 yılında %2,27’ya gerilemiştir.

Bununla birlikte çizelgede gösterilen değerlere göre kırsal yerlerde yaşayanların yoksulluk riski kentsel yerlerden fazladır. Bu göstergeye göre kırsal yerlerde 2011 yılında %6,83 olan yoksulluk oranı, 2012 yılında %5,88 olarak tahmin edildi. Aynı yoksulluk sınırına göre kentsel yerlerde yaşayanların 2011 yılı için %0,94 olan yoksulluk oranı, 2012 yılında ise %0,60 olarak tahmin edilmektedir.

Yine çizelgede görüldüğü üzere satın alma gücü paritesine göre kişi başı dolar cinsinden yoksulluk sınırlarına göre yoksulluk oranları da düşmüştür. Kişi başı günlük harcaması, cari satın alma gücü paritesine (SGP) göre 2,15 doların altında kalan fert oranı 2011 yılında %0,14 iken, bu oran 2012 yılında %0,06 olarak tahmin edilmektedir.

Görüldüğü üzere TÜİK verilerine göre yoksulluk oranları Türkiye’de sürekli azalmaktadır. Oysa uluslararası ve bağımsız bilimsel araştırmalar Türkiye’deki ekonomik gelişmenin varlığını kabul etmekle birlikte bu gelişmenin henüz halkın yoksulluk sorununu çözecek ölçüde olumlu sonuçlar doğurmadığına vurgu yapmaktadır.

Bu yüzden Türkiye’deki TÜİK verilerine TÜRK-İŞ tarafından açıklanan açlık, geçim ve mutlak yoksulluk sınırları (TL), yoksul sayılarını ve yoksulluk oranları (%) açısından karşılaştırmalı olarak bakmak yerinde olacaktır.

Çizelge 2.6. Türkiye Geneli Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırlarına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı Ve Yoksulluk Açığı (2006-2012)

Yoksulluk Riski	Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksulluk Açığı (*)
2006				
%40	1 881	8 665	12,8	29,1
%50	2 351	12 548	18,6	31,7
%60	2 821	17 165	25,4	33,6
%70	3 291	21 611	32,0	34,8
2007				
%40	2 433	6 799	9,9	24,5
%50	3 041	11 163	16,3	26,4
%60	3 649	16 053	23,4	28,4
%70	4 257	20 595	30,1	31,2
2008				
%40	2 531	7 021	10,1	23,7
%50	3 164	11 580	16,7	25,6
%60	3 797	16 714	24,1	27,9
%70	4 430	21 358	30,9	31,3
2009				
%40	2 818	7 485	10,6	25,6
%50	3 522	12 097	17,1	28,0
%60	4 227	17 123	24,3	29,6
%70	4 931	21 938	31,1	32,4
2010				
%40	2 972	7 355	10,3	24,0
%50	3 714	12 025	16,9	26,6
%60	4 457	16 963	23,8	28,7
%70	5 200	21 816	30,6	31,9
2011				
%40	3 255	7 288	10,1	25,4
%50	4 069	11 670	16,1	26,3
%60	4 883	16 569	22,9	29,2
%70	5 697	21 730	30,0	31,0
2012				
%40	3 611	7 344	10,0	23,7
%50	4 515	11 998	16,3	26,9
%60	5 418	16 741	22,7	29,2
%70	6 320	22 252	30,2	31,2

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006- 2012, Erişim, 2013.

(*) Yoksulluk açığı yoksulluğun derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir.

Görüldüğü üzere TÜİK verilerine göre Türkiye’de 2012 yılı itibariyle ayda 6.320 TL’nin altında gelir elde eden yaklaşık 22 milyon 252 bin kişi yaşamaktadır. Sadece 7 milyon 344 bin kişi ise %23,7’lik oranla 3.611 TL’nin altında gelir elde etmektedir. Özellikle 2012 yılında 3.611.- TL ile 6.320.- TL arasında gelir elde edenlerin oranının toplam nüfusun %39’unu oluşturduğu ifade edilmektedir. Her gelir elde edenin bir veya yarım haneyi geçindirdiği düşünülürse bile bu durumda Türkiye’de nerdeyse kimse yoksul değil demek mümkündür.

Oysa “ TÜRK-İŞ tarafından, çalışanların geçim koşullarını ortaya koymak ve temel ihtiyaç maddelerindeki fiyat değişikliğinin aile bütçesine yansımalarını belirlemek ” amacıyla yaklaşık 26 yıldır her ay düzenli olarak yapılan “ açlık ve yoksulluk sınırı ” araştırmasının sonuçları aynı verileri içermemektedir. Bu araştırmanın en sonuncusu 2013 Kasım ayında yapılmış ve elde edilen sonuçlar aşağıdaki çizelgelerde gösterilmiştir:

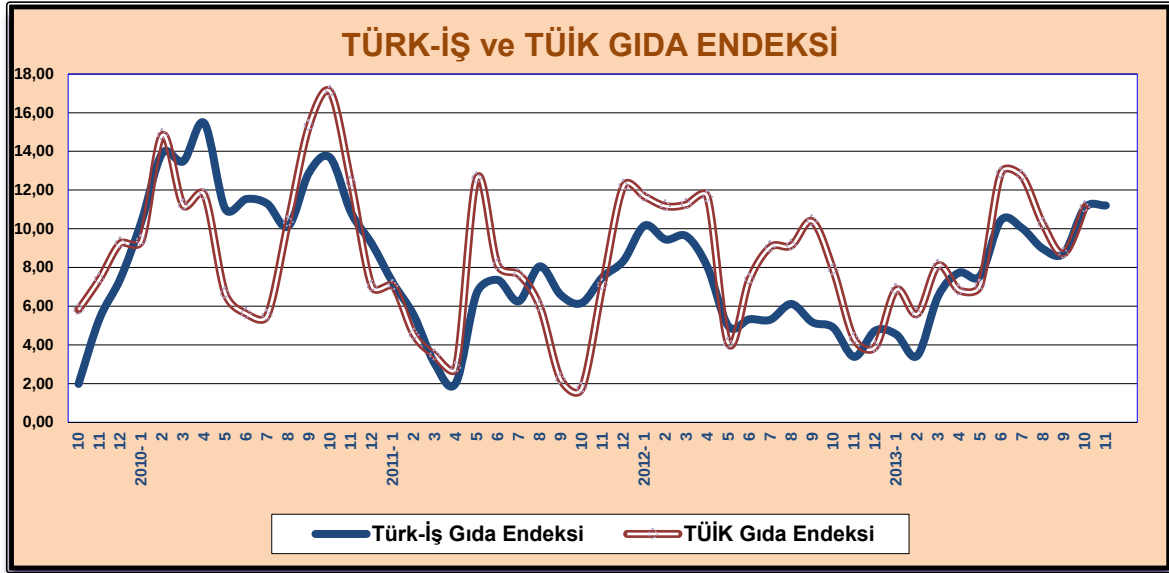
Çizelge 2.7. Türkiye’de Dört Kişilik Bir Ailenin Açlık Ve Yoksulluk Sınırı

	Kasım 2012	Aralık 2012	Ekim 2013	Kasım 2013
Yetişkin Erkek Gıda Harcaması	264,45 TL	277,93	293,90	294,18
Yetişkin Kadın Gıda Harcaması	221,69 TL	227,85	244,22	243,73
15–19 Yaş Grubu Çocuk Gıda Harcaması	280,76 TL	286,90	312,58	313,91
4–6 Yaş Grubu Çocuk Gıda Harcaması	191,13 TL	192,32	213,56	213,60
Açlık Sınırı	958,03 TL	985,00	1.064,26	1.065,42
Yoksulluk Sınırı	3.120,61 TL	3.208,48	3.466,65	3.470,42

Kaynak: Türk-İş Web, Erişim, 2013.

Çizelgede görüldüğü üzere dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken sadece gıda harcaması tutarı (dolayısıyla açlık sınırı) 1.065.- TL’dir. Gıda harcamasıyla birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer harcamaların toplam tutarı (gelire göre yoksulluk sınırı) ise 3.470.- TL olmuştur. Yani dört kişilik ailenin yaşam maliyeti 2012 yılına göre 262.- TL artış göstermiştir.

TÜRK-İŞ ve TÜİK gıda endeksindeki değişim son on iki ay itibariyle aşağıdaki Şekilden izlenebilmektedir:

Şekil 2.4. TÜRK-İŞ Ve TÜİK Verilerine Göre Türkiye’de Gıda Tüketimi Endeksleri (2010-2013)

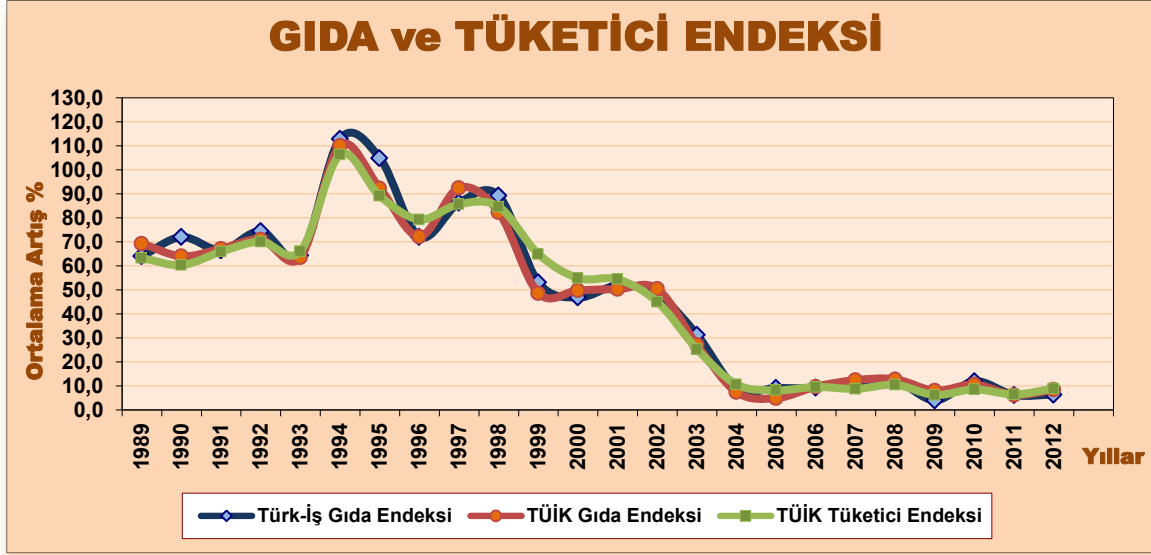
Kaynak: Türk-İş Web, Erişim, 2013.

Şekilde görüldüğü üzere TÜRK-İŞ Konfederasyonunca hesaplanan haneye girmesi gereken toplam gelir miktarlarıyla, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan anket çalışması arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bunun en temel nedeni, TÜİK’in ülke genelinde yaptığı anket ile ailelerin elde ettiği geliri ve tüketim harcamalarını tespit ederken gıda harcamalarının toplam tüketim harcamaları içindeki payını 2004 yılında % 30,70 oranında bulduğu için* 2012 yılındaki araştırmalarında da halen bu oranı esas alınmasıdır.

Ayrıca TÜRK-İŞ çalışması sonucu açıklanan yoksulluk sınırı tutarı, çalışanın eline geçmesi gereken ücret düzeyi değil, ailenin yapması gereken insan onurunun gerektirdiği harcama düzeyidir ve bir bakıma, haneye girmesi gereken toplam gelirin alt sınırını ortaya koyan önemli bir göstergedir. Ancak çoğu zaman, ücretli çalışan geliri ailenin tek gelir kaynağı olduğundan yoksulluk sınırı tutarı olması gereken ücret düzeyi olarak görülmektedir.

* TÜİK 2005 yılı için bu oranı yüzde 28,3; 2006 yılı için yüzde 28,5; 2007 yılı için yüzde 28,4, 2008 yılı için yüzde 26,6; 2009 yılı için yüzde 26,7; 2010 yılı için yüzde 27,1; 2011 yılı için yüzde 26,2 olarak hesaplamıştır. 2012 yılı için bu oran yüzde 25,1’dir.

Aşağıdaki Şekilde ise 1989 yılından bu yana TÜİK ve TÜRK-İŞ genel tüketim ve gıda tüketimi endeksinin anlatılan özelliği değiştirilerek yapılan oluşturulan değerlere göre çizilmiş şekil görülmektedir:

Şekil 2.5. TÜRK-İŞ Ve TÜİK Verilerine Göre Türkiye’de Gıda Ve Genel Tüketimi Endeksleri (1989-2012)

Kaynak: Türk-İş Web, Erişim, 2013.

Şekilde görüldüğü üzere, 1989-2012 yıllarını kapsayan dönemdeki TÜİK “ tüketici fiyatları endeksindeki artış ile birlikte tüketici fiyatları içinde önemli alt harcama grubu olan gıda harcamalarındaki yıllık ortalama değişim TÜRK-İŞ gıda harcaması ile kıyaslandığında -neredeyse- paralel bir gelişme hemen dikkati çekmektedir.”

Bu şekil göstermektedir ki, Türkiye’de dar gelirli ailelerin elde ettiği gelir düzeyi yeterli ve dengeli beslenme için gerekli harcamaları bile karşılayabilecek düzeyde değildir. Ayrıca Türkiye’deki hanelerin gelir düzeyinin düşük ve yetersiz olması, dar gelirli kişi ve ailelerin sağlıksız ve dengesiz beslenme yapmasına yol açmakta, bu da Türkiye’deki yoksulluk düzeyinin sürekli yetersiz beslenme gibi temel insani dramlara neden olduğuna işaret etmektedir.

3. TÜRKİYE'DE VAKIF OLGUSU VE VAKIFLARIN SOSYAL YARDIMLAŞMA ROLLERİ

Bir toplumdaki kültürel değerlerden birçoğunun somutlaşmasını sağlayan vakıf düşüncesi, yalnızca kendi mutluluğunu değil bilakis başta insan olmak üzere bütün olarak varlıkların devamlılığını ve mutluluğunu da sürekli kılmak isteyen insanlara özgü bir hayat felsefesidir.

İşte bu hayat felsefesine sahip insanların bir araya gelerek kurdukları her türlü yardım kuruluşu ve faaliyetleri insan medeniyetinin gelişme dönemleri içinde zamanla kurumsallaşması sağlanarak vakıf müessesesi ve vakıflaşma olgusu gelişmiştir. Bu kapsamda vakıflar kurumlara özgü temel öğeleri bünyelerinde barındırmakla birlikte her çeşit vakfın belirli yardımlaşma formunda kurulduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle her vakfın amacı ve hedefi canlıların sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasına hizmet etmektir. Bu nedenle vakıflar yardımlaşma davranışının her daim var olduğu, manevi duyguların süreklilik ve tutarlılık arz ettiği insancıl kurumlardır.

Öte yandan dünyada insanlık tarihinden günümüze taşınan bir örgütlenme geleneğine sahip olan vakıflar içerisinde yaşadıkları toplumun diğer maddi ve manevi öğeleriyle de işbirliği halindedirler. Çünkü vakıfların içinde bulundukları toplumda sosyal adaleti tesis etme fonksiyonu yanında vakfedenlerine de toplum içerisinde manevi statü sağlama şeklinde rolleri de bulunmaktadır.

Türk tarihinde kamu gereksinimlerinin giderilmesi amacıyla kurulmuş ve bu vasfıyla devletin bütçe giderlerine katkıda bulunan vakıflar, diğer yandan da toplumda birey ve sosyal katmanlar arasında gelir adaletinin sağlanmasına önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı döneminde Türk toplumsal hayatındaki eğitim, sağlık ve bayındırlık hizmetlerinin hemen hemen tamamının vakıflar aracılığıyla yerine getirildiği tarihçiler tarafından ifade edilmektedir.

Tarihçilerin ve sosyologların araştırmalarından farklı olarak bu araştırmada Türk insanının yakından tanıdığı ve günlük yaşantısında sık sık yardım aldığı, üye olabildiği vakıfların iktisadi açıdan anlam ve önemine bakılmaya çalışılacaktır.

Özellikle Türkiye’de sürdürülen yoksullukla mücadele yaklaşımlarında vakıf müessesesinin fonksiyonları ve katkıları bu zeminde tartışılarak araştırılacaktır.

3.1. Vakıf Ve Vakıflaşma Olgusunun İncelenmesi

Geçmişten günümüze gelişen ve çalışma alanları genişleyen vakıfların ana fikrini insan sevgisi, yardımlaşma duygusu ve toplumda fakirlere destek olarak yoksullukla mücadele çabası oluşturmaktadır.

Aslında, güçlünün ihtiyaç sahiplerine yardım etmesi ve yoksula malının bir bölümünü vermesi insan olmanın temel niteliklerindendir. Bununla birlikte insanların sosyalleşmeye başlamasıyla ortaya çıkan yardımlaşma duygusu zaman içerisinde kurumsallaşarak vakıf hüviyetini almıştır.

Vakıf müessesesinin toplumsal boyutunu ortaya koyan bir toplumdaki sosyal tabakalar arasında gelir transferi gerçekleşmesi olayıdır. Diğer bir ifadeyle vakıflar aracılığıyla zenginlerin gelir ve serveti üst tabakadan alt tabakaya doğru transfer edilmektedir.

Genellikle vakfedenler daha yüksek bir gelir seviyesine, vakfın menfaati kendilerine tahsis olunanlar ise daha düşük gelir seviyesine sahip olduklarından, vakıf müessesesi sosyal tabakalaşma piramidinde alt sınıfın küçülmesine, orta sınıfın genişlemesine pozitif anlamda etki edecektir. Bu yönüyle günümüzde vakıflar yoksullukla mücadelenin en keskin ve etkili doğrudan mücadele yaklaşımı içinde görülebilmektedir. Çünkü vakıf müessesesi sayesinde üst tabakanın servetinin, onların mülkiyetinden çıkarak toplumsallaşması ve elde edilen gelirlerin alt tabakalara gelir ve hizmet şeklinde yayılması söz konusudur.

Bugün vakıf şeklinde ifade edilen, çağ ve yöreye göre farklı terimlerle tanımlanıp içeriği değişiklik gösteren kurumlar, varlıklı ve zengin insanların yoksullara, fakirlere ve ammeye yardım etme duygusunun somut ve kurumsallaşmış halidir. Böylece vakıflar amme hizmeti sağlayan sivil toplum örgütleri kimliğini kazanmaktadırlar.

Bir toplumdaki zenginler sahip oldukları özel mallarıyla fakirlere ve düşkünlere bir yandan yardım eli uzatırken diğer yandan da bu yardımın sürekli hale gelmesini vakıf aracılığıyla sağlamaktadırlar. Çünkü vakfedilen bir mal, maddi değer veya varlık belirli bir formda yardım amacına göre tahsis edilerek bu işlemi yapan kişinin yaşamından sonra da bağımsız bir varlık olarak yardım fonksiyonunu sürdürmesi mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla bütün toplumlarda sosyal, törel ve dinsel nedenlerle ortaya çıkan iyilik yapma ve başkalarına yardım yapma isteği vakıflaşma olgusu ve kurumu sayesinde kurumsallaşmakta ve süreklilik kazanmaktadır.

3.1.1. Vakıf Kavramının Tanımı Ve Unsurları

Vakıflarla ilgili bugüne kadar pek çok inceleme ve araştırma yapılmış, vakıf olgusunun içerisindeki sosyal ve iktisadi yapı unsurları çerçevesinde farklı bakış açılarından çeşitli tanımlamalar ortaya çıkmıştır.

Sözlük anlamıyla vakıf; “ hapsedmek, alıkoymak, bağlamak, durdurmak “ anlamlarına gelirken terim olarak “ menfaati kullanana ait olmak üzere bir malın kendi mülkünden çıkarıp kamusal hizmete bağlanması veya özgülenmesi ” anlamında kullanılmaktadır.

“ Evkaf “ ise vakıf sözcüğünün çoğuludur. Vakıf kuran kişiye “ vâkıf ” denilirken, vakfedilen mal ise “ mevkuf ” olarak adlandırılmaktadır. Vakfın amaçlarını, çalışma şeklini, yönetimini belirleyen ve vakfın yönetiminde temel olan belgeye “ vakfiye ” denilmektedir. Vakfı idare edene mütevellî; mütevellîyi kontrol edene nâzır; vakıf yapan kişinin amaçlarını, şartlarını ihtiva eden, kurulacak vakfın nasıl yönetileceğine ilişkin esasları belirleyen ve mahkemenin tesciliyle birlikte vakfın vücut bulduğu vesikaya da -vakıf senedi- adı verilmektedir.

Özaydın, (2003)'e göre vakıf, “ insanla birlikte hayat bulan karşılıklı dayanışma ve başkalarına iyilik yapma duygusunu, hukuki statüye kavuşturan ve ona süreklilik sağlayan, tüzel kişiliğe sahip hukuki ve sosyal bir müessesedir. ” Osmanlıca’da, vakfetme eylemini anlatan vakıf sözcüğü, zamanla eylemin sonunda oluşan yapıyı

ifade eder hale gelmiş ve günümüze kadar Türkçe’de aynı anlamını sürdürmüştür (Ballar,2000:4).

Medeni Kanunumuzun hazırlanması sırasında, hukukçularımızın büyük ölçüde esinlenerek hazırladıkları İsviçre Medeni Kanunu’nun 80’inci maddesinde “ bir malın belirgin bir amaca özgülenmesi ” olarak tanımlanmıştır. Ancak en son 01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Yeni Türk Medeni Kanunu’nun 101’inci maddesine göre vakıflar; “ Gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluğu ” olarak tanımlanmıştır.

Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere mal topluluğu olan vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerce kurulabilmekte, bir vakfın kurulabilmesi için amaçla orantılı yeterli bir mal veya hak belirli amaca özgülenmekte ve bu özgülemelerde süre sınırlaması bulunmamaktadır.

3.1.2. Tarihte Vakıfların Doğuşu Ve Gelişim Evreleri

Toplumsal ve tarihsel incelemelerde kurumsal içeriği farklılaşmakla beraber vakıf ve benzeri yapılara veya fiilli oluşumlara tarihte ve günümüzde pek çok farklı toplumda ve kültürde rastlanılmaktadır.

Örneğin Eski Mezopotamya ulusları hukukunda, Hitit yasalarında, Hindu hukukunda ve Budist kültüründe vakıf benzeri oluşumların izlerine rastlanılmakla beraber, Batı toplumlarında vakıfların Roma Hukukuyla tüzel kişiliğe kavuştuğu da ifade edilmektedir. Bununla birlikte Orta Çağ Avrupa’sında vakıflarda dinsel temalar ön plana çıkarken, özellikle kilise vakıfları büyük gelişmeler göstermiştir.

Batılı toplumlarda ulus devletlerin yaygınlaşmasıyla sosyal yardımlaşmaya yönelik vakıfların devlet yapısı içine alınması süreci yaşanırken, 19.yüzyılın sonlarına doğru ise insancıl amaçlara yönelik eğitime katkıda bulunan ve bilimsel araştırmaların geliştirilmesine hizmet eden vakıfların yaygınlaştığı görülmektedir.

Günümüz Batı medeniyetlerinde ise vakıflar kamu sektörüyle özel sektör yanında kâr amacı gütmeyen ve kamu yararına çalışan kuruluşlar olarak nitelendirilerek, “

“ üçüncü sektör ” , “ gönüllü kuruluşlar ” veya “ sivil toplum kuruluşları ” olarak adlandırılmaktadır. Birleşmiş Milletler ise artan oranda çalışmalarını vakıf ve benzeri kâr amacı bulunmayan kuruluşlar eliyle yürütmektedir. Batı toplumlarında vakıfların çalışmalarında toplum yararı yanında, insan hakları ve demokrasinin gelişmesi alanlarına doğru kaymalar görülmekle birlikte, küresel olarak büyüyen uluslararası vakıfların amaçlarına uygun projelere finansal destek sağlamaları alanında çok kapsamlı gelişmeler yaşanmaktadır.

Türk tarihine bakıldığında ise Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde vakıfların günümüzde devletin yaptığı pek çok kamusal hizmeti asırlarca üstlendikleri görülmektedir. Özellikle Osmanlı devletinde Tanzimat’a kadar eğitim ve öğretim hizmeti vakıflar eliyle yerine getirilmiş, sağlık hizmetlerine ve sosyal transferlere önemli katkılar yapılmıştır. Bugün belediyeler eliyle yürütülen yerel hizmetlerin neredeyse tamamı vakıflar tarafından üstlenilmiş ve farklı din ve kültüre sahip insanların beraberce eşit sosyo-ekonomik şartlarda yaşaması sağlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte yeni bir hukuksal rejim benimsenirken, eski vakıfların belirli koşullar çerçevesinde devamına izin verilmiş ve yeni vakıflara ilişkin ayrıcalıklı bir yapı oluşturulmuştur. Türkiye’de 1990’lı yıllarla birlikte vakıfların yeniden yapılandırılması konusu kamuoyu gündemine taşınmış ve 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren yeni Türk Medeni Kanunu ile vakıflar konusunda ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır. Şimdilerde sayıları 5.000’e yaklaşan vakıflar sosyal yardımlaşma faaliyetlerine devam etmekle birlikte Türkiye’de çok çeşitli alanlardaki çalışmalarını sürdürmektedir.

3.1.3. Vakıfların Genel Özellikleri

Vakıfları genel itibariyle hem özel hem de kamusal örgütlerden ayrı bir tüzel kişiliğe ve kurumsal kimliğe sahip olduğunu ve ortaya çıktığı ilk örneklerinden günümüze kadar önemli gelişmeler gösterdiği kısaca yukarıdaki bölümlerde anlatılmaya çalışılmıştır.

Bununla birlikte günümüzde üstlendiği fonksiyonlara bağlı olarak çeşitli nitelikler kazanan vakıfların genel karakteristik niteliklerini aşağıdaki gibi maddeler halinde sıralamak mümkündür:

1- Vakıf amacını gerçekleştirmeye yetecek miktarda malın varlığı vakıf tüzel kişiliğinin en temel koşullarından biridir. Vakıf kurulabilmesi ve tüzel kişilik kazanabilmesi için “ yeterli malın ” bulunması gereklidir. Malın taşınmaz, taşınır veya gerçekleşecek olması önemli değildir. Önemli olan vakıf amacıyla orantılı gelir getiren yeterli malın bulunmasıdır (Akyıldız,1997:418). 2- Vakıf anlamlı ve sürekli kurumsal bir yapıya sahip olmalıdır. Belirli bir malın özgülendiği kamu hizmeti, çalışma şartları, yönetim biçimi ve amaçları vakıf senetlerinde açık olarak belirlenmeli ve bu amaçlar hukuksal nitelik kazandırılmalıdır.

3- Vakıfların özel hukuk tüzel kişiliği bulunmalıdır. Uygulamada kişinin kendi malını, kamu yararı için özgülmesi olarak tanımlanan vakıfların kamuya hizmet etmeyi üstlenmesi, vakfın özel hukuk tüzel kişisi olduğunu gözden kaçırmaktadır. Oysa vakıf, Devlet ve diğer kamu tüzel kişiliklerinin dışında, fakat bu tüzel kişilerin yönetsel denetimi altında, özel hukuk hükümlerine tabi sosyal bir kurumdur.

4- Vakıf, özgürce karar alma ve uygulama yetkisi olmakla birlikte, devlet tarafından vakfın bu şekilde faaliyetlerini sürdürebilmesi için korunması gerekmektedir. Yani vakıfların varlığı ancak devletin bu kurumlara sahip çıkmasıyla mümkündür. Aksi takdirde talan, yağma ve gaspla karşılaşılması mümkündür.

5- Vakıf, kâr veya benzeri şekillerde gelir dağıtım aracı değildir. Bu nedenle, özel mülkiyete konu olan bir malın, belirli kamu hizmetlerine özgülmesi ile oluşan vakıfların yöneticilerine, hizmetin gerekleri dışında bir ödeme yapılmaz ve kâr dağıtmaz. Ayrıca vakıf gelirleri ancak organizasyon amaçları ve misyonu için kullanılmalıdır. Aksi halde vakıf gelirin bir kısmının veya tamamının yöneticilere verilmesi, kamu hizmeti kavramıyla çelişirken, kurumun yozlaşmasına da neden olabilecektir.

6- Vakıf, gönüllü katılım temeline dayanmaktadır. Bireylerin gönüllü olarak kamu görevlerinde mal varlığı ile katılımını kurumsallaştıran vakıflar, kişilerin kamu

hizmetlerine gönüllü olarak katılmaları için gerekli ortamları da hazırlamaktadır. Bu şekilde kişilerin yaratıcılığı, dinamizmi ve etkinliği kamusal hizmetlere yönlendirilmektedir. Bu ise ancak gönüllü katılımı ortaya çıkabileceğinden, gönüllülük ilkesinden ödün verilmemesi gerekmektedir.

7- Vakıf, yasal sınırlar içinde, konusu suç teşkil etmeyen ortak ve milli çıkarlara paralel olan kamusal amaçları destekleyici olmalıdır. Vakıflar için geniş bir amaç özgürlüğü bulunmakla birlikte öğretide vakıf amaçlarının “ kamu yararına ” olması gerektiği dile getirilmektedir.

Hukuk sistemi açısından ise vakıfların hukuki niteliklerini belirleyen en temel niteliklerini kısaca; vakfın sürekliliği, temlik ve temellük edilemeyecek olması, insanlığa mal olması ve vakfetme iradesinden vazgeçilememesi şeklinde sıralanmaktadır. Bu dört temel özellik vakfı diğer kamu ve özel yardım kuruluşlarından ve tüzel kişiliklerden ayırıştırarak onu özel kılmaktadır.

Son olarak iktisadi açıdan vakfın en temel özelliğinin bu tarz örgütlerin ne kamusal ne de özel teşebbüs hüviyeti taşımadığını belirtmek yerinde olacaktır. Bilindiği üzere işletmeler mal veya hizmet üreterek bundan kâr elde etmek üzere kurulurken kamu işletmeleri mal veya hizmeti kamu yararına ücreti ve vergisi karşılığında sunmaktadırlar. Hatta kamuda karşılığı alınmayan kamu hizmeti yolsuzluğun sembolüdür. Bu yüzden iktisadi anlamda vakıflar oldukça orijinal ve bilimsellik ötesi bir kurumsal yapının varlığına işaret etmektedirler.

3.1.4. Türk Toplumunda Vakıfların Gelişiminde Etkili Olan Faktörler

Çeşitli uluslararası karşılaştırmalarda, yoksulluk göstergeleri bakımından pek parlak bir durumda olmayan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, ulusal gelirin paylaşımındaki düşüklük, ekonomik krizler sonrasında yaşanan daralmalara bağlı işsizlik artışları ve gelir dağılımının bozulması, Türkiye’de toplumsal kesimler arasındaki uçurumun derinleşmesine ve yoksulluğun artmasına yol açmıştır.

Ancak tüm ekonomik sorunların devlet tarafından çözümünü beklemek, devlete ağır bir yük getireceği için, bireylerin de bu konuda üzerlerine düşeni yapmaları

gerekmektedir. Nitekim günümüzde olduğu gibi, tarihin eski devirlerinde de ekonomik durumu iyi olanlar, ihtiyaç sahibi olanların yararlanabilmesi için çeşitli çözümler geliştirmişler, birçok maddi ve buna bağlı olarak gelişen manevi problemleri ortadan kaldırmak için yardım kuruluşları kurarak, bu yardım kuruluşları yoluyla pek çok toplumsal sorun çözüme kavuşturulmuştur.

Diğer milletler, bu yardım kuruluşlarına farklı isimler verirken, Türkiye’de ekonomik temelli değişik sorunların giderilmesinde kamu yararı gözetilerek kurulan kurumlara vakıf adı verilmiştir. Vakfın bu genel işlevi dikkate alınarak yapılmaya çalışılan vakıf tanımlamalarında “ vakıf; kişinin, özel mülkiyetinde bulunan bir malı veya mülkü, başkalarının faydalanabilmesi için kendi mülkiyetinden çıkarıp tüzel hale getirmesi ” şeklinde tanımlara yer verilmektedir.

Türk kültür tarihinde adeta millî bir kurum halini alan vakıf müessesesi, dinî, sosyal, hukukî ve aynı zamanda da ekonomik bakımlardan son derece başarılı bir kurum milli benliğimizde ve sosyal hayatımızda günümüze kadar faaliyetlerini sürdürmeyi başarmıştır.

Türk kültür tarihinde vakfın çok önemli bir kurum haline gelmesinde hiç şüphesiz Türklerin İslâmiyet’i kabul etmelerinin büyük payı bulunmaktadır. Ancak bu, Türklerin vakfı İslâmiyet’le tanıdıkları anlamını taşımamaktadır. Çünkü Türkler İslâmiyet’i kabul etmeden önce de vakıf kurmuşlardır. “ Örneğin Doğu Türkistan’daki kazılarda ele geçen Uygur vakfiyeleri, bu bölgeye İslâmiyet’in girmediği bir zamana ait olup, Budizm dinindeki Türklere aittir ve Uygur harfleriyle yazılmıştır. ”

Her ne kadar tüm ilk vakıflarda görüldüğü gibi Uygur Türklerinin kurmuş olduğu bu ilk vakıf da dinsel amaçlarla kurulmuşsa da vakfın kurulmasına götüren ana sebepler, yalnızca dinden kaynaklanmamaktadır. Çünkü böyle bir kurumun gerçekleşmesi, oluşturulmasını hazırlayan sebeplerin yanında devamlılığını sağlayan benimseme ve kabullenme aşamalarını da sağlayan, gelişimini tamamlamış bir düşünce alt yapısının bulunmasını da gerektirmektedir. Türklerin siyasal ve sosyal hayatlarına bakıldığında ise, bu alt yapının yeterince gelişip olgunlaşmış olduğu görülmektedir. Özellikle tarihin hiçbir döneminde devletsiz

kalınmaması, en zor zamanlarda bile devlet kurabilecek güçte bulunulması, böylece bir Türk Devlet geleneği oluşturulmuş olması da vakıf olgusunun milli benliğimize yerleşmesinde önemli etkisi bulunmaktadır.

Sosyal dayanışmanın üst düzeyde yaşandığı toplumsal hayatta vakıflar, her ne kadar yardım amaçlı ve hukukî bir kurum olsa da, her şeyden önce bu kurumun Türk toplum hayatının homojenliğini sağlayan yardımlaşma, millî dayanışma, birlik ve beraberlik duygusunun üst düzeyde temsiline dayandığını söylemek mümkündür.

Bu bakımdan her kültürel kurumda olduğu gibi, Türk vakıf sisteminin de kendine özgü bir yapısının bulunduğu ve diğer milletlerde görülen vakıflardan farklı bir takım duygu ve düşünce temelleri üzerinde geliştiğini söylemek yanlış olmasa gerektir.

İslam dinini kabul etmelerinden sonra Türklerin, ekonomik, sosyal ve dini hayatlarında asırlar boyu etkili bir rol oynamış bulunan vakıf kurumu, sadece fakirlere yardım etmek gibi dar bir çerçevede kalmamış, aynı zamanda fikir, kültür, irfan ve imar gibi müesseseler üzerinde de derin izler bırakmıştır.

Türk toplumunda zaten baskın olan yardımlaşma düşüncesi, İslâmî yetin kabulü ve bu dinin her çeşit sosyal hizmetin yapılmasını öngörmüş olmasına paralel olarak vakıf kurumu da gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Çünkü İslam Dini sadaka verme, hayır yapma gibi birtakım prensiplerle geçmişten günümüze Türk toplumunda vakıf olgusunun hep hayatın içinde önemli işlevleri yerine getirmesinde etkili olmuştur.

Çeşitli kamusal görevleri yüklenen vakıflar, dinsel temaların etkisiyle gelişerek Selçuklu ve Osmanlı toplumunun sosyo-ekonomik hayatında önemli görevler üstlenmiş nitelik ve nicelik olarak da büyümüşlerdir. Çeşitli sufi tarikatların, muntazam bir sosyal kuruluş mahiyetini alan tekke ve zaviyelerin, birden bire çoğalması yanında, devletin kurduğu dini, sosyal ve hayri kurumlar, vakıf sermayesinin müthiş bir oranda artmasına sebep olmuştur. Örneğin büyük bir mali güce sahip olan Selçuklu sultanları, şehzadeleri ve devlet adamları ile ileri

gelenler, büyük vakıf tesisinde âdeta birbirleri ile yarışmaktaydılar (Soysaldı, 2002: 390).

Ayrıca, bayındırlık hizmetlerinin, sanatın, mimarinin, ilerlemesini de vakıf kurumundaki gelişme ile açıklamak mümkündür. Vakıf eserlerin çoğalması, mimar, usta, tezniyatçı gibi bir çok sanatkârın istihdamına ve yetişmesine imkân vermiştir. Vakıflar özellikle üst düzey devlet idarecileri tarafından desteklenmesi önemlidir. Zamanla yapılan teşvikler ve idareci kesimin geniş katılımıyla bir hayli yaygınlaşan vakıfların mali sistem içinde önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir (Özcan, 2003: 4).

Vakıfların korunmasına ve vâkıfın şartlarına göre idare edilmesine son derece önemlidir. Bunun için, vakfiyede belirtilen şartların dışına çıkan, başka türlü idareye çalışan veya hakkı olmadığı halde vakıf malından yararlanmaya çalışanlar, derhal bundan men edilmekteydi (Abay, 2009, Acun, 2005: 51).

3.1.5. Türkiye’de Vakıfların Sınıflandırılması Ve Türleri

Günümüz Türkiye’sinde halen faaliyette bulunan bazı vakıflar Osmanlı Devletinden miras kalmakla birlikte, konuyla ilgili literatürde bu tür vakıflar “ eski vakıflar ” olarak nitelendirilmektedir.

Özellikle Cumhuriyetin ilk ilanında yayınlanan 5 Haziran 1935 tarihinde yürürlüğe giren 2762 sayılı “ Vakıflar Kanunu ” ilk maddesi Osmanlıdan kalma eski vakıfları, öğretide ve uygulamada genel olarak “ mülhak ve mazbut ” vakıflar olarak ikiye ayırmıştır. Yasaya göre 4 Ekim 1926 tarihinden önce kurulan bu tür vakıflar, yöneticisi vakfedenin soyundan gelmeyen, özel bir yöneticisi olmayan ve evkaf nezaretince yönetilen eski vakıflar “ mazbut vakıflar” olarak adlandırılmıştır. Günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilen mazbut vakıfların gelir ve giderleri Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesi kanalıyla yapılmaktadır.

Mülhak Vakıflar ise Mazbut Vakıflar arasına alınmayan, kendi vakfiyelerine göre yöneticileri belirlenebilen ve bu yöneticiler eliyle yönetilen vakıflardır. Tüzel kişilikleri olan bu vakıfların, kendilerine ait yönetici, gelir ve giderleri bulunmakta,

vakfiyelerine göre çalışmalarını sürdürebilmekte ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce sadece denetlenmektedir. Kendi yönetim organları olan mülhak vakıflar, kendi içinde “ Aile Vakıfları ” , “ Esnaf Vakıfları ” : “ Cemaat Vakıfları ” şeklinde üç gruba ayrılmaktadır.

Ancak esnaf vakıfları, esnaf ve sanatkârların meslek odaları şeklinde örgütlenmeleri nedeniyle varlıklarını sürdürememiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmakla beraber, farklı dinlere bağlı olan Rum, Ermeni, Musevi, Süryani gibi cemaatlerin dinsel, kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurdukları cemaat vakıfları ise Osmanlı döneminde padişah fermanıyla kurulmuş ve günümüzde halen faaliyet sürdürmektedirler. Nitekim Vakıflar Genel Müdürlüğü verilerine göre bugün Türkiye’de halen çalışmalarını sürdüren 275 mülhak, 165 cemaatlere (azınlıklara) ait ve 1 adet esnaf vakfı olmak üzere toplam 441 adet eski mülhak vakıf bulunmaktadır.

Eski vakıfları kısaca özetledikten sonra Cumhuriyetin ilanından hemen sonra kabul edilen Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan ve faaliyetlerin halen devam ettiren günümüz vakıfları ise “ Yeni Vakıflar ” olarak adlandırılmaktadır.

Bu tür vakıflar Türkiye’de 13 Temmuz 1967 tarihinde kabul edilen 903 sayılı yasada yer alan vakıflara ilişkin hükümler göre kurulmaya başlamıştır. Özellikle bu yasayla vakıfların kurulmasını özendirmek için çeşitli vergi yasalarına ayrıcalıklı hükümler konulurken, belirli nitelikleri taşıyan vakıfların vergiden bağışık tutulması öngörülmüştür. Medeni Kanunla vergi yasalarında yapılan düzenlemelerin yanı sıra, dernekler gibi yeni oluşumları düzenlemek çeşitli yasalar çıkartılarak vakıf sayısında ve çeşitlerinde hızlı artışlar yaşanmıştır.

Türkiye’de 1980 sonrasında vakıf sayısındaki artış hızlanarak devam etmiş, vakıflardaki kontrolsüz ve plansız artış 1990’lı yıllara kadar devam zirve yaptıktan sonra, vakıfların denetim altına alınması kaygısı öne çıkmaya başlamıştır. Bu da vakıflara tanınan bir çok ayrıcalığa son verilmesine neden olmuştur. Yapılan düzenlemeler baskıcı ve müdahaleci düzenlemelerle vakıf gelirleri vergi kapsamına alınırken, vergi bağışıklığının da içi boşaltılarak uygulanamaz hale getirilmiştir.

Ülkede bulunan vakıfların kuruluş amaçlarına göre sayısı ve türleri aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Çizelge 3.1. Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (2013)

- Mülhak Vakıf Sayısı : 275 Adet
- Cemaat Vakıf Sayısı : 165 Adet
- Esnaf Vakfı : 1 Adet
- **Yeni Vakıf Sayısı** : **4.734 Adet**
- Yurtdışında Kurulan Vakıfların (Yabancı Vakıflar) Türkiye'deki Şube/Temsilcilik Sayısı : 17 Adet

Yeni Vakıflar	- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları :	973 Adet,
	- Çevre Koruma Vakıfları :	35 Adet,
	- Diğer Yeni Vakıflar (Çok amaçlı vakıflar) :	3.678 Adet.

Yeni Vakıflar Kapsamında;

* Sandık Vakıfları Sayısı	:	26 Adet
* Personeline Yardım Amacıyla Kurulan Vakıf Sayısı	:	95 Adet
* Kamu Vakfı Sayısı (Sosyal Yard. ve Day.Vakf.Hariç)	:	554 Adet
* Vakıf Üniversitesi Sayısı	:	66 Adet
* Vergi Muafiyeti olan Vakıf Sayısı	:	252 Adet
* İşletme Sayısı	:	1.398 Adet
* Gayrimenkul Sayısı	:	18.672 Adet

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik195.pdf>, erişim:10.12.2013.

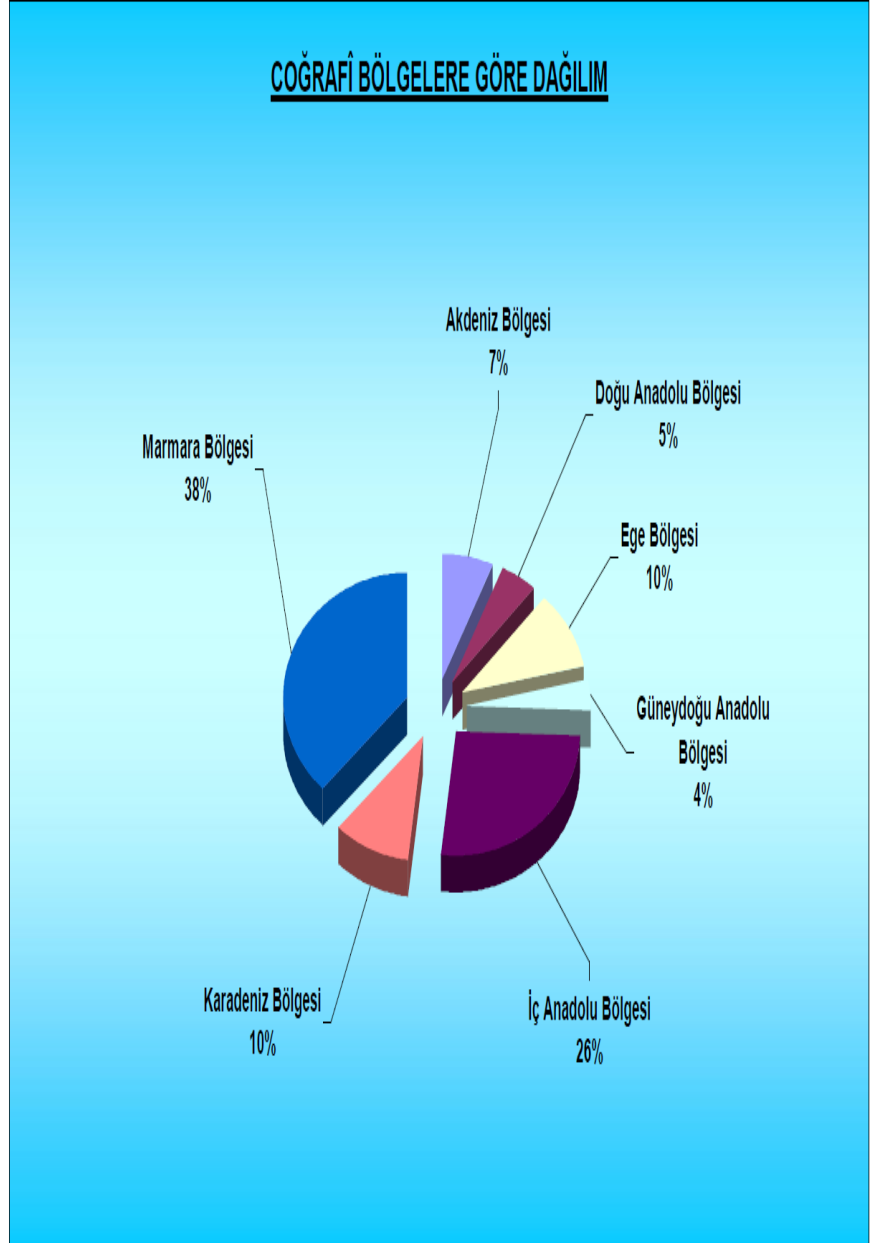
Çizelgede görüldüğü üzere tarihi itibarıyla 12.08.2013 tarihi itibarıyla ülkede kurulan yeni vakıf sayısı 4.734'e ulaşırken, eski vakıfların sayısı 441 olarak belirlenmiştir. 209 adetine vergi bağışıklığı çıkartılan bu kanunla tanınmıştır. Çizelgeye göre, yurtdışında kurulan vakıfların (Yabancı Vakıflar) Türkiye'deki şube/temsilcilik sayısı 17 adet, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları 973 adet ve " Diğer Yeni Vakıflar " olarak gösterilen çok amaçlı vakıfların ise toplam 3.678 adet olarak görülmektedir.

Yine çizelgenin alt bölümünde görüldüğü üzere, Yeni Vakıflar kapsamında Türkiye'de Sandık Vakıfları sayısı, 26 Adet, Personeline Yardım Amacıyla Kurulan Vakıf sayısı, 95 Adet, Kamu Vakfı sayısı (Sosyal Yard. ve Day.Vakıfları hariç), 554 adet ve Vakıf Üniversitesi sayısı 66 adettir.

Ayrıca halen çizelgede yer alan vakıflardan vergi muafiyeti olan 252 tanesiyle birlikte değerlendirildiğinde 4.734 adet yeni vakfın halen iktisadi faaliyette bulunan toplam 1.398 işletmesi ve 18.672 adet tescilli gayrimenkulü bulunmaktadır.

Çizelge 3.2. Yeni Vakıfların Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı (2012)

COĞRAFİ BÖLGE	VAKIF SAYISI
Akdeniz Bölgesi	314
Doğu Anadolu Bölgesi	226
Ege Bölgesi	485
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	190
İç Anadolu Bölgesi	1.245
Karadeniz Bölgesi	466
Marmara Bölgesi	1.808
TOPLAM	4.734

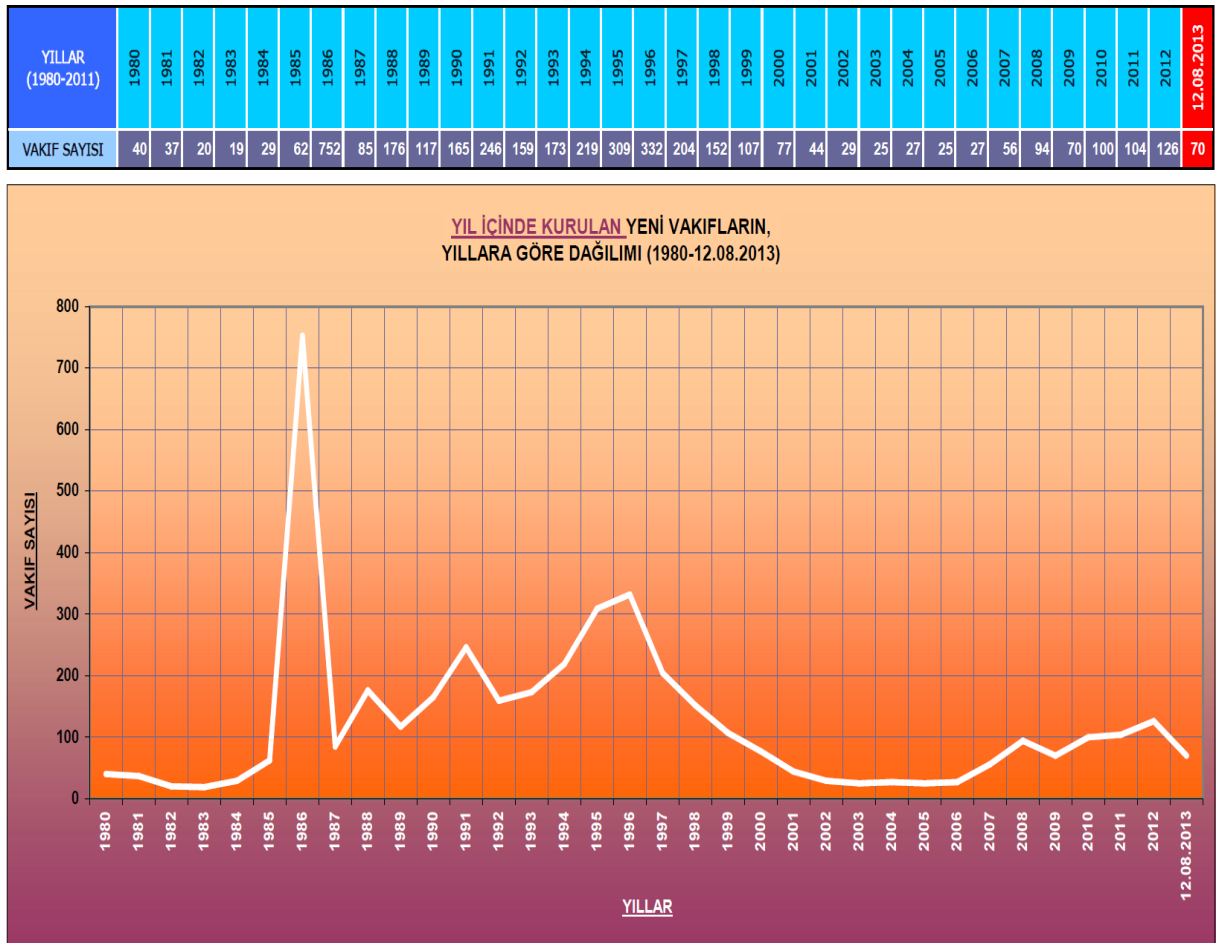
Kaynaklar: Vakıflar Genel Müdürlüğü,

<http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik265.pdf>, Erişim:10.12.2013.

Çizelgede görüldüğü üzere, Türkiye'deki yeni vakıfların coğrafi bölgelere dağılımına bakıldığında, toplam vakıfların 38%'ine karşılık gelen 1.808 adetle en fazla vakfın Marmara Bölgesi'nde; %4'ü ile ise en az vakıf ise 190 adetle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde olduğu görülmektedir.

Bu durum bölgesel ekonomik gelişme ve büyüme düzeyiyle vakıf sayıları arasında bir ilişki kurulabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte hemen aynı nüfus yapısına sahip olan İç Anadolu Bölgesinde 1.245, Ege Bölgesinde 485, Akdeniz Bölgesinde 314 ve son olarak Doğu Anadolu Bölgesinde 226 vakıf bulunmaktadır.

Son olarak yeni vakıfların 1980 yılından bu yana sayılarındaki değişimi aşağıdaki Şekilden takip etmek mümkündür:

Şekil 3.1. Yıl İçinde Kurulan Yeni Vakıf Sayıları (1980-12.08.2013)

Kaynaklar: Vakıflar Genel Müdürlüğü,

<http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik196.pdf>, Erişim:10.12.2013.

Şekilde görüldüğü üzere Türkiye’de 752 ile en çok vakıf 1986 yılında ve 1996 yılında 352 vakıf açılarak faaliyete geçmiştir. 2013 yılının ilk sekiz ayında ise 70 vakıf kurulmuştur.

Bu gelişmelerden sonra değişik gereksinimler nedeniyle yapılan yasal düzenlemelerle bazı vakıflara ayrıcalıklar tanınarak farklı nitelikte vakıfların oluşmasına zemin hazırlanmıştır. Bu yüzden günümüz Türkiye’sinde vakıflar sekiz temel grupta toplanmakta ve sınıflandırılmaktadır. Aşağıdaki başlıklar altında kısaca bu vakıflar tanımlanmaya çalışılacaktır.

3.1.5.1. Aile Vakıfları

Özel bir vakıf türü olan Aile Vakfı, aile bireylerinin eğitim ve öğretimleri, yetişme ve bakılma gereksinimlerini karşılamak üzere, gerçek kişiler tarafından kurulmakta veya miras hukukuyla oluşturulmaktadır.

Bu şekilde aile ekonomik varlığının güven altına alınması yanında, aile bireyleri arasında dayanışma sağlanmaya ve ailenin soyadı uzun yıllara yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bu vakıflar kişiler ve miras hukuku hükümlerine göre kurulurken, Medeni Kanunun 101-117’nci maddeleri ile 372’nci maddesine göre faaliyetlerini devam ettirmektedirler.

Aile vakıflarının öne çıkan en temel özellikleri arasında bu vakıflarda “ kamu yararı ” yerine “ aile bireylerinin yararı ” amaçlanmakta ve bu vakıflar, kuruluşları açısından Medeni Kanunu’nun vakıflarla ilgili maddeleri ile miras hukuku hükümlerine göre çalışmalarını sürdürmektedirler.

3.1.5.2. Çalışanlara Ve İşçilere Yardım Vakıfları

Çalıştırılanlara ve işçilere bazı ekonomik çıkarlar sağlamak, emeklilik, ölüm, evlenme, doğum, hastalık, iş göremezlik ve kazalarda yardım etmek gibi konularda yararlı olmak üzere kurulan vakıflar “ Çalışanlara ve İşçilere Yardım Vakfı ” olarak adlandırılmaktadır.

Bu vakıflardan yararlananlar sadece çalıştırılanlar ve işçiler olmayıp, bu kişilerin eş, çocuk ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler de bu olanaklardan yararlanabilmektedir. Bu vakıflar işçi ve ailesinin ekonomik gücünü aşan olaylara karşı korunması amacıyla kurulan bu vakıflar, yararlananlara bir takım kolaylıklar ve güvenceler sağlamaktadır.

Çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıfları, amaçları açısından çok özel vakıflardır. Bu vakıflardan sadece vakıf üyeleri ve yakınları yararlanabilmektedir. Bu ise temelinde “ kamu yararı ” bulunan vakıflar için önemli aykırılık oluşturmakta ve bu vakıflara özel bir nitelik katmaktadır. Bununla birlikte çalıştırılanlara ve işçilere yardım vakıflarının genelde yeterli malvarlığı da yoktur.

Gelirleri şirketin yardım ve iyilikte bulunma fonksiyonunu karşılamak amacıyla, her yıl düzenli olarak aktardığı tutarlar ile işçilerden alınan paylardan oluşmaktadır.

3.1.5.3. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıfları

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, 14 Haziran 1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı “ Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunuyla ” kurulmuştur.

Bu tür vakıfların kuruluş amacı söz konusu yasada, “ Türkiye Cumhuriyeti Hazinesinde bulunan Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nda toplanan finansal kaynağın ülke genelinde muhtaç kişilere “ nakdi ve ayni olarak dağıtmak ” ve “ kanun amacına uygun faaliyet ve çalışmalarda bulunmak ” olarak belirlenmiştir.”

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu 3-6’ncı maddelerinde fonla ilgili düzenlemeler yapılırken, 7’inci maddesiyle her il ve ilçede bir vakıf kurulacağı ve yöneticilerinin kimlerden oluşacağı ile ilgili konular hükme bağlanmıştır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, (SYDV) Osmanlı döneminde gelirleri devlet tarafından özgülünen “ gayri sahih ” vakıflara benzetmekle birlikte, yasada yer alan bir emirle kurulan bu vakıflar, devlet adına bir kısım sosyal yardım hizmetini yürütme görevleri üstlenmişlerdir. Bu yüzden bu tür vakıflarla ilgili

literatürde “ yardımseverlik duygusunun devlet eliyle karşılanmasına güzel bir örnek olduğu ” değerlendirmeleri yapılmaktadır.

SYDV gerçekte özel hukuk tüzel kişisi olmasına karşın, gelirlerinin tamamen kamu kaynaklarından, yöneticilerinin kamu görevlilerinden oluşturulması, kamusal hizmetleri üstlenmesi ve yasayla kurulması nedeniyle kamu kesimi içinde yer aldığı ve kamu hizmetinin bir tür ifa edilmesi ve örgütleniş biçimini oluşturduğu değerlendirilmesi de yapılmaktadır.

SYDV’larını diğer vakıflardan ayıran noktaları şöyle sıralamak mümkündür:

a) Genel olarak vakıflar, vakıf senedi veya vasiyetle kurulurken, SYDV yasa ve devlet emriyle kurulmuştur. Yani gönüllülük ve rıza aranmamaktadır.

b) Medeni Kanuna göre kurulan vakıflarda yönetim organı oluşumunda serbestlik ve yapılan iş karşılığında ücret alma yokken; SYDV organları yasayla saptanmış ve belli göreve atananlar vakıf yöneticisi olarak maaşla belirlenmiştir.

c) Medeni Kanuna göre kurulan vakıflarda görev almak, istek yanında belirli şartlara bağlandığı halde, SYDV yöneticiliği görevi belli makamlara bırakıldığından, bu görevlere atanmak veya işten ayrılmak kamu görevinden ayrılmakla bir tutulmuştur.

d) Medeni Kanuna göre kurulan vakıflar vakfedenin isteği ile tescil edilirken, SYDV tescil görevi “ mahallin en büyük mülki amirine ” verilmiştir.

e) Medeni Kanuna göre kurulan vakıflar amaçlarına uygun malvarlığı ile kurulurken, SYDV sembolik bir malvarlığı ile kurulmakta ve kamu bütçesinden sürekli giderleri karşılanmaktadır.

f) Medeni Kanuna göre kurulan vakıflarda, vakfın amacı, yönetimi ve mallarının değiştirilmesi belirli prosedürlere uyularak Asliye Hukuk Mahkemeleri Kararlarıyla gerçekleştirilirken, SYDV amaç, yönetim ve kuruluş mallarının değiştirilmesi TBMM tarafından ve yasayla yapılmaktadır.

g) Medeni Kanuna göre kurulan vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğüne denetlenirken, SYDV' leri İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Tüzüğü'nün 5'inci maddesine göre İçişleri Bakanlığı tarafından da denetimi yapılmaktadır.

3.1.5.4. Çevre Ve Doğayı Koruma Vakıfları

Günümüzde İnsan sağlığının, çevrenin ve doğal korunması olan, her türlü çevre kirliliğinin önlenmesi için çaba sarf eden ve ülkenin doğal bitki ve hayvan varlığıyla tarihi zenginliklerinin korunması için maddi ve manevi katkıda bulunan vakıflar da bulunmaktadır.

Bu tür amaçlarla kurulan Çevre Koruma Vakıfları yönetsel emirle 1990 yılında her il merkezinde kurularak faaliyetlerine başlamıştır. Çevre Koruma Vakıfları, 9 Ağustos 1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu ile kabul edilen ilkeler doğrultusunda yayınlanan, 27 Mayıs 1985 tarihli “ Çevre Kirliliğini Önleme Fonu Yönetmeliği ” hükümlerine dayanılarak kurulmuş ve ilk kuruluş malvarlığı “ Çevre Kirliliğini Önleme Fonu'nca” karşılanmıştır.

Bu vakıfların da Yönetim Kurulları, belirli görevlerde bulunan kamu görevlilerinden oluşmakta ve bu görevlere yeni atama ve seçimlerle Yönetim Kurulu Üyeleri değiştirilmektedir. Çevre Koruma Vakıfları bu özellikleriyle SYDV benzetmekle beraber, yasayla kurulmadıkları için konumları açısından “ yeni vakıflar ” gibi değerlendirilmektedirler.

3.1.5.5 Güvenlik Birimlerinin Vakıfları

Türkiye'de iç ve dış güvenliği sağlamak amacıyla görev yapan asker, polis ve jandarmaya güvenlik araçları ve tesisleri sağlamak, bu tür görevlerde şehit olan veya gazi olan meslektaşlara sahip çıkmak gibi gerekçelere göre kurulan vakıflardır.

Bu vakıfların en kapsamlısı ve en büyüğü olan “ Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı ” , 25 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe giren, 3388 sayılı yasayla kurulmuş ve vakfın amacı yasada, “ Milli harp sanayimizin geliştirilmesi, yeni harp sanayi dallarının kurulması, harp silah, araç ve gereçlerinin satın

alınması suretiyle Türk Silahlı Kuvvetlerinin savaş gücünün arttırılmasına katkıda bulunmak ” olarak belirlenmiştir.

Kuruldukları tarihten itibaren yapılan bağışlarla büyüyen bu tür vakıflar Medeni Kanun hükümlerine göre faaliyetlerini yürütmekle beraber, özel kanunla getirilen hükümlere de uymakta bu özelliği nedeniyle de “ özel hukuk tüzel kişiliği ” yoğun tartışmalara neden olmaktadır.

3.1.5.6. Yükseköğretim Vakıfları

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu’na 1983 yılında eklenen 14’ncü maddeyle vakıfların da yükseköğrenim kurumları kurma ve işletmelerinin yolu açılmıştır.

Bu tür vakıflar kazanç amacına yönelik olmamak koşuluyla ekonomik ve yönetsel konular dışında, akademik çalışmalar, öğretim elamanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden Yükseköğretim Kanunu’nda gösterilen şekil ve koşullara uyarak yükseköğretim kurumlarından biri veya birkaçını kurabilme olanağına sahip olmuşlardır.

Yükseköğretim Vakıfları 10 Nisan 1991 tarihinde yayımlanan bir yönetmenliğe göre faaliyetlerini sürdürmektedir. Yönetmeliğin 5’inci maddesinde bu kurumların “ yasa ” ile kurulacağı hükme bağlanmıştır.

Ayrıca 1 Haziran 1991 tarihinde yayımlanan “ Vakıflarca Kurulmuş Yükseköğretim Kurumlarına Yapılacak Devlet Yardımına İlişkin Esaslar ” genelgesiyle, vakıf yükseköğretim kurumlarına yapılacak devlet yardımlarının esasları ortaya konulmuştur. Bu düzenlemelerle yüksek öğretim vakıflarına medeni yasa dışında da pek çok yükümlülükler getirilmiştir.

3.1.5.7. Kamu Kuruluşları Bünyesinde Kurulan Vakıflar

Bazı kamu kurum ve kuruluşları, meslek odaları, sendikalar, yerel yönetimler ve üniversiteler yasalarla kendilerine görev olarak verilen hizmetleri daha etkin olarak yerine getirebilmek için kurum içerisinde “ hizmet vakıfları ” kurma yoluna gitmektedirler.

Kurum üst yöneticilerinin bu yola başvurmalarının arkasında yatan temel etmen yetersiz bütçe ödenekleri ve ağır bürokratik koşullardır. Ancak kamu kuruluşları içerisinde kurulan bu vakıflar medeni yaşamızdaki amaç serbestsi nedeniyle çok farklı şekil ve özelliklerde kurulmaktadır. Uygulamada salt kurum çalışmalarına yardım amacı ile kurulanlar yanında, hem kurum hem de çalışanlara çeşitli olanaklar tanınması amacı bulunanlarla da karşılaşmaktadır. Buna karşın üyeleri arasında yardımlaşmayı sağlamak ve birikimlerini değerlendirmek üzere kurulan ve kurum ismini taşımaktan öte kurumla ilgisi olmayan bu vakıflarda bu grup içerisinde sayılmaktadır.

Medeni Kanun hükümlerine göre yönetim ve denetimi yapılan ve uygulamada “ Kamu Kurum Vakıfları ” denilen bu vakıfların yeni vakıflardan hiçbir farklılığı bulunmamaktadır. Ancak bütçe yasalarında yer alan hükümler nedeniyle bu vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü yanında Maliye Bakanlığı ve ilgili kamu kuruluşlarınca da denetlenebilmektedir.

3.1.5.8. Vergi Muafiyeti Tanınan Vakıflar

Yasa ve yönetmeliğe göre gelirlerinin en az %80’ini, genel, özel ve katma bütçeli kuruluşların bütçeleri içinde yer alan bir hizmetin yerine getirilmesi için kullanmayı amaç edinen ve Bakanlar Kurulu’nca belirlenen vakıflara “ vergi muafiyeti tanınan vakıflar ” denilmektedir.

Aslında kamuya yararlı deyimi, 2908 sayılı Dernekler Kanunu’ndaki düzenlemelerden esinlenilerek zaman zaman vakıflar içinde kullanılmakla beraber, özünde doğru olmayan bir kullanım şeklidir. Vakıflara ilişkin yasalardaki düzenlemeler çerçevesinde, vakıflar için “ vergi muafiyeti ” deyiminin kullanılması gerekmektedir.

Hukuk sistemimize göre vergi bağışıklığı tanınan vakıflar için getirilen yükümlülükler ve bu vakıfların diğer vakıflardan ayırt edici özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

a-) Vergi bağıışıklığı tanınan vakıflar elde ettikleri gelirlerin %80'ini “ kamu yararı ” için yılı içinde kullanmayı amaç edinmek zorundadır. Yıl içinde kullanılmayan gelirler ancak Maliye Bakanlığı onayı ile fon hesabına alınabilmekte ve daha sonraki yıllarda kullanılabilir.

b-) Vergi bağıışıklığı tanınan vakıflar yıllık mali çizelgeleri ile bütçelerini yılın ilk üç ayı içerisinde Maliye Bakanlığı'na iletmektedirler.

c-) Vergi bağıışıklığı tanınan vakıfların, yapacakları senet değışikliklerinde Maliye Bakanlığı onayını alma zorunluluğı bulunmaktadır.

d-) Vergi bağıışıklığı tanınan vakıflar, bu yükümlölükler yanında gerek görüldüğünde Maliye Bakanlığı elemanlarınca denetlenebilmektedir.

3.2. Türkiye Ekonomisinde Vakıfların Sosyo-Ekonomik Roller

Cumhuriyet İlanından sonra Türkiye’de bir taraftan modern devletin yerine getirmekle sorumlu olduğı hizmetlerin yükünü azaltarak halkın yardımlaşma ve dayanışmasını sağlamak, diğerk taraftan da bu tür vakıf kurmak isteyenlerin teşvik etmek düşüncesiyle çeşitli yasalarla bir takım düzenlemeler yapılmıştır (Öztürk, 2008: 40-45).

Bu yasal gelişim süreçlerini takip eden vakıflar günümüz Türkiye’sinde ise, yoksul ve yardıma muhtaç kişilere yönelik sosyal yardım proje ve programlarıyla bu programların uygulamasından sorumlu kurum ve kuruluşlar aracılığıyla sürdürmektedir (Arıcı, 2004:259).

Ancak geçmişe göre günümüzde farklı olarak kanunla kurulan –Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları gibi- vakıflar, devlet imkânlarıyla yoksul ve yardıma muhtaç durumda bulunan kurulu sosyal güvenlik kuruluşları ile ilgisi olmayan vatandaşlar ile geçici olarak küçük bir yardım veya eğitim ve öğretim imkânı sağlanmaktadır. Bu durumda halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak,

sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek sosyal devlet anlayışı kapsamında değerlendirilen aslında birer kamu kurumudur.

Nitekim hazineye bağlı olarak, kamu bütçesinden ayrılan bütçeyle kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve ayni yardımlarda bulunmak üzere her il ve ilçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları oluşturulmuştur (Gerek, 2003:37). Görüldüğü üzere bu teşkilatlanma yapısı Türkiye'deki tüm kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilat ve finansman yapısından farksızdır.

Dolayısıyla, ülkede yoksul ve muhtaç durumdaki kişilere yardım açısından önem taşıyan sadece sivil vakıf müesseselerinin, Türkiye'de yoksullukla mücadele açısından uygulamalarına ve rollerine bakmak yerinde olacaktır.

Aksi takdirde vakıf olgusunun yönetim ve yeni kamu yönetimi anlayışları kapsamında ifade ettiği anlamları değerlendirmek mümkün olmayacak hem de devletin sosyal yardımlarının incelemesi yapılarak, kamu kurum ve kuruluşlarının yoksullukla mücadelesi sorgulanmış ve incelenmiş olacaktır.

3.2.1. Sosyal Yardım Ve Sosyal Hizmet Kavramları

Vakıfların en temel varlık sebebi yoksulluk içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlara yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici önlemler olarak ülkedeki gelir dağılımının iyileştirilmesine katkı sağlamaktır (Güven, 2001:145).

Şüphesiz bu amaç ve hedef devletin ve kamu sosyal yardımlarının da en önemli varlık sebebi olarak görülmektedir. Özellikle Türkiye'deki yoksullukla mücadele programların uzun vadeli ekonomik ve sosyal politikaların bir parçası olarak ele alınmayarak, bunun yerine dezavantajlı konumda olduğuna karar verilen kişilere yönelik doğrudan sosyal yardımlarla sınırlı kalması, vakıf yardımlarının sosyal devlet yardımlarıyla iç içe geçmesine ve fonksiyonlarını bağımsız ifa etmesine imkân tanımamaktadır.

Bu kapsamda tez çalışmasında, öncelikli olarak sosyal yardım kavramının unsurları açıklanarak bu unsurlar çerçevesinde genel bir tanımına ulaşılmaya

çalışılacak; daha sonra sosyal yardımların amaçları belirlenerek bu amaçlar doğrultusunda yoksulluk sorunu ile ilişkisi incelenecektir.

3.2.2.1. Sosyal Yardım Kavramının Tanımı

Literatürde, konusu ortaya çıkmış muhtaçlığın giderilmesi olan muhtaçlara ve yoksullara asgari düzeyde yardım sağlanması kapsamında, en önemli ve en yaygın yardım şekli, “ sosyal yardım ” ve “ sosyal hizmetler ” kapsamında tanımlanmaktadır.

Seyyar (2003)'e göre, sosyal yardım, “ Kendi ellerinde olmayan nedenlerden dolayı yoksul olarak doğan veya sonradan yoksulluğa düşen ve dolayısıyla yardıma muhtaç hale gelen veya yeterli gelire sahip olmadıklarından dolayı kısmen yardıma muhtaç olan kişilere, çoğu kez devlet bütçesinden yapılan karşılıksız maddi desteklerdir ” (Seyyar, 2003:298).

Sosyal yardım, mutlak anlamda insani bir olgudur. Onu harekete geçiren bizatihi insan varlığıdır. Sosyal yardım, insani olmayan her şeyi insanın yaşamından uzaklaştırmayı, onun insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmesini amaç edinmektedir. Bu açıdan sosyal yardım, sosyal refahın gerçekleşmesinde kullanılan bir araçtır (Şişman, 2002:221).

Başka bir kaynakta ise, sosyal yardım, “ Bir sosyal güvenlik yöntemi ve bir sosyal hizmet alanı olup kendi ellerinde olmayan sebeplerle, mahalli ölçüler içinde asgari seviyede dahi geçinme imkânını bulamayan kişileri; muhtaçlık araştırmalarına dayalı olarak en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirme amacını taşıyan, karşılıksız mahiyetteki parasal ve nesnel sosyal gelir ve destek sağlayıcı kamusal faaliyetler bütünüdür. ” (Çengelci, 1993).

Sosyal yardımların temel amacı, muhtaçlık veya yoksulluk içinde bulunan kişilerin, muhtaçlık koşulları ortadan kalkıncaya kadar ve yardım almadan kendi başlarına yaşamsal ihtiyaçları karşılayabilecek duruma gelinceye kadar gelir güvencelerinin sağlanmasıdır. Bu amaç temelde, insanın insanca yaşaması ve insanın en değerli varlık olduğu değerlerine dayanmaktadır. Çünkü sosyal yardımın özünde,

insanı koruma çabası bulunmaktadır. Böylece onun yaşamını sürdürmesine destek olunmaktadır.

Sosyal yardımın bir diğer amacı, sosyal yardım alan kişinin en kısa sürede yeniden çalışabilme ve kendi geçimini sağlayabileceği kazanç elde edebilme olanağına kavuşturulmasıdır. Sosyal yardım, böylece hem kişinin varlığını güvence altına almakta hem de ilgili kişinin tekrar çalışabilme ve gelir elde edebilme olanağı elde edebilmesine yardımcı olmaktadır. Bu durum, sosyal yardım yönteminin kendine özgü bir niteliği olarak görülmektedir.

Sosyal yardım yönteminin niteliği ve kapsamı ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte, genellikle aile ödenekleri, yaşlılara, sakatlara ve dul annelere aylık bağlanması, muhtaç anne ve çocuklara özel hizmet yardımları, yoksul çocuklara yönelik yardımlar şeklinde gerçekleşmektedir.

Bu yardımların yanı sıra, ulaşım için toplu ulaşım kartlarının verilmesi, elektrik ve suyun ücretsiz sağlanması, ilaç ve tedavi giderlerinin karşılanması gibi aynı yardımlar da yer almaktadır (Güven, 2001:148).

3.2.1.2. Sosyal Hizmet Kavramının Tanımı

Sosyal hizmetler, herhangi bir sebeple sosyal veya ekonomik muhtaçlıkla karşılaşan kişilere ve ailelere fayda sağlamak, psiko-sosyal yönden destek almak ve insan haysiyetine uygun yasayış düzeyinin gerçekleşmesine katkıda bulunmak hedefine yönelmektedir.

Sosyal hizmetler, kişi, grup ve toplulukların yapı ve şartlarından doğan ya da kendi denetimleri dışında meydana gelen bedeni, zihni ve ruhi eksikliği, yoksulluk ve eşitsizliği gidermek veya azaltmak, toplumun değişen şartlarından doğan sosyal sorunları çözümlemek, insan kaynaklarını geliştirmek, yaşam standartlarını iyileştirmek ve yükseltmek, bireylerin birbirleriyle ve sosyal çevresi ile uyum sağlamasını kolaylaştırmak amacıyla insan şeref ve haysiyetine yaraşır eğitim, danışmanlık, bakım, tıbbi ve psiko-sosyal rehabilitasyon alanlarında devlet veya

gönüllü-özel kuruluşlar tarafından sistemli bir şekilde ifa edilen hizmet programlarının bütünüdür (Gül, 2004:349).

Tanımlardan ve verilen örnek uygulamalarından anlaşılacağı üzere hem sosyal hizmetler, hem de sosyal yardımlarda devlet bütçesinden finanse edilen, yasalarla düzenlenen ve maaşlı kamu görevlileri tarafından ifa edilen kamu yardımlarıdır. Diğer kamu hizmet yöntemlerinden farkı ise, sosyal hizmetlerin niteliği maddi olmaktan ziyade hizmet sunmaya ve toplum kalkınmasına yönelik olarak gerçekleştirilmesi ve karşılıksız yapılmasıdır.

İşte temel eleştiri burada yatmaktadır. Çünkü vakıflarda, karşılıksız, gönüllülük esasına göre, oy beklentisi olmadan, bireysel, özel ve kişisel servetlerle finansa edilen maddi yardımlar yoksullara yapılırken, sosyal yardım ve sosyal hizmet yardımlarında devlet eliyle yapılmaktadır (Seyyar, 2003:57).

3.2.2. Yoksulluk İle Sosyal Yardım Kavramının İlişkisi

Daha önceki kısımlarda belirtildiği üzere, yoksulluk sadece tek bir nedenden dolayı değil, birçok nedene dayalı olarak da ortaya çıkabilmektedir. Bir başka ifadeyle yoksulluk çok sebeplilik kuramı içinde ele alınan bir olgudur.

Dolayısıyla yoksulluğun önlenbilmesine yönelik politikaların oluşturulması, değerlendirilmesi ve bu çalışmaların herkes tarafından kabul görüp desteklenmesi zaman alıcı faaliyetlerdir. Bu önlem ve öneriler geniş bir kesim tarafından kabul görüp desteklense ve uygulama aşamasına geçilse dahi, sonuçlarının ortaya çıkması ve nihayetinde yoksulluğun ortadan kaldırılması çok kısa bir zaman dilimi içinde ulaşılabilecek hedef değildir. Nitekim sosyal yardım kavramıyla ilgili mevcut bilgilerin ve bilimsel çalışmaların ortaya çıkardığı başlıca unsurlar incelendiğinde; yoksullukla sosyal yardımların çeşitli düzeylerde ilişkisi olduğu görülmektedir.

Her şeyden önce, sosyal yardım, esas itibarıyla sosyal güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Bu yönüyle yoksulluğun azaltılmasında doğrudan doğruya rol oynamaktadır.

İkinci olarak sosyal yardım, sosyal hizmetler kapsamına ise bir uygulama alanı ve hizmet şekli olarak girmektedir. Bu hizmetin en önemli varlık sebebi ve sonucu ise toplumdaki yoksulluğu azaltmaktır. Dolayısıyla sosyal yardımlarda ilgililerin finansmana, prim esasına dayalı şekilde herhangi bir katkıda bulunmaları söz konusu olmadığı için yoksul kesimler potansiyel yararlanıcılardır. Bu yardımlarla ihtiyaçlar karşılıksız olarak giderildiği için de pratik olarak yoksulluk azaltılmaktadır.

Diğer bir ilişki de, sosyal yardımlar, sosyal güvenlik açısından ancak kanunla düzenlenmiş olmalarından dolayı doğrudan doğruya yoksullukla mücadele stratejileri kapsamında görülmektedir. Bu yüzden sosyal yardımlar, parasal sosyal gelirler şeklinde sunulabileceği gibi aynı yardımlar ve bakım, tedavi, iyileştirme ve yetiştirme gibi hizmet yönü ağır basan nesnel sosyal gelirler şeklinde de sunulan bu tür yardımların açıkça yoksulluğa çare olduğu da ortadadır.

Dördüncü olarak bilindiği üzere sosyal yardımlar, kural olarak kişilerin muhtaçlıklarının araştırılmasına ve kontrolüne dayalı olarak ve ihtiyaçlarının şeklini ve şiddetini ölçü alarak sağlanmaktadır. Bu da yoksullukla sosyal yardımların arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Özellikle sosyal yardımların, kişileri, durumlarına ve özelliklerine göre, en kısa sürede kendi kendilerine yeterli hale getirerek muhtaçlıktan kurtarma amacını taşıması bu kavramın yoksullukla doğrudan doğruya ilişkisi olduğunu da kapsamlı bir şekilde göstermektedir.

Ayrıca çok hızlı değişme ve gelişmelerin yaşandığı günümüz dünyasında, bazı bireylerin bu değişime ve gelişmelere ayak uyduramayıp geride kalması, yoksullaşması da her zaman için mümkündür. Ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlere dayalı yoksulluğun yanı sıra, bireysel nedenlere bağlı olarak da yoksulluk yaşanabilmektedir.

Örneğin; özürlü olma veya daha yüksek gelir getirici bir işte çalışamama durumunda da yoksulluk ortaya çıkabilmektedir. Yoksulluğu tamamen ortadan kaldırma çabaları her zaman için devam edecektir. Ancak hemen her toplumda, çeşitli nedenlere dayalı yoksulluk içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan bireyler de genelde varlığını koruyacaktır. İşte bu noktada yoksullara yardım edilmesi konusu büyük önem kazanmaktadır.

Toplum hayatı birtakım ayrışmalara ve bütünleşmelere imkân verdiği gibi, sosyal ilişkilerin doğal bir sonucu olarak da yardımlaşma ve dayanışma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

3.2.3. Vakıf İle Sosyal Yardım Kavramının İlişkisi

Eski adı “ İçtimai muavenet ve tesanüt ” olan sosyal yardımlaşma ve dayanışma kavramı, toplum bireylerinin karşılıklı olarak birbirlerini gözetmeleri, aralarındaki dayanışma bilincini yaşatmaları olarak tanımlanmaktadır.

Bir başka ifadeyle sosyal yardımlaşma ve dayanışma, zenginler ve yoksullar arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların azalmasını hedefleyen, insanların birbirlerine yaklaşmasını ve böylece sağlam bir toplum yapısının oluşmasını temin eden toplumsal duyarlılık ve özellikle muhtaçları destekleme ve onlara her türlü yardım yapma arzusu ve isteğidir.

Toplum, sürekli bir arada yaşayan, varlıklarını sürdürebilmek için birbirlerine muhtaç olan, temel ihtiyaçlarının giderilmesinde ve sosyal sorunlarının çözümlenmesinde değişik araçlar, yöntemler, örgütlenme ve düşünme biçimleri ortaya koyan canlı, dinamik ve süreklilik arz eden insan topluluğu olduğuna göre; bir arada yaşama zorunluluğu bireylere toplumsal bir bütün olmanın nimetlerinden yararlanma hak ve imkanlarını tanıdığı gibi sıkıntı ve zahmetlerine katlanma, gerektiğinde kendilerinden bir şeyler verme sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir.

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma bir arada yaşamının bir sonucu olmasının yanı sıra toplumsal bütünlüğü, dirlik ve güvenliği sağlamanın da zorunlu bir gerekliliğidir. Bu yönüyle sosyal yardımlaşma ve dayanışma, bir toplumda sosyal barış ve refahın artmasına vesile olmaktadır.

Her toplum kendine özgü bir sosyal dayanışma tarzı geliştirdiği gibi Türklerin de tarihten geliştirerek getirdikleri ve zaman içinde ön plana çıkararak geliştirdikleri “ vakıf kurumu ” bir çeşit sosyal yardımlaşma ve dayanışma tarzını oluşturmuştur. Terim itibarıyla “ durdurmak, alıkoymak, tamamen vermek, bağışlamak ” anlamına

gelen vakıf karşılıklı dayanışma ve başkalarına iyilik yapma duygusunu, hukuki statüye kavuşturan ve ona süreklilik sağlayan, tüzel kişiliğe sahip, hukuki ve sosyal bir kurumdur.

Sosyal politikanın temel amacını teşkil eden sosyal adaletin sağlanmasında önemli bir yeri olan vakıf kurumu, başta fedakârlık olmak üzere; yardımlaşma, dayanışma, uzlaşma, kaynaşma, mutlu olma, üretme ve koruma gibi ilkelere dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle vakıf, insana ve topluma faydalı olma, onların refah ve mutluluğuna katkıda bulunma temeli üzerine kurulmuş bir sosyal kurum niteliğini taşımaktadır.

Nitekim vakıfların yüzyıllardır çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik hizmetler suna geldiği, yoksulluğun önlenmesinde kurduğu hastaneler, imarethaneler, yaşlı bakım evleri ile sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın önemli bir aracı olduğu bilinen bir gerçektir. Özellikle Osmanlı döneminde vakıfların çok büyük bir gelişme gösterdiği, bugün sosyal devletin görevleri arasında sayılan eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve istihdam arttırıcı fonksiyonlar; vakıflar tarafından dönemin şartları çerçevesinde yerine getirilmiştir. Hatta bu özelliğinden dolayı birçok batılı sosyal politikacılar, Osmanlı dönemi için “ vakıf cenneti ” tabirini kullanmışlardır. Vakıflar açısından kavrama bakıldığında, sosyal yardım, merkezinde insan olan ve onu yoksulluk içinde bırakan çevreyi problem alanı olarak gören ve bu çevreyi insani yoksulluğun oluşmadığı bir ideal ortama dönüştürme faaliyetlerini ifade etmektedir.

Vakıflar, yaptıkları sosyal yardım faaliyetleri ile yoksul bireylerin ihtiyaçlarını karşılayarak yaşamlarını sürdürmelerine destek olmayı hedeflemektedirler. Çünkü yoksulların, uzun ve zorlu uğraşları gerektiren yoksulluğu ortadan kaldırma çabalarının sonucunu bekleyecek zamanları yoktur. Onların yaşamak için yeme, içme, giyim, barınma ve bunun gibi temel gereksinimlerini karşılama zorunluluğu vardır.

Hiçbir gelire sahip bulunmayan veya gereksinimleri karşılamayacak kadar düşük gelire sahip bulunan yoksul bireylerin sosyal yardımla desteklenmeleri, onların insanca yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlama açısından kaçınılmaz bir zorunluluktur. Kısa bir dönem sosyal yardım olarak, bütün sorunlarıyla başa

çıkabilen ve yardımsız, tekrar kendi ayakları üzerinde durarak yaşamını sürdürebilen bireylerin yanı sıra; uzun süre sosyal yardıma ihtiyaç duyan bireyler de bulunmaktadır.

Vakıfların yaptıkları sosyal yardımlar, tek başına yoksulluk sorununun çözümü olmamasına karşın, yoksul bireylerin kısa vadede en büyük desteğidir. Bazen bu destek ömür boyu da sürebilmektedir. İnsani yaşam, ancak insanın yoksulluklarının ortadan kaldırılması ile mümkün olacaktır. Ayrıca vakıfların yaptıkları sosyal yardım, hizmet sunumunda mutlak insani yoksulluğu önceleyerek, göreceli yoksulluğa doğru bir açılım sunmaktadır. Toplumsal yapının en çok mağdur ettiği insan kitlesi sosyal yardım hizmetlerinin önceliğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla; sosyal yardım hizmetleri ihtiyarilikten, popülizmden, partizanlıktan uzak tutulmalıdır.

Bununla birlikte yaşanan gelişme ve değişmelere paralel olarak şehirlerde, insanların birbirlerine yabancılaşmalarının arttığı, toplumsal dışlanmışlığın gündeme geldiği, ilişkilerin gün geçtikçe resmileştiği günümüzde aile, komşu, dernek, vakıf gibi geleneksel (informal) metotlarla yardımlaşma önemini yitirmeye başlamıştır.

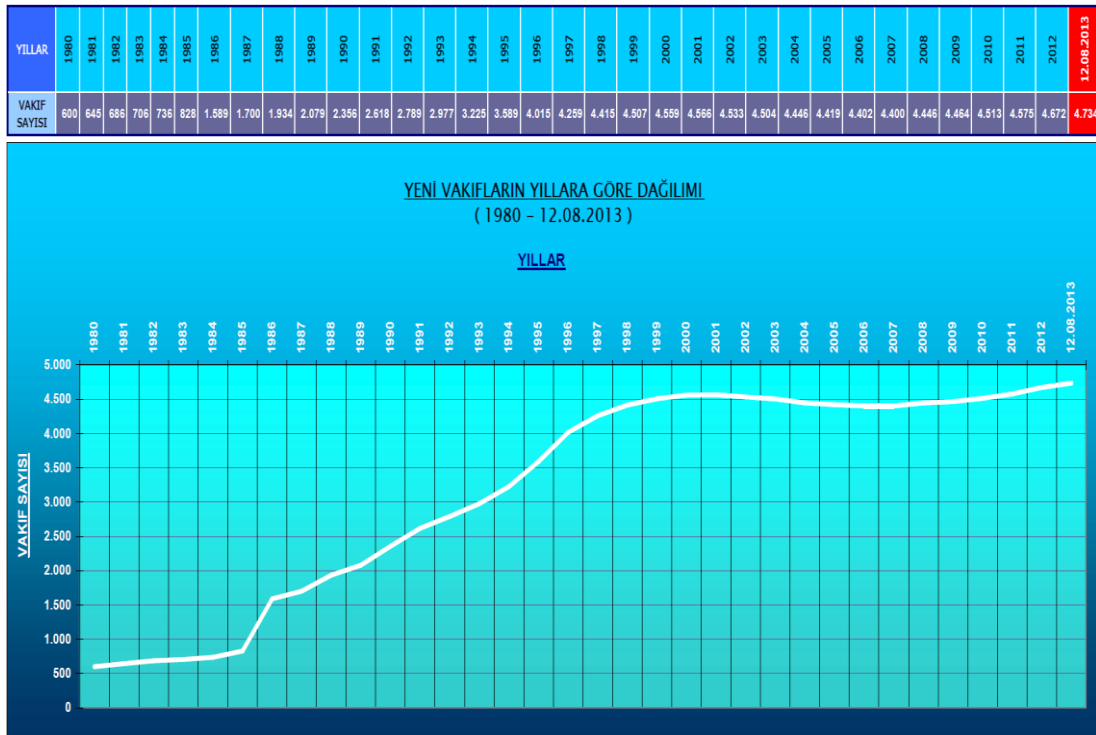
Türk toplumunda hala geleneksel yardımlaşma az da olsa yerini korumasına karşın, bireylerin yoksulluk sorunlarına çözüm olamamaktadır. Ayrıca böyle bir sosyal destek bir ölçüde yardım sağlasa da bunun bir güvence olduğu söylenemez. Ailenin ve yakın çevrenin ne ölçüde yardım vereceği bilinemez. Oysa sosyal güvenlik sistemi denildiğinde resmi, devlet tarafından yapılan bir düzenleme ve yasal olarak belirlenmiş şartlara göre hak sahibi olma durumu anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle yasal bir güvence söz konusudur.

Sonuç olarak günümüz Türkiye'sinde dernek veya vakıflarca yapılan yardımlar, yasal bir hak olarak sunulmaz ve başvuruların itiraz hakları da bulunmaz. Dolayısıyla gayri-resmi örgütlenmeler tarafından yapılan yardımlar, bir hak doğurmadığı için sosyal güvenlik sistemi içinde düşünülemez.

Günümüzde vakıflar, güçlerini büyük ölçüde yitirmiş olmalarına karşın yine de sahip oldukları oldukça değişik ve küçümsenemeyecek sayıda sosyal fonksiyonları ile önemli kurumlar olarak göze çarpmaktadır.

3.3. Türkiye’de Vakıfların Faaliyetlerine İlişkin İstatistiklerin Değerlendirilmesi

Öncelikle Türkiye’deki yeni vakıfların sayılarındaki yıllar içindeki değişimlere bakmak yerinde olacaktır. Bu kapsamda aşağıdaki çizelgede yeni vakıf sayıları yıllar içinde değişimlerine göre gösterilmektedir.

Şekil 3.2. 1980-2013 Yılları Arasında Türkiye’deki Vakıf Sayıları

Kaynaklar: Vakıflar Genel Müdürlüğü,

<http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik194.pdf>, Erişim:10.12.2013.

Şekilde görüldüğü üzere, Ülkedeki vakıf sayılarındaki yıllara göre değişimler neticesinde 2013 yılı itibarıyla 4734 sayısına ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu vakıfların bazıları Türkiye genelinde, bazıları ise uluslararası düzeyde faaliyet göstermektedirler.

Yine coğrafi açıdan vakıfların bazılarının il bazılarının ise ilçe düzeyinde görev yapmaktadırlar. Bu dağılım aşağıdaki şekil ve çizelgede gösterilmiştir:

Şekil 3.3. Yeni Vakıflar Hizmet Alanı (2013)

Kaynaklar: Vakıflar Genel Müdürlüğü,

<http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik203.pdf>, Erişim:10.12.2013.

Şekilde ve Şekilde görüldüğü üzere, Türkiye çapında hemen hemen her ilde faaliyet gösteren toplam 1589 vakıf varken, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde faaliyet gösteren toplam 145 vakıf bulunmaktadır.

Yukarıdaki şekilde yer alan açıklamalar vakıfların sayılarına coğrafi dağılımlarına ve hizmet götördükleri insanların bulundukları konuma göre şekillenmiştir. Bu bilgiler ışığında Türkiye'deki vakıfların faaliyet alanlarına, içinde bulundukları sektörlere göre dağılımına ve iktisadi anlamda faaliyetlerini şekillendiren ve neticelerini gösteren sayısal veriler bakmak yerinde olacaktır.

Bu kapsamda ilk olarak vakıfların sahip olduğu ekonomik gücü bir anlamda gösteren işletme sayılarına ve türlerine bakmak amacıyla aşağıdaki çizelge hazırlanmıştır:

Çizelge 3.3. Vakıflara Ait Tesis Ve İşletmelerin Dağılımı (2009-2012)

TESİS / MÜESSESE	YIL BAZINDA VAKIF SAYISI			
	2009	2010	2011	2.012
a. Yurt/Pansiyon	233	216	212	220
b. Misafirhane	98	106	103	116
c. Kamp tesisi/Dinlenme tesisi	17	16	14	13
d. Kreş ve gündüz bakımevi	6	7	6	11
e. Yatılı çocuk yuvası/gençlik merkezi	7	8	5	8
f. Sığınma evi/kadın misafirhanesi	5	6	8	8
g. Huzurevi	15	18	17	20
h. Aşevi/aşocağı	107	100	93	97
ı. Hastane/Dispanser/Sağlık/Rehabilitasyon merkezi	15	21	19	17
i. Kütüphane	138	139	148	151
j. Okuma odası/kitaplık	163	153	155	153
k. Eğitim/kurs tesisi	98	96	98	99
l. Dershane	25	23	22	25
m. Sergi salonu	39	36	43	41
n. Konferans salonu	122	127	129	133
o. Spor sahası	20	19	24	26
ö. Spor salonu	20	23	24	22
p. Lokal	30	32	28	26
r. Dini eğitim/Kuran kursu	113	110	117	131
s. Özürlüler Okulu/Çocuk Terapi merkezi	7	8	6	5
ş. Anaokulu/İlköğretim Okulu/Lise	32	30	31	30
t. Üniversite (fakülte/yüksekokul)	31	39	42	45
u. Diğer	138	136	136	164
TOPLAM	475	474	448	1.397

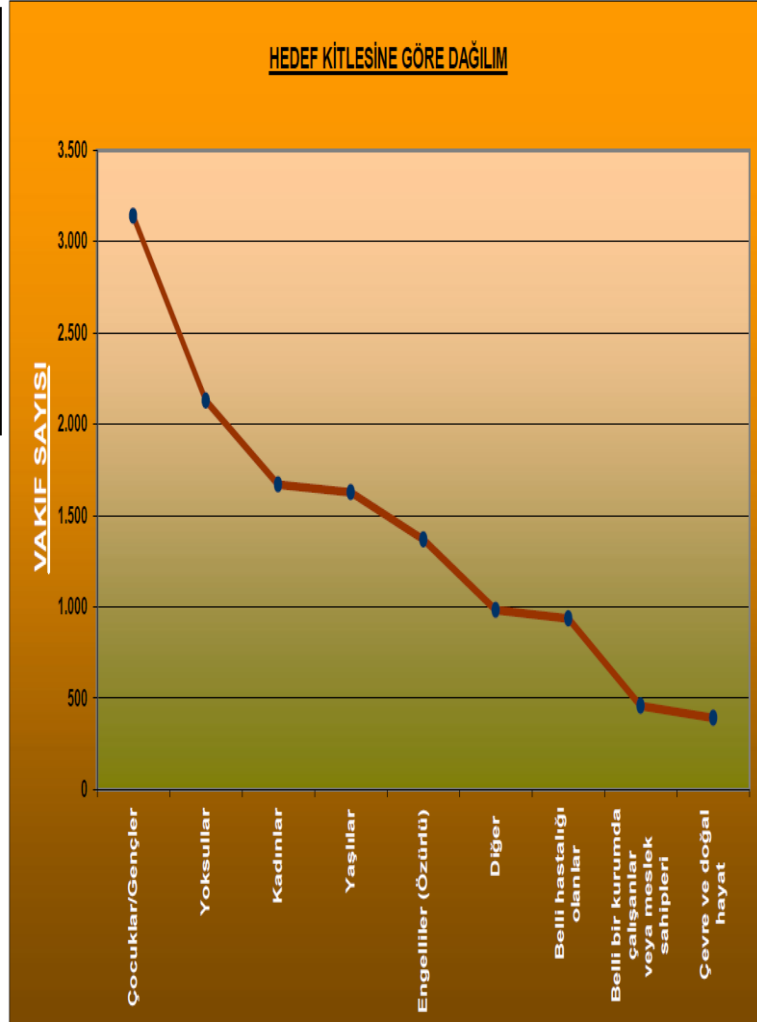
Kaynaklar: Vakıflar Genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik276.pdf>, Erişim:10.12.2013.

Çizelgede görüldüğü üzere 2009 yılından 2012 yılına kadar geçen sürede Türkiye'deki vakıfların kurdukları işletmeler sırasıyla en fazla öğrencilere yönelik Yurt/Pansiyonlar, Kütüphaneler, Okuma odası/kitaplıklar, Konferans salonları, Aşevi ve Dini eğitim/Kuran kursu hizmetlerine yönelik işletme ve tesis açmaktadırlar. Bu başlıklar kapsamına girmeyen diğer vakıf işletmeleri ise 2009 yılında 138 den 2012 yılında 164'e yükselmiş ve tüm vakıf işletmelerinin sayısı geçen dört yılda 1.397 sayısına ulaşmıştır.

İkinci olarak Türkiye’deki vakıfların hizmet götördüğü sosyal statüsüne göre muhtaç görülen kesime bakmak yerinde olacaktır:

HEDEF KİTLE	VAKIF SAYISI
Çocuklar/Gençler	3.139
Yoksullar	2.130
Kadınlar	1.667
Yaşlılar	1.625
Engelliler (Özürlü)	1.367
Diğer	981
Belli hastalığı olanlar	933
Belli bir kurumda çalışanlar veya meslek sahipleri	454
Çevre ve doğal hayat	391

* Bir vakfın birden çok hedef kitlesi olabilir.

Şekil 3.4. Yeni Vakıfların Hedef Kitlesine Göre Dağılımı (2012)

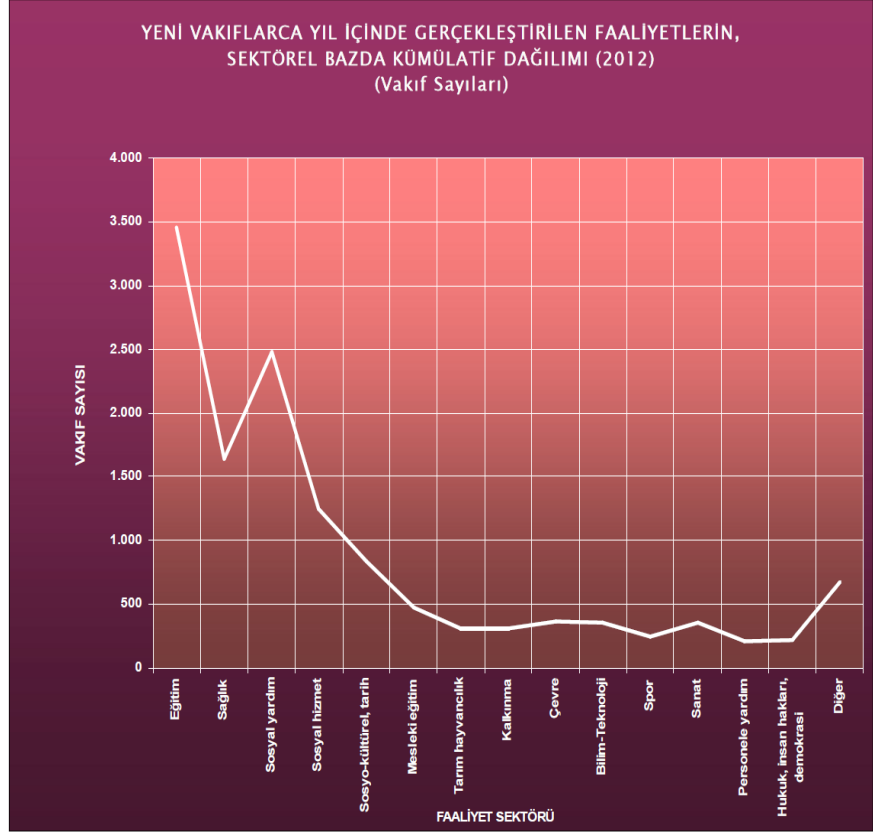
Kaynaklar: Vakıflar Genel Müdürlüğü,

<http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik202.pdf>, Erişim:10.12.2013.

Yukarıdaki çizelge ve şekilde görüldüğü üzere yeni vakıfların hizmet götördüğü hedef kitlesine göre sayılarına bakıldığında, vakıf sayısı toplam 4.672 olduğu 2012 yılında bu vakıflardan 3.139’u çocuk ve gençlere yani genellikle öğrencilere hizmet götürmektedir. Bu kesimi sırasıyla 2.130 kişiyle yoksullar, 1667 tanesini kadınla, 1625 tanesini yaşlılar, 1367 tanesini engelliler oluşturmaktadır. Tüm vakıfların hizmet götördüğü kesimin “ yoksulluk ” sınırı altında kaldıkları değerlendirildiğinde ise, vakıfların tamamının fakirlere yoğunlaştığı ve hizmet götördüğünü söylemek mümkündür.

Bununla birlikte bir vakıf hem yaşlıya hem de çocuğu ya da bir vakıf hem eğitim sektöründe hem de çevre alanında faaliyet gösterebilmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki çizelgede yer alan rakamlarla aşağıdaki verilen değerlere buna göre bakmak yerinde olacaktır:

SEKTÖR ADI	VAKIF SAYISI
Eğitim	3.449
Sağlık	1.644
Sosyal yardım	2.478
Sosyal hizmet	1.246
Sosyo-kültürel, tarih	835
Mesleki eğitim	475
Tarım hayvancılık	313
Kalkınma	311
Çevre	362
Bilim-Teknoloji	351
Spor	242
Sanat	352
Personele yardım	211
Hukuk, insan hakları, demokrasi	216
Diğer	676

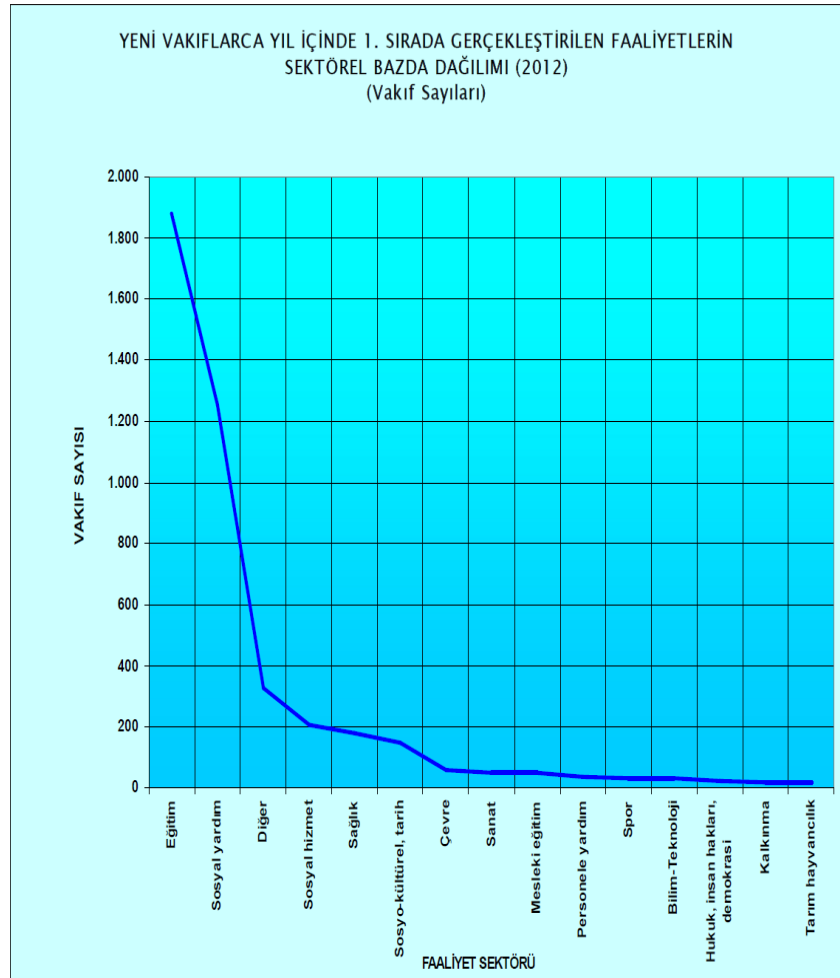

Şekil 3.5. Sektörel Bazda 1. Sırada Vakıf Faaliyetleri (2012)

Kaynaklar: Vakıflar Genel Müdürlüğü,

<http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik199.pdf>, Erişim:10.12.2013.

SEKTÖR ADI	VAKIF SAYISI
Eğitim	1.878
Sosyal yardım	1.251
Diğer	326
Sosyal hizmet	207
Sağlık	178
Sosyo-kültürel, tarih	149
Çevre	56
Sanat	50
Mesleki eğitim	50
Personel yardım	35
Spor	33
Bilim-Teknoloji	31
Hukuk, insan hakları, demokrasi	22
Kalkınma	20
Tarım hayvancılık	18

Şekil 3.6. Vakıf Faaliyetlerinin Sektörel Bazda Kümülatif Dağılımı (2012)

Kaynaklar: Vakıflar Genel Müdürlüğü,

<http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik199.pdf>, Erişim:10.12.2013.

Her iki çizelge ve şekilde görüldüğü üzere Vakıflar, vakıf senetlerinde yer almak şartı ile yıl içerisinde sektörel bazda birden fazla faaliyette bulunabildikleri için sektörel bazda vakıf faaliyetlerinin incelenmesi açısından göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, bir vakfın 2012 yılında gerçekleşen ana faaliyeti 1.sırada “sağlık”, 2. sırada “eğitim”, 3. sırada da “spor” da vb. olabilir. Bu nedenle, sektörlerle karşılık gelen vakıf sayıları kümülâtif rakamlarla değerlendirmek gerekmektedir.

Bu açıklamalardan sonra Çizelgeye bakıldığında Türkiye’deki vakıfların 1.878 tanesinin eğitim, 1.251 tanesinin sosyal yardım ve üçüncü olarak ise 207 tane sosyal hizmet veren vakıf olduğu görülmektedir.

Türkiye'deki vakıf faaliyetlerinin sosyo-ekonomik fonksiyonlarını ve gücünü tam olarak anlayabilmek amacıyla aşağıdaki çizelgeye ve göstergeye bakmak yerinde olacaktır:

Çizelge 3.4. Tesis Ve İşletme Sahibi Olan Vakıfların Dağılımı (2009-2012)

VERİ DESENİ		2009	2010	2011	2012	2013 (*)
Yeni Vakıf Sayısı		4.463	4.512	4.580	4.679	4.734
Yeni Vakıflarda Şube Sayısı		1389	1.410	1.454	1.548	1.834
Yeni Vakıflarda Temsilcilik Sayısı		235	269	325	366	433
Vergi Muafiyeti Olan Vakıf Sayısı		229	232	242	241	241
Vakıfarda Üyelik	Gerçek Kişi Sayısı	1.139.214	1.073.336	1.115.829	1.155.359	
	Tüzel Kişi Sayısı	16.278	41.245	19.915	24.514	
Üyesi Olan Vakıf Sayısı	Üyeleri Gerçek Kişi	3.136	3.258	3.386	3.456	
	Üyeleri Tüzel Kişi	736	752	770	803	
	Üyeleri Gerçek ve Tüzel Kişiler	547	576	613	638	
Ücretli çalışan personel sayısı		13.350	13.388	13.719	16.008	
Ücretli çalıştıran vakıf sayısı		1.819	1.779	1.811	1.831	
Gönüllü çalışan personel sayısı		1.010.748	1.006.379	1.006.887	1.007.560	
Gönüllü personel çalıştıran vakıf sayısı		698	669	653	645	
Vakıflarca gerçekleştirilen uluslararası faaliyet sayısı		277	302	318	363	
Uluslararası faaliyetlerde bulunan vakıf sayısı		121	114	116	131	
İşletme Esasına Göre Defter Tutan Vakıf Sayısı		939	910	894	869	
Bilanço Esasına Göre Defter Tutan Vakıf Sayısı		3.731	3.691	3.659	3.612	
Kâr Amacı Gültmeyen Tesis, Müessese Sahibi Vakıf Sayısı		1.478	1.458	1.461	1.423	
Vakıfların Sektörel bazda, Kâr Amaçlı Kuruluş Sayısı	Hizmet	840	845	846	862	
	İmalat	72	72	75	70	
	İnşaat	28	28	27	26	
	Tarım	16	22	23	30	
	Ticaret	422	439	424	399	
TOPLAM GELİRLER (X 1.000.000 TL)	Üye ödentileri	1.495,9	1.685,3	1.882,9	1.982,2	
	Yurtdışından alınan yardımlar	32,5	34,4	47,7	212,6	
	Kamu kuruluşlarından alınan yardımlar	625,1	535,6	675,4	3.426,0	
	Diğer bağış ve yardımlar	1.306,3	1.343,9	3.755,0	2.042,2	
	İktisadi işletme gelirleri	134,4	143,8	165,7	142,4	
	Finansal gelirler	2.358,5	2.422,1	1.807,5	2.056,0	
	Diğer gelirler	1.898,3	2.272,7	2.808,9	3.574,7	
AMACA YÖNELİK GİDERLER (X 1.000.000 TL)	Sağlık	378,6	403,4	631,6	476,1	
	Sosyal Hizmetler	8.349,2	8.389,5	23.308,6	13.552,5	
	Hayır işleri ve Gönüllü Faaliyetler	200,9	150,2	155,3	198,8	
	Eğitim ve Araştırma	709,5	665,0	840,7	1.013,4	
	Kültür, Sanat, Spor	89,6	89,7	121,1	135,9	
	Ekonomik Sosyal ve Toplumsal Kalkınma	135,9	130,3	153,4	1.006,9	
	Hukuk İnsan Hakları ve Politika	3,7	5,3	5,4	4,8	
	Çevre (Doğa ve Hayvanları Koruma)	15,2	14,0	17,3	18,7	
	Uluslararası faaliyetler	58,2	52,4	39,5	42,3	
	Diğer	679,1	610,8	490,4	399,2	

(*) Tabloda yer alan veriler, vakıflar mevzuatı gereği vakıflarca her yıl verilmesi zorunlu olan "YILLIK BEYANNAME" lerden derlenmiştir. "YILLIK BEYANNAME" verme süresi takip eden yılın ilk altı (6) ayında gerçekleştiğinden, 2013 yılına ait detay veriler Temmuz/2014 tarihinde yayınlanacaktır.

Kaynaklar: Vakıflar Genel Müdürlüğü,

<http://www.vgm.gov.tr/db/dosyalar/webicerik205.pdf>, Erişim:10.12.2013.

Yukarıdaki çizelgeye dikkatlice bakıldığında, 2009 yılından 2013 yılı ilk sekiz ayı içinde küçük değişimler olmakla birlikte, vakıflara üye olan gerçek kişilerin sayılarının bir milyon yüz bin kişiyle bir milyon iki yüz bin kişi arasında değişmektedir. Özellikle vakıflarda gönüllü olarak çalışan yaptıkları hizmetler ve faaliyetler karşılığında hiç ücret almayan insan sayısının 2009 yılında 1.010.748, 2010 yılında 1.006.379, 2011 yılında 1.006.887 ve 2012 yılında 1.007.560 olması çok önemlidir. Çünkü Türkiye’de yaşayan her yetmiş kişiye yardım etmek isteyen bir tane gönüllü olduğuna işaret etmektedir.

Bu sonuç ayrıca vakıfların yoksulluk ver fakirlikle mücadele konusunda daha aktif hale gelmesi konusunda, toplum içinde çok kuvvetli bir taraftar desteğine ulaşacağını da gösterdiğini söylemek mümkündür.

Son olarak vakıfların gerçekleştirdiği yardım faaliyetlerinin toplam tutarlarına ve para cinsinden ekonomik büyüklüğüne de bakmak yerinde olacaktır. Bu kapsamda çizelgede görüldüğü üzere Türkiye’deki vakıfların çeşitli kaynaklardan elde ettikleri gelirlerin toplam değerinin 2009 yılında 7.851.000.000 TL iken, 2012 yılında bu rakamın 13.435.900.000 TL’ye yükseldiği görülmektedir. Aynı periyotda vakıfların kuruluş amaçlarına göre yaptıkları maddi yardım ve hizmetlerin tutarı (yani giderleri) ise; 2009 yılında 10.619.900.000 TL iken vakıfların yardım hizmetleri için 2012 yılında toplam 16.848.600.000 TL ulaşmıştır.

Şüphesiz bu rakamlar Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün resmi olarak ulaşabildiği kayıt altına alınmış rakamlardır. Kayıt altına alınamayan, vatandaşların imece usulü toplanan yardımların boyutu da vakıf hizmetleri kapsamında birlikte değerlendirildiğinde bu rakamın artması mümkündür.

Özellikle AB ülkelerinin Türkiye’deki aksine çeşitli dini grupların, cemaatlerin ve cami cemiyetlerinin organize ettiği sosyal yardım amaçlı ve dini Saiklerle yapılan yardımlarında kayıtlarının tutulmadığı unutulmamalıdır.

4. TÜRKİYE’NİN YOKSULLUKLA MÜCADELESİNDE VAKIF MERKEZLİ STRATEJİK AÇILIMLARIN ROLÜ

Türkiye’de yaşanan ekonomik gelişmelerin tabana yayılmasında ve toplumumuzda sosyal kalkınma yönünde ilerlemeler sağlanabilinmesinde vakıfların yoksullukla mücadele rollerinin etkinleştirilmesi gerekmektedir.

Yoksullukla mücadele amacıyla daha kapsayıcı bir sosyal güvenlik sistemi, daha etkin ve yaygın bir sosyal destek sistemi oluşturulması vakıflarının yoksullukla mücadelesindeki rollerin etkinleştirilmesiyle doğrudan doğruya ilgilidir. İşte bu yüzden Türkiye’deki vakıfların tarihi kökenlerine inerek benzer sivil toplum örgütlenmelerinin çekirdeğinde yatan yaklaşımları ön plana çıkartmak ve vakıfların sosyo-ekonomik rollerine göre faaliyetlerini ve etkinliğini arttırmak gerekli ve önemlidir.

Vakıflar toplumsal rolleri, etkinlikleri ve çalışma koşulları yeniden yapılandırılarak yoksullukla mücadelede sürdürülen sosyal ve siyasal politikalarıyla bütünleşen bir mücadele aracı haline getirilmesi gerekmektedir. Çünkü yoksulluk maddi ve manevi özellikler taşıyan çok boyutlu bir olgudur. Aynı şekilde vakıflaşma olgusu da maddi ve manevi boyutları olan bir yoksullukla mücadele aracıdır. Bu noktada sosyal devlet anlayışından tezahür eden sosyal hizmet ve yardım işlevleri sadece maddi desteğe dayanan ve kamu hizmeti görülen yönüyle yoksullukla mücadelede yetersiz kalmaya mahkûmdur.

Araştırmanın son bölümünde Türkiye’deki vakıfların yoksullukla mücadeledeki rolleri çeşitli kriterlere göre incelenmeye ve yorumlanmaya çalışılacaktır. Bu anlamda ilk olarak bu bölümde günümüz devlet ve kamu yönetim anlayışının en gelişmiş modeli olarak nitelenen yönetim anlayışı kapsamında vakıfların yoksullukla mücadeledeki fonksiyon ve rolleri incelenecektir.

Daha sonra ise, Türkiye’de sürdürülen yoksullukla mücadele politikalarında, vakıfların sosyo-ekonomik rolleri incelenecektir. Son olarak bölümde yoksullukla mücadelede literatürde yer alan dolaylı ve dolaysız yaklaşımlar çerçevesinde vakıfların rolleri tartışılacaktır.

4.1. Yoksullukla Mücadelede Vakıfların Rolünün Yönetişim Açısından Değerlendirilmesi

Günümüz bilgi toplumu, 20. yüzyılın son çeyreğinde çok hızlı bir dönüşüm içerisine girmiştir. İnsani tüm değerlerin ve alışkanlıkların yeniden tanımlandığı bu dönemde toplumların her türlü faaliyetleri yeniden şekillenmiştir (Özel, 2010:13).

Özellikle 1990'lı yıllara gelindiğinde, soğuk savaşın galipleri olan devletler ve onların başat aktör olduğu uluslararası örgütlerin yönlendirmesiyle güçlenen küreselleşme akımı, postfordizm temelinde, yeni sağ anlayışa dayalı neo-liberal ekonomi politikaları sayesinde çok hızlı bir şekilde yükselerek, tüm dünyada yeni bir toplum ve endüstriyel yönetim yapısının oluşmasını sağlamıştır (Karyelioğlu, 2012:140). Başta ekonomi olmakla üzere toplumsal, kültürel, siyasal ve kamusal alanlarda meydana gelen bu küresel değişimler, tüm devletlerin siyasal ve kamusal politikalarında yapısal dönüşümleri kaçınılmaz kılmıştır (Aktel, 2003:3).

Böylece refah devlet anlayışının yönettiği sanayi toplumları bilgi toplumu haline dönüşmüş ve bu toplumun yeni kamu hizmeti beklentilerini karşılayabilmek amacıyla hükümetler yeni kamu yönetimi arayışlarına yönelmiştir (Zengin, 2009:3). Özellikle neo-liberal politikalar çerçevesinde devlete verilen rollerde değişimler yaşanmaya başlamış, Weberyen kamu yönetimi anlayışı eski gücünü yitirerek, yerini “yönetişim” şeklinde ifade edilen yeni kamu yönetimi modeline bırakmaya başlamıştır (Parlak ve Sobacı, 2012:215; Zengin, 2009:4).

21.Yüzyıla girerken ortaya çıkan, yönetim uygulamaları, tüm gelişmiş ülkelerin devlet yönetiminde uygulanmaya başlanmış ve böylece farklı gelişmişlik düzeyindeki devletlerin ekonomi, sosyal güvenlik ve eğitim gibi ulusal politikaları da kendi ilkelerine göre şekillendirmeye başlamıştır (Balcı, 2005:194).

Neo-liberal siyasi politikalara ve post-fordist endüstriyel yönetim anlayışına dayanan yönetim anlayışı, tüm devletlerin sosyal güvenlik, sosyal yardımlaşma ve yoksullukla mücadele gibi politikalarının da değişim ve dönüşümlere neden olmuş, yönetim bu yönüyle sosyal yardımlaşma ve sosyal güvenlik alanındaki geleneksel sosyal hizmet uygulamalarının yapısını, işleyişini, fonksiyonlarını ve

sunumlarını “ sivil toplum örgütlenmelerine ” dayalı bir değişikliğe zorlamıştır (Zengin, 2009:34; Acı, 2011:205; Uğur, 2003:148).

Örneğin, yönetim modelinin ortaya çıkmasıyla birlikte yönetim odaklı modellere göre sürdürülen sosyal hizmetlerde şeffaflaşmayı sağlama amacıyla, vatandaşların verdiği vergilerle ihtiyacı olan kesimlere yönelik sürdürülen bu tarz hizmetlere ilişkin işlemler ve uygulamalar hakkında bilgi alma olanakları zenginleştirilmiş ve sivil toplum örgütlerinin bu tür etkinliklere katılımını arttıran çeşitli mekanizmalar oluşturulmuştur (Coşkun vd., 2012:12).

Bu kapsamda tüm özellikleri itibariyle birer sivil toplum örgütü olarak adlandırılması mümkün olan vakıfların, yoksullukla mücadele konusunda rol ve işlevleri oldukça güçlü bir şekilde artmıştır. Diğer bir ifadeyle oldukça yeni olan yönetim anlayışı, oldukça eski olan vakıfların sosyal yardımlaşma ve dayanışma ile yoksullukla mücadele konusundaki rolünü ve işlevini arttırmıştır. Bu noktada adeta yönetim anlayışı gerek uluslararası örgütlerin teşviki ve desteğiyle gerekse neo-liberal ekonomi anlayışının taraftarlarınca, tüm dünyada reytingi yükselen, her zeminde savunulan ve beğenilen demokratik bir anlayış olması, genellikle dindar ve muhafazakâr kesimlerin rağbet gösterdiği vakıf müessesesini yükselen değer haline getirmiştir.

Bu kapsamda araştırmanın bu üçüncü bölümünde ilk olarak yönetim anlayışı kapsamlı bir şekilde tanımlandıktan sonra bu anlayışın merkez paradigması olan sivil toplum örgütlenmelerinden bahsedilecektir. Böylece yönetimin neden vakıfların günümüzde yoksullukla mücadele kapsamında ön plana çıkmasına yol açtığıнын bir anlamda cevabı aranmaya çalışılmış olunacaktır.

4.1.1. Yönetimin Tanımlanması

Liberal ekonominin küreselleşmesi süreci içerisinde, ulus-devlet kriziyle birlikte ortaya çıkan, devletin küçülerek etkinleşmesine yönelik post-modern talep ve modeller, “ yönetim ” anlayışının gelişiminde de önemli roller oynamıştır (Zengin, 2009:13).

Yönetişim kavramının kökeni Antik Yunanlılara, kadar götürülmekle beraber, bu çağlarda yönetim kavramı hükümet etmek, devlet yönetiminde bir konuyla ilgili hüküm vermek anlamında kullanılmıştır (Özer,2006:62). Demokrasinin gelişmesiyle birlikte hakkında karar verilenlerin bu yönetim kararına etkin katılımını ifade eden anlamda kullanılmaya başlanan yönetim kavramı günümüzde yeni bir yönetim modeli olarak tanımlanmaya başlamıştır (Özer, 2005:220).

Çok genel olarak yönetim “ Kamu ve Devlet personeli ile politikacılarının devlet fonksiyonunun halkla birlikte halk adına yürütülmesindeki davranışlarını gösteren kurallar standartlar ve normlar kümesi anlamında kullanılan yeni bir kamu yönetim modeli” olarak tanımlamak mümkündür (Göküş, 2010:197). Yönetişim modelinin daha genel olarak yeni kamu işletmeciliğini anlayışının revize edilmesiyle geliştiği söylenebilir (Coşkun vd., 2012:13).

Günümüzde en geniş anlamıyla yönetim, bir yandan politik ve yönetsel açıdan yeni bir sisteme, diğer yandan üç sektör (kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum) arasındaki ilişkiler çerçevesinde işletmeci kamu yönetim tarzına vurgu yapan bir yönetim modelidir. Bu anlamda yönetim terimi, kamu yönetimini, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını içine alan karmaşık bir sistemi ve bunların kendi aralarındaki ilişkiler ağını ve karşılıklı etkileşimlerini ifade etmek için kullanılmaktadır (Sobacı, 2007:221).

4.1.2. Yönetişimin Doğuşu Ve Gelişmesi

Yönetişim kavramı ilk olarak 1989’da Dünya Bankası’nın Afrika raporunda kullanılmıştır (Özer, 2005:62).

Bu metinde yönetim kamu yönetiminde ve kamu hizmetlerinin sunumunda, katılımcılık, şeffaflık, yönetimde açıklık, hesap verme sorumluluğu, yönetimde ahlâk, erdem ve liyakatin ön planda olduğu yeni kamu yönetimi tarzı olarak tanımlanmıştır (Özer, 2005:67). Bu açıklamadan sonra yönetim, yeni yönetim reformları başlatan pek çok ülkenin politik ve idari sistemine ilişkin yeni bir yapıyı ve yeni bir yönetim tarzına vurgu yapan bir kavram halini almıştır.

Ayrıca yönetim, demokratik düzeyde şeffaflık, hesap verme ve çoğulculuk gibi evrensel anlayışları ön plana çıkartan yeni bir kamu yönetimi modelidir (Zengin, 2009:14). Bu yönüyle yönetim anlayışında sayılan bu ilkelere riayet edilmeli ve devlet otoritesinin tekelinde bulunan yönetim otoritesi bir an önce sivil topluma devredilmelidir (Sobacı, 2007:222). Bu nedenle yönetim, günün getirdiği gelişmelere açık, gelecek senaryosunda bugün taşıdığı anlamının daha da zenginleşebilmesine izin veren yeni bir yönetim modeli olarak anılmaktadır.

Öte yandan yönetim bilgi, teknoloji ve elektronik iletişim destekli bir yeni kamu yönetimi modeli olarak neo-liberal politikaların küresel entegrasyonu sağlama adına, ulus devlet anlayışına göre yapılanan kamu yönetimlerini yeniden yapılandırmak amacıyla ortaya atılmıştır (Acı, 2011:201).

Daha öncede belirtildiği üzere küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte, neo-liberalist politikaların hayata geçirilebilmesi ve modern devlet anlayışına göre şekillenen klasik kamu yönetimlerinin endüstriyel yönetim anlayışla yeniden yapılandırılması sonrasında ülkeden ülkeye değişen bir takım farklılıklar ortaya çıkmıştır (Coşkun vd., 2012:12). Ayrıca çeşitli ülkelerde farklı farklı uygulamalar nedeniyle neo-liberaller hedeflerine tam olarak ulaşamadıkları gibi, küresel ekonomik entegrasyonun gerçekleşmesinde ulusal yönetimler bir takım ulusal önlemler aldıkları gözlenmiştir (Acı, 2011:202; Güzelsarı, 2004:11).

İşte yönetim bu anlamda klasik devlet anlayışının neo-klasik anlayışla yeniden yorumlanmasıyla ortaya çıkan, gelişmemiş yada gelişmekte olan ülkeleri neo-liberal politikalara uyumlu hale getiren ve neo-liberal endüstriyel politikaların kurumsallaşmasını sağlayan bir yönetim modelidir (Karaçor ve Oltulu, 2011:408; Güzelsarı, 2004:11).

21. Yüzyıla adım atmaya birkaç yıl kaldığında ortaya atılan yönetim kavramı ilk olarak uluslararası örgütler tarafından küresel piyasaların birbirlerine entegre edilmesinin en önemli ön koşulu olarak yeninin yenisi bir yönetim modeli olarak tüm dünyaya sunulmuştur (Karaçor ve Oltulu, 2011:409). Bunun içinde yönetim devletin terk ettiği kamusal hizmet alanlarında sivil kuruluşların ortaya çıkan

boşluğu doldurmasını ve STK'ları önderliğinde demokratikleşmenin ve çoğulculuğun daha kolay gerçekleşeceğini ileri sürmüştür (Uçkan, 2003:2-3).

Sonuç olarak sivil toplum merkezli bu yönetim anlayışını sağlamayı hedefleyen yönetim modeli araştırmanın bu bölümünde tanımlandıktan sonra, yaklaşımın yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal politikalara yansımaları ve vakıfların sosyo-ekonomik rollerine ve işlevlerine etkileri ele alınmaya çalışılacaktır.

4.1.3. Yönetişimin Özellikleri Ve Amaçları

Yönetişimin en genel özelliği onun daha katılımcı ve etkileşimci bir yönetim tarzını benimsemiş olmasıdır. Bu kapsamda konuya bakıldığında yönetim zaten neo-liberalist politikalarla zayıflayan ve azalan devletin ekonomik ve toplumsal hayattaki rollerinin, görevlerinin ve rollerinin örgütlü sivil toplum temsilcileriyle üstlenilmesini öngörmektedir (Coşkun vd., 2012:14).

Böylece yönetim anlayışının temelinde devlet yönetimine, kamu hizmeti üretimine ve kamu personelinin denetlenmesi süreçlerinde bizzat vatandaşın katılmasını sağlayan mekanizmalar geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur (Güzelsarı, 2009:43-44). Yani devlet, işleri yapan değil yönlendiren olarak algılanacak, sivil toplum ve örgütleri devlet yönetimi içerisinde önemli bir aktör olarak devreye sokulacak ve günümüz vatandaşları devlet yönetimi içerisindeki hak ettiği yeri alarak tam anlamıyla demokratik toplum düzenine geçilecektir (Göküş, 2010:202).

Yönetişimin diğer bir özelliği de devlet formunu ve işlevini yeniden yapılandıran reformist yapısıdır. Çünkü yönetimle birlikte devlet yönetiminde otoritenin tek kaynağı ya da merkez aktörü olmaktan çıkmakta ve ekonominin ve kamusal hizmetlerin etkinliğini şekillendirilmesiyle görevlendirilen bir aktör formuna dönüşmektedir (Akyel ve Köse, 2010:17). Ayrıca yönetimle amaçlanan devletin her türlü politikasının sürdürülmesinde ve yönetilmesinde sorumluluğun ve yetkilerin sivil topluma devredilerek, merkezi yönetimin tek yönetim otorite kaynağı olmaktan uzaklaştırılmasıdır (Demirel, 2005:116).

Yönetişimin diğerk bir özelliğı de tüm ulusal kamu yönetim modellerinin aksine küresel bir yönetim modeli olmasıdır (Özer, 2005:248-249). Çünkü ulusların, kültürlerin ve coğrafyaların yönetişimin kurulması açısından hiçbir etkisi ya da farkı bulunmamaktadır (Cebeci, 2006:23). Bu kapsamda yönetişimi geliştiren ve öne süren Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi uluslararası örgütler açısından yönetişim, tüm toplumların ve milletlerin istediğı ilkelerden oluşan evrensel nitelikte ve etkili bir devlet yönetim modelidir (Coşkun vd., 2012:15). Özellikle yönetişim kapsamında, devlet yönetimlerinde saydamlığın sağlanması, kamusal kaynakların yönetiminde etkinlik ve verimliliğın artırılması, tüm kamu görevlilerinin sürekli vatandaşa hesap vermesi gibi önerilen uygulamalar, demokratik toplumların yaşamsal önemdeki idealleri ve beklentilerini yansıtmaktadır.

Öte yandan model sadece kamusal alan için değil, günümüz insanların ve toplumlarının var olduğu yoksullukla mücadele gibi tüm insani alanların sorunlarını çözümede yeni bir yönetim tarzı olarak yorumlanmaktadır (Sobacı, 2007:223). Bu anlamıyla 21. Yüzyılın yönetim modeli olan yönetişim, yönetimin şekline ve türüne göre ilgili tüm taraflara danışılarak karar alınan ve bu kararın uygulamasına yine ilgili taraflarca ortaklaşa yön verilen evrensel bir yönetim modelidir (Güzelsarı, 2009:45).

Bu tanımlamada yönetişimin sadece kamuya mahsus değil tüm örgüt yönetimlerine uygun bir model olduğu öne çıkmaktadır. Bu durumda yönetişim aile, toplum, işletme ve kamu gibi tüm örgütlenmelere adapte edilebilecek esneklikte ve evrenselliktedir. Dolayısıyla her çeşit sosyal yardım ve dayanışma içerikli faaliyetlerde ve yoksullukla mücadele politika ve uygulamalarında yönetişim modeli esas alınabilmektedir (Karasu, 2012:80). Son olarak vurgulanmalıdır ki, yönetişimin hesap verebilirlik, özelliğı bu yeni yönetimi uygulamasında anahtar bir rol üstlenmektedir. Bu rolüyle yönetişim, günümüzde vakıfların ve sosyal yardımlaşma kurumlarının tümünün sürdürdükleri sosyal yardım içerikli hizmet ve uygulamalarda artık eskisi gibi olamayacaklarını, bir iki denetim sonrasında ortaya çıkmayan usulsüzlüklerinin üstünü örtemeyeceklerini ve her şeyden önemlisi de halkın artık yönetilen değil yönetici konumuna yükseldiğini göstermektedir (Eren, 2009:175; Sobacı, 2007:224).

4.1.4. Yönetişim Anlayışında Yeni Devlet Modeli

Yüzyıllardan beri var olan devlet olgusu, modern anlamda belli bir toprak parçası üzerinde, egemenlik hakkını kullanma yetkisiyle ve fiziki zorlayıcılık tekeliyle donatılmış, zamana ve farklı doktrinlere göre değişen görevlere sahip, soyut ama kurumsal bir otorite yapısıdır (Ateş ve Nohutçu, 2006: 273).

Geleneksel anlayışa göre devlet, piyasaya müdahale ederek ve bir takım kamusal işlevleri doğrudan yürüterek etkin olmaya çalışmaktaydı. Yönetişim anlayışa göre ise devlet; yasa koyarak bireyler ve kurumlar arası ilişkileri düzenleyerek, sözleşme şartlarını ve kuralları tespit ederek etkin olmanın yollarını aramaktadır. Diğer bir ifadeyle yönetim anlayışında devlet, oyuncu olarak değil daha çok oyunun kurallarını belirleyerek, ekonominin ve kamusal hizmetlerinin etkinliğini şekillendirmektedir (Keyman, 2005: 99)..

Yönetişim anlayışı, devleti akıllı ve çevik hale getirecek, varoluş gerekçeleri ile uyumlu ve tutarlı kılacak ve milli devletlerin oluşturduğu uluslararası sahnede çıkarlarını koruyabilecek donanımına kavuşturacak olan merkez kuvvet ise sivil toplum olduğunu öne sürmektedir (Türköne, 2005: 95). Yönetişim

yaklaşımında diyalog ve uzlaşma yer aldığından halk, önce özgür iradesiyle uzlaşmaya dayalı olarak temsilcilerini seçebilmeli (siyasal katılım ve temsil), onlara bu şekilde yönetme hakkı verebilmeli (temsili vekalet), yöneticiler ile yakın bir iletişim içerisinde bulunarak kamusal kararlara katılabilmeli (yönetime katılma) ve yöneticilerin güç ve yetkilerini kötüye kullanmamaları için onları kontrol edebilmeli, buna karşılık yöneticilerde uyguladığı her politikada toplumun ilgili katmanlarıyla iletişim ve görüş alışverişi içinde olmalı, onlarla mutabakat sağlamalıdır (Aktan, 2002). Yönetişimin devlet kavramına getirdiği farklılaşmanın bir tanesi de, şeffaflık ve saydamlığın sağlanmasıdır. Ancak bunun için, bireylerin devlet yönetimi hakkında bilgi edinme ve bilgiye ulaşabilme haklarının anayasal ve yasal normlarla güvence altına alınması gerekli olup ideal devletin bu boyutu açık devlet ya da şeffaf devlet olarak ifade edilmektedir (Aktan, 2002).

Sosyal fikir birliğine sahip ve anayasal zemine oturmuş demokratik bir yönetimin geçerli olduğu, hukuka saygılı, hukukun üstünlüğünü kabul etmiş bir devlette

uygulanma imkanı bulacak olan yönetim anlayışı ile vatandaşların gerek birey bazında gerek sivil toplum kuruluşları olarak hak ve özgürlükleri korunacak, bireyler kendilerine verilen katılım hakkı ile kamu yönetimi alanında yetkili, hesap sorma kapsamında denetim hakkıyla sorumluluk sahibi olacaklardır (Bahçıvan, 2006: 33).

4.1.5. Yönetişim Anlayışında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Günümüzdeki anlamıyla sivil toplum, birey özgürlüklerinin ve temel haklarının korunduğu, örgütlenmenin gönüllü yapıldığı, toplumun devletin önüne geçerek devlet politikalarını denetleyip yönlendirebildiği yurttaşlık bilincine dayanan bir gelişmişlik düzeyini ifade etmektedir (Arslan, 2000: 9). Bir ülkede sivil toplumun varlığından söz edebilmek için sivil toplum örgütlerinin devlet vesayeti altında olmaması, kendi yapılanmaları ve faaliyetleri hakkında kendilerinin karar verebilmesi ve bu tarz toplumsal örgütlenmelerin devlet politikasının gidişatını belirleyebilmesi veya etkileyebilmesi gerekmektedir.

Görüldüğü üzere sivil toplum kuruluşları, toplum yararına çalışan ve bu yönde kamuoyu oluşturan, kar amacı gütmeyen, sorunların çözümüne katkı sağlayarak çoğulculuk ve katılımcılık kültürünü geliştiren, demokratik işleyişine sahip, bürokratik donanımdan yoksun ve gönüllü bir araya gelen bireylerden oluşan örgütlenmeler olarak vakıflarıyla benzer şekilde tanımlanmaktadır (Kocacık, 2003:189). Bu yüzden tez çalışması kapsamında yönetim anlayışının ortaya koyduğu sivil toplum kavramını detaylı bir şekilde incelemek yerinde olacaktır.

4.1.5.1. Sivil Toplum Kavramının Tanımlanması

Sivil toplum kavramı yüzyıllar boyu aileden, devletten uzanan yelpazede çeşitli ilişki, örgüt veya toplumsal grupları belirtmek için kullanılırken, tarih içindeki değişimine bağlı olarak da bir anlam çoğulluğuna sahip olmuştur.

Yönetişim anlayışında yer alan sivil toplumu, gönüllü kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı

niteliğinde örgütlü bir sosyal yapılanmalar olarak tanımlanmaktadır (Sarıbay, 2000: 58).

Giddens ise sivil toplumun kendiliğinden bir düzen ve denge oluşturmadığını birey ve kurumlara görevler yüklediğini ileri sürmektedir. Sağlıklı bir sivil toplum, her şeyi hakimiyeti altına alan devletin gücünden korumaktadır. Bununla birlikte sivil toplum, kimilerinin hayal ettiği gibi kendiliğinden bir düzen ya da denge durumu doğurmaz. Toplumun yeniden canlanması kendine özgü problemleri ve sıkıntıları da beraberinde getirebilir (Giddens, 2000: 99).

Sivil toplum; devlet denetimi veya baskısının ulaşamadığı veya belirleyici olamadığı alanlarda, bireylerin, grupların devletten izin almadan, kovuşturmayaya uğrama korkusu taşımadan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da büyük ölçüde bağımsız olarak hakaret ederek tutum belirleyebildikleri, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin, etkinliklerin ve kurumların oluşturulabildiği toplum olarak ifade edilmektedir (Önal, 2000: 5).

Ayrıca sivil toplum, en genel anlamıyla gönüllü kendi kendini oluşturan, kendi ayakları üzerinde duran, hukuksal bir düzenle ya da bir ortak değerler kümesiyle sınırlı, devletten özerk, örgütlü toplumsal yaşam alanı olarak tanımlanmaktadır (Aslan, 2010: 262).

4.1.5.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Tanımlanması

Sivil toplum kuruluşları kamu yararına çalışan ve bu yönde kamuoyu oluşturan, kar amacı gütmeyen, demokratik bir işleyişe ulaşmak için gönüllü olarak bir araya gelen bireylerden oluşan örgütlenmelerdir (Kaya, 2006: 2).

Sivil toplum kuruluşları, BM ana sözleşmesinde, NGO (Non-Governmental Organizations), yani “ hükümet dışı kuruluşlar ” olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu söylemdeki “ hükümet dışı ”, bazen “ hükümet karşıtı” olarak algılandığı için, ABD’de sivil toplum kuruluşları “ Private Volunteer Organization ” (PVO) yani, “ Özel Gönüllü Kuruluşlar ” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tür örgütler “ kâr amaçsız

gönüllü kuruluşlar ” olarak “ üçüncü sektör” şeklinde de adlandırılmaktadır (Dinçer,1996: 49).

Sivil toplum kuruluşları resmi olarak belli bir hukuki kalıba uygun örgütler şeklinde, ortak bir amaç etrafında toplanan ve doğrudan kendilerine çıkar sağlamayan kişi topluluğudur (Yıldırım, 2004: 52). Sivil toplum bilincinin yerleşmesine ve yaygınlaşmasına zemin oluşturan sivil toplum kuruluşları, insanların ortak bakış, ortak talep ve duyarlılık temelinde gönüllü olarak bir araya gelerek; devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanlarda oluşturdukları dernek, vakıf, sendika gibi örgütlenmeler şeklinde tanımlanmaktadır (Uğur, 1998: 69).

Sivil toplum kuruluşları üyelerinin katılımına imkân veren, merkezi yönetimden bağımsız olan (siyasal toplumdan bağımsız olan) toplum ya da kamu yararı konusunda merkezden ayrı niteliklere sahip, sosyal amaç taşıyan sivil kuruluşlardır (Yıldırım, 2004: 60). Sivil toplum kuruluşları özerk kuruluşlardan oluşmuş, özel sektörle kamu sektörü arasındaki bir ara sektör niteliğiyle yönetim anlayışını benimseyen toplumun vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu yüzden günümüz dünyasında etkin bir yönetime ulaşmanın ön şartı ülke içinde vatandaşlarına hak ve özgürlüklerle örtülü siyasal ve sosyal bir ortam sunmaktır (Yıldırım, 2004: 14).

Yönetişimin en önemli unsuru olan sivil toplum kuruluşları sayesinde bireyler devletin tüm yönetim sürecine daha organize ve planlı bir şekilde katılma imkanına kavuşarak yoksullukla mücadeleye yönelik devlet politikalarına dâhil olabilmektedirler (Bahçıvan, 2006:14). Dernek veya vakıf adı altında toplanan gönüllü kuruluş mensuplarını bir araya getiren hedeflerin başında ise, topluma bir şeyler verebilme, toplum ihtiyaçlarını giderme arzusu yatmaktadır (Gökbunar ve Erdal, 1997: 3).

Öte yandan, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının gelişim süreci, gelişmiş batı toplumlarındaki sivil toplum kuruluşlarından farklı yapıda gelişmiştir. Bunun en önemli nedeni, batıda sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkması ve gelişmesini sağlayan ekonomik ve siyasi alt yapının Türk toplumunda ortaya çıkmamış olmasıdır (Tuncel, 2005: 23).

Örneğin Osmanlı toplum yapısında, toplumla devlet arasında önemli bir varlık, dolayısıyla sivil toplum unsurları niteliğinde olan şehir, lonca, dini kurum ve yerel eşraf gibi aracı kurumlar varlık itibarıyla sivil topluma dolaylı bir potansiyel teşkil etmişlerdir (Çaha, 1996:78). Osmanlı toplumunda çeşitli kesimler arasındaki iletişimi kurup sürdürecektür kurumlar olarak vakıflar ve tekkeler de serbest bırakılmış ve resmi bir devlet politikası olarak da çoğu zaman teşvik edilmiştir (Armağan, 2003: 165). Ancak tüm bunlara rağmen o dönemdeki vakıfların, bugünkü anlamda sivil toplum örgütlerinin tam karşılığı şeklinde bir işlevleri olmamıştır (Dinçer, 1996: 53).

Bununla birlikte Osmanlı devleti döneminde vakıfların, loncaların vb gibi sivil toplum örgütlerinin tıpkı günümüzde sivil toplum kuruluşlarında olduğu gibi ilk uygulamalarının dul ve yetimleri koruma, içme suyu, kervansaraylar, cami ve hanların yapımı, öksüz kızlara çeyiz temini, istihkam ve donanmaya yardım, iflas etmiş ve borçlanmış kimselere destek olma gibi geniş bir iktisadi ve sosyal alanda hizmet ettikleri görülmektedir (Yıldırım, 2004: 73).

Günümüz Türkiye'sinde ise, STK'ların bir örgütsel yaşam alanı olarak farklı yapılanmalar halinde yaygınlaşması birçok fonksiyonel STK'lar farklı alanlarda çalışan gönüllü örgütlerden, düşünce kuruluşlarına, sosyal hareketlerden vatandaşlık inisiyatiflerine, hükümet dışı örgütlerden sendikalara ve meslek odalarına kadar geniş bir yelpaze içinde hareket eden örgütsel alanı temsil etmektedir (Köprülü, 2001: 125).

4.1.5.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) Özellikleri Ve İşlevleri

Toplumsal çerçevede sivil toplum kuruluşları amaçlarına ulaşmak için gerçekleştirdikleri faaliyetlerle (bilgilendirme, rekabet, işbirliği vb.) farkında olmadan bireylerin doğrudan ya da dolaylı temsil edilmesini de sağlarlar.

Sivil toplum kuruluşlarının sağladığı belirli bir amaca, konuya, bölgeye ait temsil hakkının, işlevsel temsil hakkının özel bir biçimi olarak değerlendirilir. Bu açıdan model, işlevsel grupların sosyal sorumluluk temelli kendi kendine yönetimlerle eş değer görülür (Tosun, 2005:34). Bu yüzden sivil toplum örgütlerinin en önemli

özelliği, modern demokratik devlet anlayışı çerçevesinde bireyin devleti etkilemek ve denetlemek de dâhil olmak üzere, kendi hak ve çıkarları doğrultusundaki amaçları gerçekleştirmek için kurulmuş yapılar olmasıdır (Ateş ve Nohutçu, 2006: 248).

Bu kapsamda Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi “ toplum yararı doğrultusunda sorumluluk üstlenen, resmi makamlar ile bireyler arasında aracı işlev gören bütün örgütsel yapılanmaları sivil toplum örgütü olarak kabul etmektedir (Güder, 2004: 11). Tekeli (1999)’a göre ise sivil toplum kuruluşlarını ayırt eden dört temel özellik vardır. Bunlardan birincisi gönüllülük ve özel alandan fedakârlık yapılmasına dayandırılması, ikincisi nihai amaçlarının topluma bir şey sunmak, toplumsal iyiye katkıda bulunmak olması, üçüncüsü yatay ilişkilerin ön plana çıkması, hiyerarşik ilişkilerin yadsınması, dördüncüsü ise sivil toplum kuruluşlarının açık ve belli bir konuda uzmanlaşmış (issue specific) olmalarıdır ” (Tekeli, 1999: 122).

Görüldüğü üzere sivil toplumun en temel özelliği devletten özerk kendi dinamiklerine sahip, çoğulcu örgütlenmeler bütünü olmasıdır. Birey, bu toplumda, kendi kişiliğini kaybetmeksizin bir takım örgütlenmeler içerisine girmekte, toplumsal gelişiminin yönlendirilmesinin itici gücü olmaktadır. Bu çerçevede sivil toplum için demokrasi kendi içerisinde ve devletle ilişkileri bakımından zorunlu koşulu oluşturmaktadır (Yıldırım, 2004: 237).

Sivil toplum kuruluşlarının ortak özellikleri ise şu şekilde sıralanabilir; özerklik, gönüllülük, bir kamu alanına sahip olma, yasallık, kâr amacı gütmemek, kamu yararı gözetmek, şeffaflık, ortak değerlere sahip olma ve ortak başarı faktörleridir (Tosun, 2001:179-180).

Sivil toplum kuruluşlarının işlevleri ise, sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarında, eşitliği yaygınlaştırmak, toplumsal sorunları tespit etmek, kaynak mobilizasyonunu temin etmek; insanlığın onurunu yükseltmek, kamu eğitimi, hayır severlik ve sosyal hizmetleri sağlamak, fakirlere yardım etmek, örgütlenmeyi teşvik etme, sosyal mobilizasyonu kolaylaştırmak ve demokratik ilke ve kurumların güçlendirilmesini sağlamak için yoğun bir çaba içerisinde oldukları gözlenmektedir (Yıldırım, 2004: 72).

Sonuç olarak sivil toplum bilincinin yerleşmesine ve yaygınlaşmasına zemin oluşturan sivil toplum kuruluşları, insanların ortak bakış, ortak talep ve duyarlılık temelinde gönüllü bir araya gelerek; devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanlarda oluşturdukları dernek, vakıf, sendika gibi örgütlenmeler şeklinde tanımlanmaktadır (Uğur, 1998: 69).

4.1.6. Vakıfların Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlişkisi

Küreselleşme ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler üçüncü sektör kuruluşlarının önem kazanmasında önemli bir etken olmuştur. Yaşanan hızlı değişim sürecine bağlı olarak toplumsal ihtiyaçlar farklılaşmakta ve artmaktadır.

Toplumsal ihtiyaçların artış gösterdiği alanlarda, yaşanan ekonomik ve küresel krizlerin etkisiyle devletin yetersiz kalması, kâr amacı gütmeyen yardım kuruluşlarının sayı ve kapsamının artmasında önemli bir rol oynamıştır (Özaydın, 2003: 28). Sivil toplum kuruluşları, farklı sosyal grupların beklentilerini dikkate alma, diğer sivil toplum kuruluşları ile dayanışma içinde olma, bunun yanı sıra kendi beklentileri doğrultusunda tamamen kendi başlarına iş yapabilme özellikleri nedeniyle, aktif vatandaşlık kavramını pekiştirmekte ve iyi yönetim sürecine önemli kazanımlar sağlamaktadır (Yıldırım, 2004: 199).

Sivil toplum kuruluşları, vatandaşlık kavramının gelişimine doğrudan katkı sağlayabilecek topluluklardır. Sivil toplum kuruluşlarının aktif vatandaşlık kavramına katkısının en yüksek verimlilikle ortaya çıkabilmesi, devletin bu konudaki önemli desteğine bağlıdır. Her ne kadar sivil toplum kuruluşlarının temeli gönüllülük esasına dayanmakta olsa bile, devletin gerek yasal düzenlemelerle, gerekse halkın siyasal katılımını artırıcı kurumsal altyapının oluşturulması yönündeki çabaları ile sivil toplum kuruluşlarının katılımını teşvik etmesi son derece önem taşır (Aktan ve Çoban, 2006).

Daha öncede belirtildiği üzere vakıflar, hiçbir maddi menfaat beklentisi olmayan gönüllü insanların, önemli gördükleri toplumsal amaçlara hizmet etmek ve toplumsal ihtiyaçlara cevap vermek için oluşturdukları örgütlerdir. Bu yüzden bir örgütün gönüllü kuruluş sayılabilmesi diğer bir ifadeyle “ tam anlamıyla bir vakıf

olabilmesi" için sahip olması gereken bazı şartları ve özellikleri taşıması gerekmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir: Anlamlı ve sürekli bir yapıya sahip olmak, kamu sisteminin bir parçası olmamak, yöneticilerine ya da üyelerine kar dağıtmamak, öz yönetime sahip olmak, gönüllülük esasına dayalı olmak ve toplumsal amaçları desteklemek (Öner, 2003; Ateş ve Nohutçu, 2006: 249).

Görüldüğü üzere devlet eliyle kurulan SYDV'ler gerçek anlamda ne STK ne de gönüllü kuruluşlar olan gerçek vakıflar statüsünde kabul edilememektedir. Çünkü vakıfları ve STK'ları devletler ve ulusal bütçeler finanse etmez. Bu anlamda yönetişimin öngördüğü sivil toplum kuruluşları, toplum yararı gözeterek toplumdan alınan güçle topluma hizmet etmek ve bu hizmetin gönüllük esasına göre yürütmek durumundadır. Bu faaliyetler esnasında ise misyonu ve vizyonunu net olarak belirlemiş programlarını, etkinlikler ve kaynak kullanımı konularında topluma karşı saydam yani dürüst, adil, güvenilir, sorumluluk sahibi ve hesap verebilir olmalıdır (Güder, 2004: 15). Oysa tarihi kökeni itibarıyla ve devletle ilişkisi olmayan sivil vakıflar tam olarak yönetişimin önerdiği STK modeline uygun örgütlenmelerdir.

Dolayısıyla vakıf tarzındaki gönüllü kuruluşlar devletin geleneksel olarak üretilip sunduğu hizmetleri değil, refah devleti anlayışının yerleşmesiyle üstlendiği hizmetleri sunmada devlete alternatif olabilir. Bu hizmetler gönüllü kuruluşların kuruluş amaçları ve faaliyet çerçevesine daha uygun aktivite alanlarıdır (Ateş ve Nohutçu, 2006: 273).

Bu çerçevede yalnız başına toplumsal sorunlarla ilgilenmede kendine güvenmeyen birey, sivil toplum kuruluşunun sağladığı daha enerjik, verimli ve yaratıcı bir ortamla sorun çözme konusunda yüksek bir motivasyona kavuşmaktadır (Yıldırım, 2004:92). Sivil toplum ve kuruluşlarında demokrasinin güçlü bir biçimde yerleşmiş olması; devletle ilişkilerin de özerkliklerini kazanarak çoğulcu yapılarının korunması ve kendilerine karşı sorumlu bir yönetim anlayışının yerleşmesi bakımından da büyük bir önem taşımaktadır (Yıldırım, 2004: 240).

Türkiye'nin sağlam ve dayanışmacı bir toplum yapısına, saydam ve yolsuzluklardan arınmış bir kamu yönetimine kavuşturulmasında, siyasal yapılanmadaki çarpıklıkların etkisinin azaltılmasında, sivil iradenin yapılanmadaki

çarpıklıkların etkisinin azaltılmasında, sivil iradenin devlet yönetiminde etkin olmasında vakıfların birer STK olarak görülmesi ve benimsenmesinin yoksullukla mücadele konusunda da etkisi büyük olacaktır (Demiral, 2007: 21).

Vakıflar çok geniş amaç kavramlarıyla Türk toplumunun bütün ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan, tek yaygın toplumsal sivil kuruluştur (Önal, 2000: 66). Örneğin çok eskiden beri vakıfların tesis ettiği han, zaviye, çarşı, bedesten, dükkân, imalathane gibi tesisler bir yandan vakfa gelir getirirken diğer taraftan da ticari ve sanayi faaliyetler için gerekli olan alt yapıyı sağlamakta aynı zamanda şehirlerin imarında da katkıda bulunmaktadır. Bunlara ilaveten vakıflar vasıtasıyla yol, köprü gibi ulaşım tesislerinin, hamam, çeşme, sebil, suyuolları gibi tesislerin de meydana getirildiği görülmektedir (Önal, 2000:24).

Yine başta cami ve mescitler olmak üzere kütüphane, okuma salonları gibi müesseselerin kuruluşunda ve ihtiyaçlarının karşılanarak faaliyetlerinin aksamadan devam ettirilmesinde vakıfların etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Ayrıca Türkiye’de ilkokuldan başlayarak en yüksek dereceli eğitim kurumlarına kadar hemen hemen bütün eğitim kurumlarının faaliyetlerinin yürütülmesinde birer sivil toplum kuruluşları olarak vakıflar önemli bir roller üstlenmişlerdir.

Öte yandan bu müesseseler sayesinde, dul ve kimsesizler yiyecek, gıda, giyecek elbise; öksüzler okuyacak okul, hastalar tedavi olacak hastane; ölümler yatacak mezar bulmuşlardır. Bu durum zengini yoksula karşı merhametli, yoksulu da zengine karşı saygılı yapmıştır. Yardımın şahıslar eliyle değil de müesseseler eliyle yapılması yoksulun şahsiyetini korumuş, onu kişilere karşı minnet duygusundan kurtarmıştır. Tüm bu roller ve faaliyetler yönetim anlayışının öngördüğü STK’ların işlevleriyle ve toplumsal rolleriyle eşdeğer yetkinliktedir.

Son olarak vakıfların birer STK olarak çok çeşitli faaliyetlerinin içinde yer alan önemli bir faaliyet alanı olarak hayır hizmetlerini saymak gerekir. Özellikle vakıf görevlileri, öğrenciler ve fakirler için yemek çıkarılması, öğrencilerin her türlü ihtiyacının karşılanması, fakir hastaların tedavisi gibi kurumsallaşmış hayır faaliyetleri yanında, insanların, hatta hayvanların ihtiyaç duydukları çok çeşitli hayır hizmetlerine yönelik olarak kurulmuş ve faaliyet gösteriyor olması, bu tarz

müesseslerin yönetim anlayışında yer alan STK'larla birebir benzeştirilmesinin ne kadar doğru olduğunu göstermektedir (Özcan, 2003:8-9).

4.1.6. Yoksullukla Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşları Olarak Vakıfların Rol ve İşlevleri

Türk toplumunda hemen her dönemde, kurulan vakıfların sayısının artış gösterdiği zamanların daha çok devlet- toplum arasındaki bir uyumun mükemmel sağlandığı devirlere rastlaması bir tesadüf değildir.

Genelde kabul edilen maddi ve manevi sebeplerin yanında, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, tamamen hayır amaçlı bir çok vakıflar kurulmasını sağlayan şüphesiz başka nedenlerde vardır. Bu sebeplerin en başında nihai hedeflere ulaşmada, toplumla devlet arasında hiçbir anlaşmazlık ve uyumsuzluğun olmaması geliyordu (Soysaldı, 2002: 395).

Vakıflar başlangıçta, kişisel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla ortaya çıkmıştır. Ancak daha sonra cemiyet hayatında meydana gelen gelişmelere uygun olarak, içinde bulunduğu toplumların sosyo- kültürel yapısı, ekonomik imkânları ve kabiliyetleri oranında değişmiş ve gelişmiştir. Özellikle Osmanlı döneminde serbest ekonomi kurallarına ve yerinden yönetim esaslarına göre faaliyet gösteren, toplum ve devlet hayatında yaşanan gelişmelere paralel olarak sosyal, kültürel, ekonomik hatta siyasi yönlerden belirgin bir potansiyele sahip etkin bir müessese haline gelmiştir (Öztürk, 2008: 549).

Bunu etkin bir şekilde sağlayacağı iddiasıyla ortaya çıkan yönetişimin en önemli hedefi, halkın yönetime doğrudan katılmasını sağlamaktır. Bu çerçevede yönetişim anlayışıyla yönetilen devlet, vatandaşlarını mümkün olduğu kadar refaha ulaştırmak için iktisadi ve siyasi tedbirler alarak, yoksullukla mücadele adına etkili bir ortam hazırlamak zorundadır. İşte yoksullukla mücadele konusunda temel dolaylı yaklaşımları kapsamlı ve uzun vadeli politikalarla şekillendiren yönetişim anlayışı, yoksullukla doğrudan mücadeleyi gelişmiş batılı toplumlarda doğrudan STK' lara bırakmaya başlamıştır.

Bu noktada yönetim anlayışıyla yoksullukla mücadele eden devletlerde, vakıflar devletin temel görevi olan bu alanda üstlendiği ve sürdürmesi gereken sosyal yardımlaşma hizmetlerinin yerine getirilemediği veya az ve eksik olarak yerine getirildiği alanları, birer sivil toplum kuruluşu olarak vakıflara bırakması gerekmektedir. Böylece vakıflar bir taraftan devletin ulaşamadığı ve yetişemediği alanlarda bu eksikliği giderirken, diğer taraftan da bu hizmetlerden faydalananlara sosyal yardım ve ekonomik katkılarını güçlendirerek yoksullukla birinci dereceden mücadele eden STK' lar haline gelecektir (Ertuğ, 2009:11).

Yönetişimin öngördüğü Vakıf sisteminin en güzel ve en faydalı tarafı bütün beledi hizmetlerin devlete, belediyeye ve halka yük olmadan, fertler tarafından yapılması ve halkın da bunlardan parasız istifade etmesidir. Çünkü geçmişte, olduğu gibi günümüzde de gönüllük esasına göre kurulan vakıflar, bir bakıma, bilhassa bütçesi ile ekonomik ve sosyal gücü, amme hizmetlerini gereği gibi yerine getirmeyen ülkelerde, halkın amme hizmetlerine iştirakini sağlıyorlardı. Bu durumda vakıfları, hem halkın devletle el ele vermesinin güzel örneklerinden biri hem de günümüzde benimsenen STK tipi örgütlenmelere uyan birer yoksullukla mücadele aracı haline getirmektedir (Kazıcı, 2003: 29).

Geçmişte olduğu gibi bugünde insanların vakfa önem verdiği toplumlarda devlet, bütçesi ile başaramadığı yoksullukla mücadele gibi işler, böylece sivil toplum aracılığıyla başarılabilecektir. Ayrıca vakıf yönteminin temelinde gönüllülük esası oluşturduğundan, kamusal hizmetlerin yürütülmesinde rol alacak gönüllü organizasyonlar, kentte yaşayan gruplar arasında yeni bağların tesis edilmesinde ve yok olmaya yüz tutmuş bağların onarılmasında önemli rol oynayabilir. Bu tür organizasyonlar, yönetim açısından halkı mobilize ederek yoksullukla mücadele edilmesinde ve bu kapsamdaki uygulamaların yürütülmesinde bir bütün olarak toplumun top yekün katılımını ve katkısını arttırmada etkili olabileceklerdir (Al, 2008: 53).

Son olarak belirtilmelidir ki, vakıflar aracılığıyla ebedileşen ve kuşaklar boyunca aktarılan yoksullukla mücadele uygulamaları, yoksullukla mücadele konusunda verimliliğin artırılmasının yanında, vakıftan yararlanacak kimselerin

memnuniyetinin sağlanmasına ve toplumda vakıf algısının gelişip yerleşmesine katkı sağlayacağını da söylemek mümkündür.

4.2. Yoksullukla Mücadelede Sosyo-Ekonomik Açıdan Türkiye’deki Vakıfların Rol ve İşlevleri

Yönetişim anlayışını benimsemiş ve STK’lara giderek daha fazla önem ve görev veren günümüz gelişmiş ülkelerinde genel olarak etkin ve iyi işleyen sosyal yardımlaşma sisteminin varlığı, yoksulluğun da önemli ölçüde önüne geçilebilmesine katkıda bulunmaktadır.

Ayrıca bu mücadeleden birinci derecede sorumlu olacak ve bu misyonu üstlenecek kurumların sivil toplum örgütlenmesi mi yoksa kamu kurum ve kuruluşu olması da oldukça önemlidir. Çünkü yönetim anlayışına göre, yoksullukla mücadele sadece devletin işi olmamalı ve devletin yerini bu amaca göre örgütlenmiş sivil toplum kuruluşları aktif bir şekilde almalıdır. Bu anlayış yoksullukla mücadelede temel sorumluluğu kamuya vermekle birlikte, gerek sivil toplum örgütlerinin gerekse tek tek bireylerin katkı ve katılımını dışlamayan, politika oluşturma sürecinden uygulamaya değin her aşamada uzmanlara sorumluluk veren bir anlayış egemen kılınmasını önermektedir.

Ancak hemen belirtmelidir ki, günümüzde yoksullukla mücadele politikalarının çerçevesi belirlenirken mücadele edilecek yoksulluk türünün ve yoksulların profillerinin bilinmesi de oldukça önemlidir. Çünkü yoksulluğun çok boyutlu ve dinamik bir sorun olması, bu sorunla mücadelede izlenecek politikaların da çok boyutlu olmasına, zamana ve ülkelerin içinde bulundukları sosyo-ekonomik koşullara göre farklılaşmasına neden olmaktadır.

Dolayısıyla Türkiye’de yoksullukla mücadele edilirken öncelikle karar verilmesi gereken, bu mücadelenin ne tür yoksullukla, kimlerin yoksulluğuyla ve ne tür kurumlarla bu mücadelenin yapılacağıdır. Bu anlamda yoksullukla mücadelede birer sivil toplum kuruluşları olarak vakıfların, sosyal güvenliğin güçlendirilmesi, ayrımcılığın engellenmesi, asgari ücret düzenlemeleri gibi sosyal politikaların yanı sıra ekonomik büyümenin hızlandırılması, sanayileşme, istihdam yaratma gibi

makro ekonomik hedefli ekonomi politikalarında da önemli rol ve işlevleri bulunmaktadır.

Nitekim yoksullukla mücadele edilebilmesi için yoksulluk olgusunun bütünsel kavrayışının gerçekleştirilebilmesi; bunun içinde yoksulluk sorununun sadece ekonomik yönü üzerinde değil, sosyal boyutunun da göz önünde bulundurulması gerekir. Çünkü günümüzde yoksulluk, ekonomik hakların yanı sıra bazı sosyal ve kültürel haklardan yoksunluk olarak da tanımlanmakta ve değerlendirilmektedir.

Ancak yoksulluğun çok boyutlu toplumsal bir sorun olması, çözümüne yönelik politikalar üretilmesini ve bu politikalara işlerlik kazandırabilmesini de oldukça güçleştirmektedir. Bu durum, yoksullukla mücadelenin yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmak, engellemek şeklinde değil, yoksulluğu azaltmak anlamında kullanılmaya başlanması, yoksulluğun önlenmesine yönelik yitirilen umut ve inancın bir yansıması olduğunu ifade etmek de mümkündür.

Bu kapsamda yitirilen umutları yeniden bulmak, ütopya gibi görülen yoksulluğu bitirme çabalarını yeniden kazanmak, yoksullukla mücadelede vakıfların sosyo-ekonomik rollerini çok iyi tespit ederek, işlerlik kazandırmakla mümkündür.

Aşağıdaki başlıklar altında Türkiye’de vakıfların yoksullukla mücadelede toplumun sosyo-ekonomik yapısındaki rollerini ve işlevlerini tanımlamak mümkündür.

4.2.1. Vakıfların Sosyal Yardım Ve Hizmetler Rolü

Vakıf kurumunun tarih boyunca sosyal güvenlik ve sosyal yardım fonksiyonlarını içinde barındıran bir niteliğe ve hedefe sahip olduğu bilinmektedir.

Nitekim Osmanlılar döneminde bugün sosyal güvenlik kuruluşlarının üstlenmiş olduğu görevler, dönemin şartları çerçevesinde vakıf kurumu aracılığıyla yerine getiriliyordu. Gerçekten, o dönemde vakıfların herkesin karşılaşılabileceği yaygın fiziksel ve sosyal riskler yanında bazen son derece tali risklere karşı da kişileri korumaya yönelik hizmetler sunduğu görülmektedir.

Yoksullukla mücadele amacıyla yürütülen sosyal politikalar içerisinde sosyal güvenlik, yardım ve hizmet uygulamalarının ayrı bir önem arz ettiği görülmektedir. Çünkü nüfusunun yaklaşık tamamına sosyal güvence sağlanan, geniş kapsamlı ve içerik yönünden zengin sosyal hizmet ve sosyal yardım programlarına sahip olan bir toplumda yoksulluğun da önemli ölçüde önüne geçilebilmiş demektir.

Bir başka ifadeyle etkin ve iyi işleyen sosyal güvenlik sistemine sahip bir toplum yoksullukla mücadele konusunda önemli bir mesafe kat etmiş demektir. Türkiye'deki sosyal güvenlik politikalarının vakıflar aracılığıyla yeniden yapılandırılması veya sürdürülmesi bu yüzden oldukça önemlidir.

Her şeyden önce vakıfların varlık sebebi, içinde bulundukları toplumun bireylerine sosyal yardım sağlamaktır. Vakıfların sağladıkları bu sosyal yardım uygulamaları, toplumun ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşayan ve bu durumla baş edemeyen yoksul ve yardıma muhtaç bireylerine, muhtaçlık koşulları ortadan kalkıncaya kadar gelir desteği sağlamak ve bu kişilerin en kısa sürede yeniden kendi geçimlerini sağlayabilecekleri olanaklara kavuşmalarına yardımcı olmaktır. Dolayısıyla vakıflar ve sosyal yardımlaşma kurumları ve fonlarının varlık sebepleri ve amaçları aynıdır.

Özellikle toplumumuzda genellikle üst gelir grubuna ait kişilerin sahip oldukları malları veya gelirleri fedakârlık ve gönüllülük esasına dayalı olarak toplumun kullanımına ve faydalanmasına tahsis etmesiyle kurulan vakıf kurumu, bir sivil toplum örgütlenme biçiminde bu işlevi fiili olarak yerine getirmektedir. Nitekim Türkiye'de tüm sosyal politikalar, sosyal yardımlaşma ve sosyal hizmetlere ilişkin kamusal hizmetler yasa ile kurulmuş, gelirleri kişilerin gönüllülük esasıyla bağışlamalara değil vatandaş vergilerinden elde edilen gelirlerle oluşturulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla sağlamaya çalışmaktadır. Adı vakıf olmakla birlikte bu kurumların tamamı birer resmi devlet kamu kurumudur ve çalışanların tamamı memur statüsündeki kamu görevlileridir.

Oysa Türkiye'de vakıfların, tarih boyunca sosyal güvenlik ve sosyal yardım sağlanmasında önemli bir rol üstlenmiştir ve bu tarihsel süreçte vakıf kurumu, sosyal güvenliğin bir hak olarak değerlendirilmediği ve devletin de bu hakkı

sağlamakla yükümlü tutulmadığı, o dönemin koşulları çerçevesinde insancıl duygu ve dinsel düşüncelerle ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla vakıf kurumu sosyal güvenliğin-sosyal yardımların sağlanmasında sosyal devlet tarafından oluşturulan modern sosyal güvenlik sistemlerinden daha köklü ve uzun bir geçmişi bulunmaktadır.

Nitekim, birer devlet kuruluşu olarak faaliyet gösteren SYDV' larının, fiziki mekân ve donanım sorunu olduğu; sosyal yardım hizmetlerinin genel olarak konunun uzmanları olmayan niteliksiz personel tarafından yürütüldüğü, müteveli heyetinin uygulamada sadece karar alma işlevini üstlendiği, gelirlerinin düzenli ve istikrarlı bir yapı arz etmediği, muhtaçlığın belirlenmesinde ortak kriterlerin uygulanmadığı, sağlanan yardımların genel olarak belirli bir ihtiyacı bir defada veya geçici sürede karşılayan yardımlardan oluştuğu, başvuruda bulunan ve yardım alanlara ilişkin istatistikî bilgilere ulaşılmasında zorluklar yaşandığı görülmektedir. Buna ek olarak yapılan sosyal yardımların esas ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak yerine siyasi malzeme yapılarak belirli kesimlere dağıtıldığı tarzında eleştirilerin ardı arkası kesilmemektedir.

Tüm bunlar birlikte değerlendirildiğinde vakıfların sürdürmesi gereken sosyal yardımlaşma ve sosyal hizmet uygulamalarının devlet eliyle yapılmasının yoksullukla mücadele çabalarını başarısızlığa uğrattığı da söylenebilir. Bu yüzden sürdürülen yoksullukla mücadele, sosyal yardımlaşma ve dayanışma hizmetlerinde gerçek manada vakıfların katılımı ve rolü güçlendirilmelidir.

Sonuç olarak, vakıflar aracılığıyla yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan kesimlerin fırsatlara erişimlerinin kolaylaştırılması, ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması mümkün olabilecektir.

4.2.2. Sosyal Bütünleşmeyi Sağlama Rolü

Vakıflar insana ve topluma hizmet etme, onların refahını ve mutluluğunu koruma ve artırma temelleri üzerine kurulmuş; insanlar arasındaki dayanışmayı, yardımlaşmayı ve işbirliğini hedefleyen sosyal kurumlardır.

Vakıflar ihtiyaç sahibi olanlara maddi yardımlarda bulunarak yardıma muhtaç insanların refahının, hayat standardının ve mutlu olmalarının artmasına yardımcı olurken bir yandan yoksullukla mücadele etmekte, diğer yandan da yardım alan insanların ait oldukları toplumla kaynaşmalarına ve bütünleşmelerine hizmet etmektedir.

Vakıflar, toplumda bireyler arasında sosyal yardımlaşma, dayanışma ve işbirliğini amaç edindiğinden ve bu tür hizmetlerin doğal sonucu olarak bireylerin maddi ve manevi bir bütün etrafında hareket etmesine neden olmaktadır.

Toplumsal bir hizmetin görülmesi aşamasında hizmetten yararlananlar arasında oluşan sosyal ilişkilerin devamlılığı, sosyal bütünleşmeye tesir edecektir. Bu sosyal ilişkiler sadece hizmetten yararlananlar arasında değil, aynı zamanda hizmeti dağıtanlarla hizmetten yararlananlar arasında da oluşacaktır.

Böylece vakıflar toplumda yatay ve dikey sosyal ilişkilerin artmasına ve bunun sonucu olan yatay ve dikey bütünleşmenin gelişmesine katkıda bulunurlar.

4.2.3. Sosyal Çatışmayı Ve Yabancılaşmayı Önleme Rolü

Vakıflar, sosyal bütünleşmeye yardımcı olma fonksiyonuyla yakından ilişkili olan toplumda sosyal çatışmayı kısıtlayıcı ve engelleyici fonksiyonu da yerine getirmektedir.

Çünkü vakıf bir toplumu birbiriyle uzlaşmayan iki düşman sınıfa bölen, dolayısıyla sınıf çatışması temeli üzerine kurulmuş düşünce ve uygulamalara ters düşen hizmetleri sunmayı hedefleyen bir sosyal kurumdur. Bu duygu ve sorumluluğun bir sonucu olarak vakıflar meydana gelmekte ve sunduğu hizmetler ile bu duyguları yaymakta, pekiştirmekte ve geliştirmektedir. Bir başka ifadeyle, vakıf kurumu

yerine getirmekle yükümlü olduğu fonksiyonları sınıf çatışması esasına göre değil; din, dil, renk, ırk ve sınıf ayrımı yapılmadan gerçekleştirme düşüncesine göre kurulur.

Vakıflar ayrıca, insan onurunu, saygınlığını, bir grup ya da toplum içinde küçümsenmemesini ve utandırılmamasını gözeterek onun toplum içinde kendisinin de değerli bir vatandaş olarak kabul edildiğı duygu ve düşüncesini beslemesine ve geliştirmesine yardımcı olması bakımından bireyin toplumdan yabancılaşmasını kısıtlayıcı ve engelleyici etkide bulunmaktadır.

Vakıf aracılığıyla yardım gören bir insan bazı temel ihtiyaçlarını onuru kırılmadan, küçümsenmeden, belli bir kişiye büyük ölçüde bağımlı kalmadan tüzel kişiliğe sahip bir kurum olan vakıftan sağladığında sadece kendisine bu iyiliği yapan vakfa karşı değil; aynı zamanda, ait olduğı topluma karşı da sevgi, saygı ve bağlılık duygusuna sahip olmaktadır.

Bu durum bireyde ait olduğı toplumda yalnız olmadığı, toplumun kendisine de ilgi duyduğı ve değer verdiğı yönünde duygu ve düşüncenin gelişmesini sağlayarak kendisine olan güveni ve saygısını güçlendirmekte; dolayısıyla, topluma yabancılaşmasını kolaylaştıran fırsat, imkân ve şartların önemli bir kısmını kısıtlamakta ve azaltmaktadır.

4.2.4. Gelir Ve Servetin Yeniden Dağılımındaki Rolü

Vakıflar sürdürdükleri yardım hizmetleriyle, tamamen gönüllük esasına dayanarak, sosyal politikaların giderek zayıfladığı günümüzün kapitalist sistemlerine adeta meydan okuduklarını söylemek mümkündür.

Özellikle neo-liberal ekonomik çizginin temel unsurları olan özelleştirme, serbestleştirme, kuralsızlaştırma, işgücü piyasalarında esneklik, devletin ekonomik alandaki düzenlemelerinin asgarileşmesi ya da hiç olmaması, devletin küçültülmesi gibi söylemler gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliği daha önce yaşanmadığı kadar yoğun bir biçimde hayata geçirmektedir.

Bu toplumsal ve ekonomik düzende yoksullukla mücadele kapsamında geliştirilen politika yönelimleri ise, yoksulluğun giderilmesinden büyük bir hızla yoksulluğun yönetilmesine dönüşmektedir. Bu biçime bürünmüş sosyal yardımlar, yoksullukla mücadele etmenin gerisinde onu sürdürülebilir bir düzeyde tutarak, bu durumu siyasi devamlılığın bir aracı haline getirdiği bile görülmektedir.

İşte ekonomik hayatta kendini gösteren neo-liberal yeniden yapılanma, yaşanan ve yaşanmakta olan metalaşma süreçleri, günümüzün toplumsal hayatın her kademesinde daha yoğun bir şekilde kendini hissettirir bir konuma gelmiştir. Bu şartlar altında vakıflar aracılığıyla gönüllülük esasına dayalı, salt insan olmaya dayalı sosyal yardımlaşma faaliyetleri inşa edebilmek, ayrımcılık üretmeyen, yoksullukla yapısal düzeyde mücadele edebilmenin yegâne koşuludur.

Nitekim vakıflar servet ve geliri gayri şahsileştirerek bireyler arası varlık ve gelir farklarını asgariye indiren kurumlar olarak, genellikle üst gelir grubuna sahip kişiler tarafından kurulmakta ve bu gruba mensup bireylerin mülkiyetindeki servetin onların özel mülkiyetinden çıkmasıyla birlikte bu servetin toplumun mülkiyetine geçmesi söz konusu olmaktadır. Servetin transferinden sonra bu servetin gelirleriyle sağlanan yardım ve hizmetlerin hemen hemen tamamına yakını düşük gelirli bireyler tarafından tüketilmekte, böylece düşük gelirli gruplar lehine servetin ve gelirin yeniden dağılımı gerçekleşmektedir.

Bu yüzden günümüz neo-liberal ekonomik yaklaşımları vakıfların varlığını ve işlevlerini kendi sistemleri adına bir tehdit olarak görmektedirler. Ancak yeni ekonomik sistemler bu yüzden de yoksullukla mücadele konusunda başarısız olmaktadır. Dolayısıyla vakıflar aracılığıyla bir ülkedeki gelirlerin yeniden dağılımını sağlamak konusunda stratejiler geliştirmek önemli ve gereklidir.

4.2.5. Tam İstihdamda Ve İşsizliği Azaltmada Vakıfların Rolü

İktisadi literatürde, işsizlik sorunu yoksulluğun ana nedenlerinden biri olarak ifade edilir ve hatta üretim-tüketim dengesini bozarak, yatırımların azalmasına yol açan yoksulluğun, işsizlik sorununu beraberinde taşıdığı da söylenmektedir.

Bir başka ifadeyle işsizliğin olduğu yerde yoksulluk, yoksulluğun olduğu yerde işsizlik kaçınılmazdır. Ancak böyle bir genelleme yanıltıcı da olabilir. Çünkü işsizlik-yoksulluk ilişkisi her ülke için aynı düzeyde geçerli değildir. Örneğin sosyal güvenlik kapsamında işsizlik sigortalarından yapılacak ödemeler ve sosyal yardımlarla işsiz kesimlerin yoksullaşmasının önüne geçilebilir. Bununla birlikte yoksulluk sadece işsiz kesim için değil, istihdam edilenler açısından da geçerli bir sorundur.

Bu durum literatürde “ çalışan yoksullar ” veya “ yoksul çalışanlar ” şeklinde ifade edilmektedir. Yoksul çalışanlar, herhangi bir işi olmasına rağmen, elde ettiği gelir ile yoksulluk sınırının altında yaşayan ve bu anlamda, asgari düzeydeki temel gereksinimlerini karşılayamayan kişilerdir.

Anlatılan çerçevede, günümüzde istihdam ve işsizlik gerek ekonomik ve gerekse sosyal sonuçları ile gelişmiş-gelişmemiş hemen hemen tüm ülkelerde önemli bir sorun haline gelmiştir. Özellikle Türkiye’de yoksulluk olgusunun varlığı açık bir biçimde görülmekle birlikte bu sorun düşük eğitim düzeyi, işsizlik, kayıt dışı ekonomi, yetersiz sosyal güvenlik sistemi, ekonomik kriz, adil olmayan gelir dağılımı ve bölgesel eşitsizlikler gibi ülkenin yapısal sorunlarıyla beslenerek yaygınlaşmaktadır.

Türkiye’de İşsizlik yaygınlaştıkça her türlü kanuni haklardan mahrum olan sigortasız çalıştırılan işçilerin sayısı da artmaya devam etmekte, bu durum kamu kesimi borçlanma gereğini yükselterek daha yüksek faizlerle kamunun borçlanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, artan faiz yüküne paralel olarak gelir dağılımı, yoksul kesimin aleyhine değişmekte, diğer taraftan, bütçe içinde hızla artan faiz yükü, gelir dağılımında en altta bulunan kesime yeterince yardım yapılmasını da engellemektedir (Dansuk, 2003:242).

Türkiye’de yaşanan yoksulluğun büyük ölçüde yapısal sorunlarla ilişkili olması, çözümüne yönelik sosyal politikaların yanı sıra etkin ve istikrarlı ekonomi politikalarına da ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Bu noktada vakıfların rolü işsizlikle mücadelede önemli fonksiyonlar ifa edebilmektedir. Vakıfların sağladığı eğitim hizmetleri ve mesleki beceri kursları işsizlik alanında istihdam alanlarını

geliştirebileceği gibi, nitelikli çalışanların yoksulluktan kurtulmasına da olanak sağlayacaktır.

Özellikle yoksulluğun azaltılabilmesi ve önlenbilmesine yönelik ekonomi alanında işlerlik kazandırabilecek faaliyetler ortaya koyan vakıfların uyguladığı yardım programları bu bağlamda büyük önem arz etmektedir.

Sonuç itibarıyla işsizlik, gelişmekte olan ülkeler için tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş çabalarının, gelişmiş ülkelerde ise endüstri sonrası topluma dönüşme sürecinin bir yansımasıdır. Bu anlamda, yoksullukla sonuçlanan işsizlik sorununun bugün tüm dünya’da ciddi bir boyuta ulaştığını kabul etmek gerekir.

4.3. Yoksullukla Mücadele Yöntemleri Açısından Türkiye’deki Vakıfların Rol ve İşlevleri

Geleneksel dayanışma ilişkilerinin bireyi, yoksulluk da dahil, çeşitli yaşam risklerine karşı koruyacağı düşüncesinin egemen olduğu Türkiye’de yoksullukla mücadele sorumluluğu, uzun yıllarca yoksullara belirli zamanlarda yardım yapma biçiminde bazı kurumların yan işlevleri arasında yer almıştır.

Bununla birlikte dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak, 1980’lerin ikinci yarısından sonra kurumsal bazda ele alınmış ve politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Özellikle 90’lı yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin ortaya çıkardığı olumsuz koşullar, gerek akademik alanda ve gerekse de kamu yönetimi ve sivil toplum örgütleri düzeyinde yoksulluk konusuna karşı ilginin artmasına neden olmuştur.

Türkiye’de yoksulluk sorununun çözümünde son yıllara kadar, dolaylı yaklaşım ağırlıklı olarak benimsenen yoksullukla mücadele yaklaşımları, Türkiye’deki ekonomik büyümeye havale edilmiş ve beş yıllık kalkınma planlarında bile hızlı ekonomik büyümenin işsizlik ve yoksulluk gibi sorunları kendiliğinden çözeceği gibi iyimser bir yaklaşım benimsenmiştir.

Bununla birlikte bu yaklaşım tarzının yoksulluk sorununu çözemediği, mülkiyetin ve üretim araçlarının bu denli eşitsiz dağılımının bulunduğu Türkiye’de, büyümenin kendiliğinden yoksulluk sorununu çözemeyeceği nihayet anlaşılmıştır.

Bu çerçevede birer sivil toplum kuruluşu olarak nitelenen vakıf merkezli stratejilerin yoksulluk sorunun çözülmesinde ve olumsuz etkilerinin azaltılmasında hem dolaylı yaklaşımlar içinde hem de doğrudan yaklaşımlar içerisinde önemli rol ve işlevleri olduğu yeni yeni keşfedilmeye başlanmıştır.

Bu yüzden aşağıdaki başlıklar altında vakıf merkezli dolaylı ve dolaysız stratejiler içinde vakıfların rol ve işlevlerine dayanılarak çeşitli tespitler yapılmaya çalışılacaktır.

4.3.1. Yoksullukla Mücadelede Vakıf Merkezli Dolaylı Stratejilerin Rol ve İşlevleri

Yeni ekonomik çağda üretim araçları mülkiyetinin yapısına, ekonomik sistemin işleyiş prensiplerine ve bunların ötesinde toplumsal güç ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk sorunu, bu unsurlar tümüyle veri kabul edilerek çözülmeye çalışılmaktadır.

Bu çerçevede, yoksulların kent merkezlerinin yanibaşında gecekonduya yığılması gibi, yoksulluk sorunu da gelir dağılımı ve istihdam gibi iktisadi alanlardan koparılıp, sosyal yardım alanlarına hapsedilmek istenmektedir.

Diğer bir ifadeyle günümüz kapitalist ekonomi sistemlerinde kamunun harcamaları yoluyla vergi gelirlerinin yeniden dağıtım rolü göz ardı edilirken bu araçların etkisiyle perçinlenen adaletsiz gelir dağılımının kısmen dengelenmesi işi sosyal yardımlara havale edilmektedir.

Uygulanan neo-liberal politikalar ve bunun sonucunda ağırlaşan istihdam ve işsizlik olgularından da bağımsız olarak tartışılmak istenen yoksulluk sorununun çözümü böylece kendi nedenlerinden farklı yerlerde aranmaktadır.

Oysa vakıf merkezli yoksullukla mücadele uygulamalarına bakıldığında, dolaylı yaklaşımların bile vakıflar aracılığıyla sürdürülmesi gerektiğine ilişkin bazı önemli bulgulara ulaşmak mümkündür.

Örneğin Bourguignon (2004), büyüme, yoksulluk ve eşitsizlik arasındaki ilişkiyi “PGI Üçgeni”⁴ olarak adlandırmakta ve yoksulluğun milli gelirin daha fazla arttırılarak (ekonomik büyüme ile) veya daha adil gelir dağılımı ile azaltılabileceğini ileri sürmektedir (Bourguignon, 2004:4).

Bourguignon (2004), yoksulluğun azaltılmasının kalkınma için önemli bir hedef olduğunu ve bu hedefe ulaşılabilmesi için de gelir dağılımı ve büyüme politikalarının ülkeden ülkeye değişen mücadele modelinin, mücadele verilen ülkedeki toplumun kültürüne göre şekillenen bir politikayla sürdürülmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Bourguignon, 2004:9). Dolayısıyla Türkiye’ye özgü vakıf merkezli yoksullukla dolaylı mücadele yaklaşımları, yoksullukla mücadele konusunda önemli kazanımlar sağlayacaktır.

Öte yandan, ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılmasındaki etkisi konusunda farklı düşünceler olsa da, literatürde büyümenin yoksulluk oranlarını azalttığı konusunda genel bir kanaatin bulunduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, ekonomik büyümenin hızlı olması durumunda bunun sadece hane halklarının parasal gelirlerini arttırdığı, dolayısıyla fakir ve yoksullara artan gelirlerin ulaştırılamadığı eleştirinin haklılığını ortadan kaldırmak için bu noktada vakıfların faaliyetlerinin, “yoksul yanlısı büyüme” stratejileriyle birlikte değerlendirilmesi mümkündür. Çünkü vakıflar hızlı gerçekleşen ekonomik büyümeyle elde edilen gelir artışlarının doğrudan doğruya yoksul kesimlere dağıtımını yaptığı bir işlevi bulunmaktadır. Bu yönüyle vakıfların sürdürdüğü

⁴ Dünya Bankası ekonomistlerinden François Bourguignon’a göre, “Yoksulluk gelir arttırılarak (büyüme) veya daha iyi bir gelir dağılımı ile azaltılabilir. Yoksulluk oranında yüzde birlik bir düşüş, belirli bir büyüme oranı yâda eşitsizlikteki belirli bir azalmayla gerçekleştirilebilir. Daha önemlisi, gelirden bir artışın eşitsizlikte bir azalmayla çatışması gerekmez. Ayrıca yoksulluğu azaltmak için yalnızca büyüme üzerinde durmak yerine, politika yapıcılar eşitsizlik ve büyümeye aynı zamanda odaklanabilirler.” Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz.: François, Bourguignon, “The Poverty-Growth-Inequality Triangle”, The Indian Council for Research on International Economic Relations, New Delhi, 4 Feb. 2004, s. 4.

yoksullukla mücadele uygulamaları doğrudan doğruya “ yoksul yanlısı büyüme stratejisi ” olarak nitelendirmek mümkündür.

Nitekim “ Yoksul Yanlısı Büyüme” (pro-poor growth) kavramı, son yıllarda, büyümenin yoksulluğun azaltılmasında tek başına yeterli olmadığı düşüncesini benimseyen kalkınma düşünürleri tarafından öne sürülmektedir. Yoksul yanlısı büyüme geniş anlamda, “ yoksullukta önemli bir azalma sağlayan büyüme” ya da “ yoksullar için iyi olan büyüme ” olarak tanımlanmaktadır. Ancak bunun tam olarak neyi ifade ettiği literatürde halen tartışılmakla birlikte, kavrama vakıfların sürdürdükleri gönüllü hizmetler ve faaliyetler açısından bakıldığında bu kavramın içinde değerlendirilmesi mümkün olan özellikler taşıdığını söylemek mümkündür.

Çünkü vakıf yardımlarıyla ekonomik büyümeyle kazanılan ekonomik varlıkların ve kazanımların adil bölüşümü sağlanmakta bunun da yoksulluğun azaltılmasında önemli bir etkisi bulunmaktadır. Daha açık bir ifadeyle ekonomik büyüme yoluyla yoksullukla mücadele ederken, ekonomik büyümeyle elde edilen kazanımların vakıflar aracılığıyla toplumun tabanına inerek dağıtımı sağlanırsa “ yoksulluk yanlısı bir büyümeden” bahsedilmeye başlanacaktır.

Yoksul yanlısı büyümeyi ilk ortaya atan Kakwani (2010)⁵ ise yoksulların oransal olarak zenginlerden daha fazla büyümeden yararlanabildiği durumda, büyüme sürecinin yoksul yanlısı olduğunu belirtmektedir (Kakwani, 2010:432). Ancak bu durum, yoksulların oransal olarak daha fazla büyüme sürecinden yararlanmasında aşırıya kaçılarak sezgisel karışık etkilerin oluşmasına neden olabilir (Çetin, 2013:217). Bu yüzden vakıf merkezli dolaylı yaklaşımlar ve stratejiler yoksullukla mücadele konusunda oldukça güçlenerek benimsenecek ve bu tarz yaklaşımlara yönelik eleştiriler de büyük ölçüde anlamsız kılacaktır.

Örneğin yoksullukla mücadelede yaklaşımlarına yönelik getirilen eleştirilere bakıldığında; “Yardım ödemelerinin, insanların çalışma yerine tembelliği tercih etmelerine neden olabilir” denilmektedir (Çetin, 2013:218). Ayrıca “Bireyler, çalışmadan bir gelir elde ettiklerini gördüklerinde üretim faaliyetinde bulunarak bir

⁵ Ayrıntılı Bilgi için Bkz.: KAKWANI. Nanak, (2010), **The Lorenz Curve: Famous Figures and Diagrams in Economics**. Eds. Mark Blaug & Peter Lloyd, UK: Edward Elgar Publishing.

gelir elde etmeye daha az çaba sarf ederler. Bu sebeple de, toplum olabileceğinden daha yoksul hale gelir.” tarzında eleştirilerin olduğu görülmektedir (Kakwani, 2010:441).

Bu tür neo-liberal yaklaşımlar ve eleştiriler kesinlikle yoksullukla mücadelede devletin müdahalesini ve desteğini ret etmektedir. Oysa vakıf merkezli mücadele yaklaşımları sayılan eleştirilerin hepsini anlamsız kılacaktır.

Özellikle gönüllüğün esas olması, zenginin kendi rızasıyla gelirini ve kazanımlarını paylaşması ya da devletin ekonomik büyümeden elde ettiği kazanımları yoksullara vakıflar aracılığıyla dağıtması yoksulluğu toplumsal boyutta azaltarak bir anlamda dolaylı yaklaşımların da amaçlarına ve hedeflerine ulaşmasına ön ayak olacaktır.

4.3.2. Yoksullukla Mücadelede Vakıf Merkezli Doğrudan Stratejilerin Rol Ve İşlevleri

Günümüzde giderek yaygınlaşan yoksulluk sorunuyla mücadele edilmesi gerek toplumsal bir sorumluluk gerekse de ekonomik ve sosyal alanda yol açacağı sorunlar açısından bir zorunluluk teşkil etmektedir (Arıcı, 2004:259).

Bu noktada vakıfların sürdürmüş olduğu sosyal yardım uygulamaları yoksullara asgari seviyede de olsa insanca ve onurlu yaşamalarını sağlayacak bir yaşam standardını yakalama fırsatı vermesi bakımından bu bağlamda öne çıkan doğrudan yoksullukla mücadeleye dönük vakıf faaliyetleridir (Güzel ve Okur, 2005:58).

Vakıflar, ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan vatandaşların gıda, giyim, yakacak, barınma, sağlık, eğitim vb. acil ve güncel zaruri ihtiyaçlarını karşılamakta ve böylece günü kurtarma telaşında olan yoksullara kol kanat germektedir (Ersel, 2009:236). Dolayısıyla İnsanın onurlu ve insanca yaşamasını sağlayacak yardımları yapan vakıflar sosyo-ekonomik hayatı yönlendirerek güçsüzleri, yoksulları, yardıma muhtaç kişileri koruyan ve onlara gerekli imkânları sunan güçlü birer sosyal yardım kurumlarıdır.

Bu şefkatli ve himayeci yardım kurumları, sürdürdükleri doğrudan yardım faaliyetleriyle, toplumdaki yoksul bireyleri öncelikle korumaya almakta, onların beslenme, barınma, giyinme gibi temel gereksinimlerini anında karşılamakta, uzun vadeli sağlık, eğitim ve barınma gibi uzun vadeli ihtiyaçlarını ise zamana yayarak karşılamaya çalışmaktadır. Temel olarak vakıfların bu hizmetlerinin tamamı doğrudan doğruya yoksullukla mücadeleyi amaçlayan ve hedefleyen yaklaşımların bir ürünüdür. Bu yüzden de vakıf merkezli yoksullukla mücadele stratejileri köklü mazisi olan ve kurumsallaşmasını yüzyıllar önce gerçekleştirmiş bir yoksullukla doğrudan mücadele yaklaşımıdır.

Öte yandan yoksullukla doğrudan mücadele yaklaşımında, yoksulluk sorununun dolaysız çözümüne yönelik politikaların ve programların uygulanması söz konusudur. Bu yaklaşım tarzında kamu; vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sağlık ve eğitim politikaları gibi temel araçlarla gelirin ikincil dağılımına etkin bir biçimde müdahil olmaktadır. Bu politik araçlarla birlikte, kamunun öncülük ettiği sivil toplum tarafından dizayn edilmiş yoksullukla mücadele programları da bu yaklaşımın temel enstrümanları arasında yer almaktadır.

Dolayısıyla Türkiye'deki vakıfların tüm faaliyetleri ve hizmetleri bizzat yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşımlar içinde yer almaktadır. Vakıfların toplumsal refahı yükseltmek ve özellikle gelir düzeyi düşük yoksul hane halklarının yaşam standartlarını iyileştirmek amacıyla hane halklarına yaptıkları yardımlar, yoksullukla mücadele konusunda vakıf merkezli stratejilerin başında gelen en önemli araçlardır.

Vakıfların bu alanda kalıcı ve sürdürülebilir bir başarı sağlanması içinse, yoksullukla mücadelede doğrudan sistemi hedef almaması, toplumsal bilinci köreltmemesi ve bu programların uzun vadeli ekonomik ve sosyal politikaların bir parçası olarak ele alınması gerekmektedir. Bununla birlikte vakıfların Türkiye'deki uygulamalara ilişkin değerlendirme ve gözlemler bu yardımların yoksulluk profili ekseninde oluşturulmuş ayrıntılı bir programa göre değil, belirli toplumsal ve kişisel ilişkiler üzerinden belirlenen günlük kararlar çerçevesinde yapıldığı izlenimi yaratmaktadır.

Özellikle Türkiye’de yoksullukla mücadeledeki kurumsal alanın karmaşık ve dağınık bir görünüm içinde olması da buna eklendiğinde, yoksullukla mücadele eden merkezi ve yerel düzeyde binlerce vakıf ve milyonlarca vakıf üyesi olarak çalışan gönüllüler olmasına rağmen, bunların bir koordinasyon içinde olmadıkları, çoğu zaman birbirlerinden habersiz hareket ettikleri görülmektedir.

Ayrıca yoksullukla doğrudan mücadele eden ve bu alanda faaliyet gösteren vakıfların gönüllü üyeleri bile çoğu zaman kendileri de, yoksullukla mücadele programları ve uygulamalarının etkinliğini bilmemektedirler. Hatta vakıflara yapılan ya da vakıfların yaptıkları nakdi ve ayni yardımların etkinliğini ölçen ve izleyen çalışmaları ve kurumsal araçları yoktur.

Sonuç olarak, Türkiye’de yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım kapsamında değerlendirilebilecek vakıf merkezli uygulamaların etkinliğini ve işlevini azaltan faktörler ortadan kaldırıldığında daha işlevsel ve başarılı sonuçlar elde edilebileceğini söylemek mümkündür.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

20.yüzyılın sonlarına doğru küreselleşmeye bağlı olarak insanların yoksulluk sorunları artmış, uluslararası ölçekte üretimin ve tüketimin yaygınlaşmasıyla da yoksulluk şiddetini arttırarak tüm dünya devletlerini tehdit etmeye başlamıştır.

Yoksulluğun dünyanın geleceğini tehdit eden ciddi bir küresel sorun olduğu gerçeğinin kendini giderek daha fazla hissettirmesi, bütün dünya ülkelerinin yoksullukla mücadelede yöntem arayışlarına iterek çok yönlü yoksullukla mücadele politikaları geliştirilmesine de zemin hazırlamıştır.

Öte yandan 21.yüzyılda tüm kamusal yönetim alanlarına özgü yapıları demokratik usullerle yönetme iddiasıyla ortaya çıkan ve gelişen yönetim anlayışı, geçmişte hiç olmadığı kadar devlet yönetiminde ve siyasal politikalarda sivil toplumun devlet yönetimine katılımına izin vermeye başlamıştır.

Bu kapsamda yönetim anlayışını benimseyen Batılı demokrasiler yoksullukla mücadeleden sosyal yardımlaşmaya kadar çeşitli alanlarda yetki ve görevlerini STK' lara devretmeye başlamıştır.

Tamamen gönüllük esasına dayanan sivil toplum kuruluşlarının bazı farklılıkları olmakla birlikte, günümüzde Türkiye'deki vakıflarla birebir örtüşen çizgide faaliyetleri bulunmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de oldukça köklü mazisi olan ve ülkede sürdürülen yoksullukla mücadele çabaları içerisinde önemli yeri olan vakıfların, rol ve işlevlerini yeniden belirleyerek yoksullukla mücadele konusunda bazı stratejiler geliştirmek mümkündür.

Bu kapsamda, Türkiye'de süregelen yoksullukla mücadele uygulamalarına ve çabalarına vakıf merkezli stratejiler geliştirmek amacıyla yapılan bu tez araştırması, konuyla ilgili literatür taraması şeklinde yapılmıştır.

Söz konusu araştırmanın **ilk bölümünde**;yoksulluğun küreselleşmeyle birlikte kavramsal içeriğindeki değişimlerin merkez paradigmaları incelendikten sonra, yoksulluğun boyutları, türleri ve yoksullukla mücadele yöntemleri, konuyla ilgili

literatür çerçevesinde ele alınmıştır. Özellikle literatürde yoksulluk sorunuyla mücadele için önerilen yöntem ve yaklaşımlar incelendikten sonra, yoksullukla mücadele konusunda bu yaklaşımların etkinliğini gösteren istatistiksel verilere göre yorumlar yapılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise, günümüz Türkiye'sinde pro-aktif yardım faaliyetlerini hemen hemen her alanda ve sektörde asırlardır sürdüren vakıf müessesesinin ve vakıflaşma olgusunun kapsamlı bir incelemesi yapılmaya çalışılmıştır. Böylece vakıfların Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik yaşamında anlam ve önemi ortaya konularak, Türk insanın yakından tanıdığı ve günlük yaşantısında sık sık yardım aldığı veya üye olduğu vakıfların iktisadi açıdan anlam ve önemine bakılmaya çalışılmıştır. Özellikle de sürdürülen yoksullukla mücadele yaklaşımlarında vakıf müessesesinin fonksiyonları ve katkıları istatistiksel veriler ışığında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise, birer STK olarak nitelenen Türkiye'deki vakıfların yoksullukla mücadele bağlamındaki rolleri ve toplumumuzun sosyo-ekonomik yapısındaki işlevleri yönetim anlayışı çerçevesinde incelenmiştir.

Görüldüğü üzere, araştırmanın her üç bölümü yoksulluk, yoksullukla mücadele ve vakıf kavramlarına ilişkin literatürün teorik incelemesi gerçekleştirilmiş, dolayısıyla bu araştırmayla, Türkiye'nin yoksullukla mücadelesinde vakıf müessesesinin rol ve işlevlerine dayalı uygulamaya dönük sonuçlara literatür incelenerek ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar ve bilgiler, uluslararası düzeydeki yoksullukla ilgili istatistikler ve nicel verilere dayanmaktadır. Bu veriler UNDP, EU, WB ve WTA gibi uluslararası örgütlerin resmi Web sayfalarından temin edilmiştir. Türkiye'deki vakıflara ilişkin veri ve istatistikler ise, Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Resmi Web sayfasından ve kurum için intranet ağı yardımıyla kurum Resmi Arşivinden temin edilmiştir.

Son olarak belirtilmelidir ki, araştırma kapsamında önerilen vakıf merkezli stratejiler, başta mutlak ve göreceli yoksulluk olmak üzere insani yoksulluk ile

küreselleşmeyle birlikte yaygınlaşan kentsel yoksulluk türleri esas alınarak geliştirilmeye çalışılmıştır.

5.1. Sonuçlar

Bu araştırmayla görülmüştür ki, geçmişten günümüze gelişen ve çalışma alanları genişleyen vakıfların ana fikrini insan sevgisi, yardımlaşma duygusu ve toplumda fakirlere destek olarak yoksullukla mücadele çabası oluşturmaktadır.

Aslında, güçlünün ihtiyaç sahiplerine yardım etmesi ve yoksula malının bir bölümünü vermesi insan olmanın temel niteliklerindendir. Bununla birlikte insanların sosyalleşmeye başlamasıyla bireysel olan yardımlaşma duygusu sosyalleşmiş ve zaman içerisinde bu duygu daha fazla kurumsallaşarak vakıf hüviyetini almıştır.

Özellikle vakfedenler daha yüksek bir gelir seviyesine, vakfın menfaati kendilerine tahsis olunanlar ise daha düşük gelir seviyesine sahip olduklarından, vakıf müessesesi sosyal tabakalaşma piramidinde alt sınıfın küçülmesine, orta sınıfın genişlemesine pozitif anlamda etki ettiği bu yönüyle de yoksullukla mücadelenin önemli bir aracı olduğu anlaşılmıştır.

Nitekim bu yönüyle günümüzde vakıflar her çeşit yoksullukla mücadelenin en keskin ve etkili yolu doğrudan mücadele yaklaşımı içinde yer alan STK'larına çok benzemektedirler. Çünkü vakıf müessesesi sayesinde üst gelir grubu servetinin, onların mülkiyetinden çıkarak toplumsallaşması ve elde edilen gelirlerin alt tabakalara gelir ve hizmet şeklinde yayılması ve aynı zamanda bu transferlerin gönüllülük esasına göre yapılması söz konusudur.

Vakıf düşüncesi, yalnızca kendi mutluluğunu değil bilakis, başta insanlar olmak üzere bütün canlı-cansız varlıkların devamlılığını sürekli kılmak isteyen gönüllü insanlara özgü bir hayat felsefesidir. Bu hayat felsefesini benimsemiş olan geçmişteki Müslüman Türk devletleri, tebaalarının çok farklı gereksinimlerinin giderilmesi amacına yönelik olarak vakıflar kurulmasını teşvik etmiş ve vakıfların

bu vasfıyla devletin bütçe giderlerine katkıda bulunmasına önemli imkânlar sağlamışlardır.

Diğer yandan da vakıflar yüzyıllarca, Türk toplumunda zengin-fakir şeklinde gruplanan tüm birey ve sosyal katmanlar arasında gelir adaletinin sağlanmasına ve yoksullukla mücadele edilmesine katkı sağlamışlardır. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı döneminde Türk toplumsal hayatındaki eğitim, sağlık ve bayındırlık hizmetlerinin hemen hemen tamamının vakıflar aracılığıyla yerine getirildiği tarihçiler tarafından ifade edildiği yine araştırma sonucunda görülmüştür.

Nitekim bir toplumdaki zenginler sahip oldukları özel mallarıyla fakirlere ve düşkünlere bir yandan yardım eli uzatırken, diğer yandan da bu yardımın sürekli hale gelmesini vakıf aracılığıyla sağlamaları hele bir de bunu devlet baskısı olmadan gönüllü yapmaları çok önemlidir. Çünkü vakfedilen bir mal, maddi değer veya varlık belirli bir formda yardım amacına göre tahsis edilerek, bu işlemi yapan kişinin yaşamından sonra da bağımsız bir varlık olarak yardım fonksiyonunu sürdürmesi mümkün olabilmektedir.

Bu durum Türkiye’de yaşanan ekonomik büyümenin tabana yayılmasında ve toplumda sosyal kalkınma yönünde ilerlemeler sağlanabilmesinde, vakıfların yoksullukla mücadele rollerinin etkinleştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Ayrıca vakıfların toplumsal rolleri, etkinlikleri ve çalışma koşulları yeniden yapılandırılarak, yoksullukla mücadele kapsamında sürdürülen sosyal ve siyasi politikalarla bütünleşen bir mücadele aracı haline getirilmesi gerekmektedir. Çünkü tüm yoksulluk türleri maddi ve manevi özellikler taşıyan çok boyutlu bir olgudur.

Aynı şekilde vakıflaşma olgusu da maddi ve manevi boyutları olan bir yoksullukla mücadele aracıdır. Bu noktada sosyal devlet anlayışından kaynaklanan sosyal hizmet ve yardım işlevleri sadece maddi desteğe dayanan ve kamu hizmeti görülen yönüyle yoksullukla mücadelede yetersiz kalabileceği için vakıfların bu noktada devreye girmesinin oldukça önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırma sonucunda edinilen diğer bir bulgu ise, vakıfların birer STK olarak günümüzdeki anlam ve öneminin son derece artmış olmasına ilişkindir. Bilindiği üzere günümüzün gelişmiş demokrasileri iyi yönetim anlayışına göre şekillenen devlet yönetim modeli kapsamında yoksullukla mücadele, sosyal politika ve hizmetleri sürdürme gibi kamusal hizmet alanlarında STK' lara daha fazla rol ve görev verilmesini benimsemekte ve önermektedir.

Özellikle toplumun karar alma mekanizmalarının dışında kalan önemli bir kesiminin karar süreçlerine katılmasını sağlayan ve örgütlü sivil toplum yapısının ortaya çıkmasında etkin bir rol oynayan kar amacı gütmeyen vakıf ve benzeri yapılanmalar yönetim anlayışının gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır.

Bir yönetim pratiği olarak da vakıfların, toplumun çeşitli ihtiyaçlarına karşı duyarlı, katılımcılığa önem veren, hedef ve önerilerini netleştirmiş, hesap veren, şeffaf ve etkin bir yoksullukla mücadele örgütlenmesi modeli olduğu söylenebilir. Çünkü günümüzün yönetim anlayışına göre, yoksullukla mücadele, sadece devletin işi olmamalı ve devletin yerini bu amaca göre örgütlenmiş sivil toplum kuruluşları da bu mücadelede aktif bir şekilde görev almalıdır.

Bu anlamda yoksullukla mücadelede birer sivil toplum kuruluşları olarak vakıfların sosyal güvenliğin güçlendirilmesi, ayrımcılığın engellenmesi, asgari ücret düzenlemeleri gibi sosyal politikaların yanı sıra ekonomik büyümenin hızlandırılması, sanayileşme, istihdam yaratma gibi makro ekonomik hedefli ekonomi politikalarında da önemli rol ve işlevleri bulunduğu yapılan bu araştırma sonucunda anlaşılmıştır.

Ancak yoksulluğun çok boyutlu toplumsal bir sorun olması, çözümüne yönelik politikalar üretilebilmesini ve bu politikalara işlerlik kazandırabilmesini de oldukça güçleştirmektedir. Bu durum, yoksullukla mücadelenin yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmak, engellemek şeklinde değil, yoksulluğu azaltmak anlamında kullanılmaya başlanması, yoksulluğun önlenbilmesine yönelik yitirilen umut ve inancın bir yansıması olduğunu ifade etmek de mümkündür.

21.yüzyılda insanlığın yitirmekte olduğu yoksullukla mücadeleye ilişkin umutları yeniden bulmak, ütopya gibi görülen yoksulluğu bitirme çabalarını zafere ulaştırmak, birer STK olan vakıfların toplumsal hayatındaki sosyo-ekonomik rollerini çok iyi tespit ederek, bu tür gönüllü yardım kuruluşlarını yeniden yapılandırılmakla mümkün olabileceği, yapılan bu tez çalışmasında görölmüştür.

Sonuç itibariyle, Vakıf hukuki statü olarak özel, malın sahipliği bakımından kamuyu ifade eden yegâne tüzel kişiliktir. Vakıf olgusunun hem bir sivil toplum örgütlenmesi hem de başı başına mal varlığına haiz mal topluluğu olma vasıflarını bir arada sunmasının getirdiği avantaj ve işlev farklılığıyla, bir model olarak, yoksullukla mücadele konusunda kullanılabilecek en uygun yapı olduğu değerlendirilmiştir.

5.2. Öneriler

Araştırma kapsamında Türkiye’de yoksulluğu etkin ve sürdürülebilir biçimde vakıflar aracılığıyla azaltılmasına yönelik geliştirilen önerilerin başında, eskiyen ve yıkılmaya yüz tutmuş olan vakıf eserlerini restorasyonuna ve yeniden düzenlenmesine önem verildiği kadar, geçmişte kurulmuş vakıfları ayakta tutan toplumsal dinamikleri, yeniden harekete geçirmeye çalışılmalıdır.

Ayrıca Türkiye’nin son yıllardaki büyüme performansına bakıldığında, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri içinde yer aldığı ifade edilmektedir. Ancak gelir dağılımındaki adaletsizlikler nedeniyle bu büyümeden toplumun her kesimi eşit düzeyde istifade edememektedir.

Büyümenin yoksullukla mücadelede gerekli, ancak yeterli olmadığı gerçeği kabul edilmeli ve kamunun gerek vergi, gerekse de transfer politikalarıyla gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele konusunda dengeleyici fonksiyonlarının vakıflara devredilmesi ciddi olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye’de yoksullukla mücadele alanında da sivil toplum kuruluşu niteliğinde olan vakıfların dağınık ve örgütlenme düzeyinin yetersiz olduğu görölmektedir. Yasayla kurulan, kamu bütçesinden finans edilen ve siyasal otoriteye bağlı birer kamu

kuruluşları gibi çalışan SYDV' ları; yanında STK kimliği olan vakıflar çok güçsüz kalmaktadırlar.

Türkiye'de yönetim modelinin gerçekleştirilmesi için daha güçlü bir demokrasiye, daha doğrudan demokrasi ile etkin yurttaş katılımının bir araya getirilmesi gerekmektedir.

Dolayısıyla öncelikle yoksullukla mücadele eden kamu yönetimi örgütlenmesinde bir bütünlük sağlanmalı ve SYDV' ları tamamen tüm gelirleriyle birlikte gönüllülerin kurdukları sivil vakıflara devredilmelidir

SYDV' larının bütçeden aldıkları milyonlarca liralık sosyal yardımlar, birer STK olan sivil vakıfların gelir kaynakları haline gelecek ve böylece bu gelirler yoksullukla mücadele alanında siyasi tercihlerden, kayırmacılıktan ve politik beklentilerden uzak tutularak düzenli ve istikrarlı bir toplum yapısına kavuşma ve yoksullukla etikli bir şekilde mücadele amacıyla kullanılmış olunacaktır.

Bunlara birlikte; kimlerin, ne ölçüde yoksul olduğunu bilmeksizin yoksullukla mücadele edilemeyeceği için, Türkiye'de yoksullukla mücadelede öncelikle hedef kitlenin doğru şekilde belirlenmesi, TÜİK' in 2002 yılından beri yapmakta olduğu Yoksulluk Araştırmalarına önem verilmesi ve sendikaların bu alanda getirdikleri eleştiri ve önerilere kulak verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R. **Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri**, 2009, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/pdf>, adresinden 15 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Acı, E. Y. (2011). "İnsani Yoksullukla Mücadelede Bir Sivil Toplum Proje Örneği", Marmara Üniversitesi, **İ.İ.B.F. Dergisi**, 20(1), 201-224.
- Acun, F. (2005). "Osmanlı Şehirlerinde Devlet ve Sivil Toplum", **Sivil Toplum**, 3, 51-60.
- Aktan, C. C. ve Çoban, H. (2006). "Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet", Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, **Rekabet Dizisi**, 1, 253.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002). **Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Yoksulluk Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Yayınları, Ankara.
- Aktan, C. C. (2002). **Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- Aktel, M. (2003). **Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Akyel, R. ve Köse, H. Ö. (2010). "Kamu Yönetiminde Etkinlik Arayışı: Etkin Kamu Yönetimi İçin Etkin Denetimin Gerekliliği", **Türk İdare Dergisi**, 466, 10-13.
- Al, H. (2008). "Çağdaş Kent Hizmetlerinin Sunumunda Vakıfların Rolü", **Yerel Siyaset Dergisi**, 3(25), 45-56.
- Altan, Ö. Z. (2004). "İstihdam Politikaları ve Yoksulluk", I.Ulusal Sosyal Politika Kongresi, "**Yaşam Boyu Sosyal Koruma**", Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Ankara.
- Amin, S. (2009). "Dünya Yoksulluğu, Yoksullaşma ve Sermaye Birikimi", **Mülkiye Dergisi**, 33(262), 89-94.
- Armağan, M. (2003). **Osmanlı İnsanlığın Son Adası**, Ufuk Yayınları, İstanbul.
- Arslan, O. (2001). **Kuramsal ve Tarihsel Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği**, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.
- Aslan, N. T. (2010). "Kar Amaçsız Örgütler ve Stratejik Yönetim", Cumhuriyet Üniv., **Sosyal Bilimler Dergisi**, 28(2), 155-192,
- Ateş, H. ve Nohutçu, A. (2006). "Kamu Hizmeti Sunumunda Gönüllü Kuruluşlar ve Devlet", **Selçuk Üniv. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 6(11), 245-276.

- Bahçivan, G. (2006). “Yönetişim ve Türkiye Uygulaması” , **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Balcı, A. (2005). “Kamu Örgütlerinde Toplam Kalite Yönetimi Uygulanması: Olumlu Perspektifler ve Olası Zorluklar ”, Selçuk Üniversitesi, **Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2(5), 194-203.
- Bayramoğlu, S. (2003). “Düzenleyici Devlet Düzenlenirken: OECD Türkiye Raporu Üzerine Eleştirel Bir Çözümleme”, **Praksis**, 9, 143–162.
- Bourguignon, F. (2004). “ The Poverty-Growth- Inequality Triangle” , **The Indian Council for Research on International Economic Relations**, New Delhi, 4.
- Cebeci, K. (2006). “ Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü”, **Sayıştay Dergisi**, 71, 23-46.
- Çaha, Ö. (2005). **Sivil Toplum Üzerine**, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Çalışkan, Ş. (2010). “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, 59, 89-132.
- Çetin, B. I. (2013). **İktisadi Sistemler Bağlamında Gelir Dağılımı - Kredi Ekonomisi İlişkisi ve Türkiye**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No: 41, Ankara.
- Dansuk, E. (2003). “Yoksullukla Mücadelede Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi” , Yoksulluk Sempozyumu, **Deniz Feneri Derneği**, İstanbul.
- Demir, S. (2006). “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme”, **DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü**, Ankara, 2-5.
- Demiral, M. (2007). “Türkiye’de Sosyal Sermaye Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşları (STK)’nın Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü”, **Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, 13, Celalabat-Kırgızistan,
- Demirel, D. (2005). “ Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği: Etkin Devlet”, **Sayıştay Dergisi**, 60, 105.
- Dumanlı, R. (1996). “Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları”, **DPT Uzmanlık Tezi**, Yayın No: DPT: 2449, Ankara, 2.
- Erbay, Y. (1996). “Küresel İşletmelerin Yönetimi ve Türk İşletmelerin Yeni Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Faaliyetleri”, **Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayınları**, Ankara, 11, 3-19.
- Eren, E. (2009). **Personel Sisteminde Dönüşüm**, Barış Övgün (Ed), Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform Kitabı, AÜSBF Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (KAYAUM), Ankara, 5, 175.

- Ertu, H. “ Vakıfların Devlet Yönetimine Katkıları” , (2010), <http://www.eakademi.org>. adresinden 14 Aralık 2013’te alınmıştır.
- Freidman, T. (1999). ***The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization***, Farrar and Straus, New York.
- Gerek, N. (2003). ***Sosyal Güvenlik Hukuku***, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, Eskişehir.
- Giddens, A. (2000). ***Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives***, Cambridge, Polity.
- Giddens, A. (1990). ***The Consequences of Modernity***, Polity Publications, Cambridge.
- Gökbunar, R. ve Erdal, A. (1997), “Kamu Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasında Üçüncü Sektörün Rolü”, ***Dokuz Eylül Ün. İİBF Dergisi***, İzmir, 12(1), 1-12.
- Gökçe, G. (2003). ***Küreselleşme ve Yerelleşme İlişkileri Üzerine Bir Tartışma***, Yerel ve Kentsel Politikalar Kongre Kitabı, (Ed.’ler: M. Akif Çukurçayır, Ayşe Tekel), Çizgi Yayınevi, Konya.
- Göküş, M. (2010). “Küreselleşme Sürecinin Kamu Hizmetine Yansıması” , SÜ İİBF ***Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi***, 14(20), 193.
- Gül, A. (2004). “ Sosyal Yardım Olgusu ve Sosyal Yardım Hizmetlerinin Gelişim Tarihi” IV.Aile Şurası “ Aile ve Yoksulluk” Bildirileri, (Editör: Rahime Beder SEN), ***Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı***, Ankara.
- Güler, B. A. (2010). ***Yeni Sağ ve Devletin Değişimi***, İmge Kitapevi, Ankara.
- Gündoğan, N. “ Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele ”, (2008), <http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedyas/ocak-subat2008.Pdf>, adresinden 11 Aralık 2013’te alınmıştır.
- Güneş, M. ve Yükselen, C. (2010). ***Sivil Toplum ve Yönetişim Tartışmaları Sürecinde Kent ve Kadın***, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Güzelsarı, S. (2004). “Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetim Yaklaşımları” , ***GETA Tartışma Metinleri Serisi***, Ankara Üniv.SBF., Ankara.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D. and Perraton, J. (1999). ***Global Transformations: Politics, Economics and Culture***, Polity Press, Cambridge.
- İnsel, A. (2005). “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”, ***Toplum ve Bilim***, No: 89.
- Kabaş, T. (2009). ***Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları***, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- Kakwani, N. (2010). **The Lorenz Curve:Famous Figures and Diagrams in Economics**, Eds. Mark Blaug and Peter Lloyd, Edward Elgar Publishing, UK.
- Karabıçak, M. (2002). "Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler", **SDÜ İİBF Dergisi**, 7(2), 115-131.
- Karaçor, S. ve Oltulu, A. (2011). " Demokrasi ve Yönetişim Boyutu ile Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı" , **SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Konya, 6, 11(22), 405-419.
- Karagöz, F. (2010). "Yoksulluk Tuzağı Ve Dış Yardım: Eleştirel Bir Yaklaşım", **Sosyal Bilimler Dergisi**, 4, 1-13.
- Karasu, K. (2010). "Kamu Özel Ortaklığı: Sözleşme Sisteminin Genelleşmesi", Barış Övgün (Ed), Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform Kitabı, AÜSBF Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi. (KAYAUM), Yayın No:5, Ankara, 79-96.
- Karataş, M. Vatansever, N. " Uluslararası Ekonomik ve Mali Kuruluşlar" , Muğla Üniversitesi, **SBE Dergisi**, Bahar, Sayı: 3, 2001, ss.1-26.
- Karyelioğlu, S. (2012). " Ulus Devlet Ve Milliyetçiliğin Tarihsel Dayanakları Ve Küreselleşmenin Ulus Devlet Ve Milliyetçilik Üzerindeki Etkileri" , **ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar**, 5(1), 140-142.
- Kaya, G. " Kamusal Hizmetler Gerçekleştiren Sivil Toplum Kuruluşları" , (2006), <http://www.sosyalhizmetleruzmani.org./kamusalhizmetler.html>, Erişim Tarihi: 12.12.2013.
- Kaynak, M. (2011). **Kalkınma İktisadi**, Genişletilmiş 4.Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Kazıcı, Z. (2003). **Osmanlı Vakıf Medeniyeti**, Bilge Yayınları, İstanbul,
- Keyman, E. F. (2002). "Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak: 11 Eylül, Modernite, Kalkınma ve Öteki Sorunsalı.", **Doğu Batı**, 18, 27-53.
- Keyman, E. F. (2005). **Kamusal Alan, Sivil Toplum ve Demokrasi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Köprülü, K. (2001). " Sivil Toplum Kuruluşlarında Politika ve Strateji Belirleme" **10.Ulusal Kalite Kongresi**, Sivil Toplum Kuruluşları ve İyi Yönetişim 13-15 Kasım Konuşma Metni, s.14.
- Mahmat, K. (2008). **Küreselleşme Sürecinde Kalkınma Yardımları:Orta Asya Cumhuriyetleri Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Murpy, W. J. (1977). **Yoksulluk Kültürü**, Çev: Orhan Türkdoğan, Dede Korkut Yayınları, İstanbul.

- OECD, 2012, Report, Aid For Trade At A Glance Fact Sheets, http://www.wto.org/english/res_e/publications_e/aid4trade11_e.pdf, pp.185-198, adresinden 30 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Önal, B. (2000). **Sivil Toplum Örgütleri ve Bir Sivil Toplum Örgütü Örneği**, Nobel Yayınları, Ankara,
- Önder, H. (2006). Şenses, F. " Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi” , **İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar**, Prof. Dr. Kemali Saybaşılıya Armağan içinde, İstanbul.
- Özaydın, M. M. (2003). " Vakıfların Sosyal Politika İşlevleri ve Günümüzde Artan Önemi” , **Kamu- İş**, Ankara, 7(2), 1-32.
- Özcan, T. (2003). **Osmanlı Para Vakıfları, Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özel, M. (2010). " Kamu Yönetiminde Kriz ve Türk Yerel Yönetimlerinde Yeniden Yapılanma” , **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, 3(1),13.
- Özer, M. A. (2005). "Günümüzün Yükselen Değeri: Yeni Kamu Yönetimi”, **Sayıştay Dergisi**, 59, 3-4.
- Öztürk, N. (2008). **Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Parlak, B. ve Sobacı, Z. (2012). **Ulusal ve Küresel Perspektifte Kamu Yönetimi, Teori ve Pratik**, 4. Baskı, MKM Yayınları, Bursa.
- Robertson, R. (1992). **Globalization: Social Theory and Global Culture**, London, Sage Publications, p.8.
- Sabır, H. (Ekim 2000 - Mart 2001). "Ticaretin Küreselleşmesi Sürecinde Uluslararası Rekabet Sistemi İhtiyacı”, **İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 23-24, 271-278.
- Sarıbay, A. Y. ve Keyman, E. F. (2000). **Global -Yerel Eksende Türkiye, Siyaset ve Toplumsal Yaşam**, Global Yerel Eksende Türkiye, A. Yaşar Sarıbay ve E. Fuat Keyman (der.), Alfa yayıncılık, İstanbul.
- Sarıbay, A. Y. (2000). **Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi, Sivil İtiraz**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Seyyar, A. (2003). "Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele”, Yoksulluk - 1. **Ulusal Yoksulluk Sempozyumu**, İstanbul, 1-19.
- Sobacı, M. Z. (2007). "Yönetişim Kavramı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 5(1), 221.
- Soysaldı, H. M. (2002). "Vakıfların Günümüzdeki Yeri ve Önemi”, Fırat Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Elazığ, 1(12), s.390-398.

- Şahin, H. (2000). **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi- Bugünkü Durumu**, Ezgi Kitabevi Yayınları, 6. Baskı, Bursa.
- Şahinöz, A. (2009). “Dünya Ticaret Örgütü’nün Dönüşümü”, **Mülkiye Dergisi**, 33(262), 221-232.
- Şenses, F. (2004). “ Neo-liberal Küreselleşme Kalkınma için Bir Fırsat mı, Engel mi?” , ERC, **Working Paper in Economic**, 04/09 August ss.1-29.
- Tağraf, H. (2002). “Küreselleşme Süreci ve Çokuluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi” , **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 3(2), 33-48.
- Tekeli, İ. (1999). **Modernite Aşılırken Siyaset**, İmge Yayınları, Ankara.
- TİKA, (2006). Türkiye İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA), **Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu-2006**, TİKA, 10-12.
- Tosun, G. E. (2005). “Birleştirici Demokrasi Devlet- Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir mi?”, **Sivil Toplum ve Demokrasi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Tuncel, G. (2005). **“Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi”, 21.Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat**, Cilt.2 Ed. Selahaddin Bakan, Adnan Küçük, Ahmet Karadağ, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.
- TUSİAD. “ TUSİAD- TESEV Ortak Duyurusu” , (2000), <http://www.tusiad.org/>, adresinden 15 Aralık 2013’te alınmıştır.
- TÜİK. (Türkiye İstatistik Kurumu) Gelir Dağılımı – Dönemi :2006 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=408> adresinden 15 Aralık 2013’te alınmıştır.
- TÜİK. (Türkiye İstatistik Kurumu) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması – Dönemi:2009,<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8661>, adresinden 15 Aralık 2013’te alınmıştır.
- TÜİK. (Türkiye İstatistik Kurumu) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması – Dönemi: 2010 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8448> adresinden 15 Aralık 2013’te alınmıştır.
- TÜİK. (Türkiye İstatistik Kurumu) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması – Dönemi: 2011 http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=232 adresinden 15 Aralık 2013’te alınmıştır.
- TÜİK. (Türkiye İstatistik Kurumu) Yoksulluk Çalışması –2012, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=23&ust_id=7 adresinden 15 Aralık 2013’te alınmıştır.
- TÜİK. (Türkiye İstatistik Kurumu), Yoksulluk Çalışması-2009,. TÜİK(Türkiye İstatistik Kurumu) Yoksulluk Çalışması – Dönemi : 2013 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8642> adresinden 15 Aralık 2013’te alınmıştır.

Türküne, M. (2005). **Devletli Sivil Toplum**, Kaknüs Yayınları.

Uçkan, Ö. (2003). “ E-Devlet, E-Demokrasi ve E-Yönetişim Modeli: Bir İlkesel Öncelik Olarak Bilgiye Erişim Özgürlüğü” STRADİGMA.COM, **Strateji ve Analiz Aylık E-Dergisi**, 5, 2-3.

Uğur, A. (1998). “Yeni Demokrasinin Yeni Aktörleri: STK’lar”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, 56-61, 148-166.

UN General Assembly GA/10748 , Sixty-third General Assembly, High-Level Plenary on Africa, 3rd & 4th Meetings, 28 Eylül 2012, (<http://www.un.org/News/Press/docs//2008/ga10748.doc.htm>), adresinden 20 Aralık 2013’te alınmıştır.

WTO. “General Agreement on Trade in Services” , http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats_01_e.htm #article V, adresinden 15 Aralık 2013’te alınmıştır.

Yıldırım, İ. (2004). **Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Zengin, O. (2009). **Günümüz Kamu Yönetiminde Ön Plana Çıkan Yaklaşımlar**, Barış Övgün (Ed), Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform Kitabı, AÜSBF Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (KAYAUM), 5, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Soyadı, adı : DUMAN, Yusuf Faruk
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : Ankara 23.03.1966
Medeni hali : Evli
Telefon : 0312 415 5481
Faks : -
e-mail : yfduman@hotmail.com

Eğitim Derecesi

SBF

Okul/Program

A.Ü. / İKTİSAT

Mezuniyet yılı

1988

Yabancı Dil

İngilizce

GAZİ GELECEKTİR..

Gazi gelecektir...

